

Өмнөх үг

Хайрт уншигч аа.

Философич Маркс хэлэхдээ: “Философичид ертөнцийг бидэнд өнөөдөр хүртэл тайлбарласан харин өнөөдөрөөс эхлэж тэд ертөнцийг өөрчлөх хэрэгтэй” гэсэн. Марксаас хойш философи дэлхийн түүхэнд өөрчилөлт хийж чадсан. Тэгэхдээ бүр хөгжлийн түүх. Хаад, ноёд, түшмэдүүд тансаг амидрах биш бас жирийн хүн ч гэсэн тэдэнтэй адилхан тансаг амидрах бүрэн боломжтой гэсэн билигийн сургаал дэлхийгээр тархсан.

Философичид бичихдээ “түүх гэдэг хөгжил гэсэн үг ба хөгжил зогсвол түүх зогсоно”. Эцсийн эцэст тэр хөгжил бол хүний оюуны хөгжил. Тиймээс Монголын түүх өнөөдрийг хүртэлх хөгжлийг илэрхийлэх ёстой. Харин тавигдах нэг асуулт бол “20 жилийн өмнөхөөс Монгол хүний оюун хөгжсөн үү?” гэсэн асуулт. Хэрэв хөгжөөгүй гэвэл бидэнд түүх үгүй. Тэгвэл Монгол өөрийн түүхтэй болохын тулд мэдлэгээр, оюунаар хөгжих хэрэгтэй. Энэ хөгжлийг буюу өөрчлөлтийг Марксын хэлснээр “философичид” гүйцэтгэх ёстой.

Харамсалтайгаар Монгод хэзээ ч мэргэжлийн философич байсангүй. Нэгэнт хөрш орнуудын Орос болон Хятад хэл дээр дэлхийн философийн мэдлэг буугаагүй тул философийн мэдлэг мэргэжлийн төвшинд хөгжиж чадсангүй. Тэднээр дамжин философи Монголд орж ирэх ямар ч боломж өгөгдсөнгүй. Тиймээс дэлхийн философи хэзээ ч Монголд ирсэнгүй.

Дэлхийн философитой золгох гэвэл монголчууд хоёр хөршөө давж Англи, Франц болон Герман хэлнүүдээр философид хүрэх ёстой. Үүнийг “Философийн мэдээ” сэтгүүл гүн ухамсарлаж ажилдаа орсон.

Хүндэтгэсэн: С.Молор-Эрдэнэ

Уншигч таны анхааралд

“Ъ,ь” гэсэн илүүдэл тэмдэгүүдийг хэрэглээгүй, нэр үгийн үндэсийг алдахгүйн тулд эгшиг гээгээгүй, “е” гэсэн орос үсэгээс татгалзаж гадаад нэрүүдийн “е”-г “э”-гээр орлуулсан.

Áíáíē

Мүдәүәелийн биш хүмүүсээй дoәәәà àà ìyäëyāēēí “çìyí” Ííáíēüā àààðíà.

Монголын мэдлэгийн хямралын онцлог þó гэвэл мэргэжелийн үнэмлэх, áíēòíðúí çyðyāòyē ìððē°° òòòàēí ìyðāyāēēēēíòyú òàēààð áíñà òçâøēíēē ìyāēyā ýçyíøēäyā °ð°ää°ēòyē òçìçìñ. Èēí òçìçìñ äyēòēēí òçâøēíēē ìyāēyā ýçyíøyāçéäyúðyú òyðāēēí ýçyā. Òēēíyūñ òyā òòàēàà. Ýíy òòàēààüí ìyā òñ æøyú áíē ìyðāyāēēēēí àēø òçìçìñ ÍÓÈÑ-à òēēíñíðēēí ìyðāyāēēēēí òòòàē ēāēò óíøāāā äyíäçì àþòēðàē àāñ òòàēàà çēēäyē.

ÍÓÈÑ-àāñ àāàóòð ÷ äyñyí ññúí äyēäçìðçìäyā äyúðò ìyðāyāēēēēí àēø òçìçìñēēí ññóóà °ð°ñòyē. Õàà ìyā òñòíí °ð°íà ēðāyāēēā òòàēóóēæ ìyðāyāēēēēí àēø òçìçìñ yðēà ēāēò yāóóēæ °ð°íà° äyē òòàēóóēñààð. Çòðāàðààð ìyðāyāēēēēí àēø òçìçìñ ìyā çäyúð òyēyòyā òòàēàà òçìçìñ òòàēààààà òçäyúñyúð.

Òēēíyūñ ìyðāyāēēēēí àēø òçìçìñ íēēòyíä òòòàēēāāē çàēóó-óóāāā òòàēàāā òàðààð yìàð èò àþòēðàē àāñ yìàð èò òíðēííòíēā yíä àēä çàāāāē yðēēòàò òāā ìyāyíò ēðäyú. Çìēēā òàðóó øçìçìæēēæ àēø çāñāæ çàēðóóēàð áð°ñ°° yíy ñyðäçìēēēā çíðēēāí.

Òēēíñíðē÷ òçì äyāyā íþóíààðàà ò°ä°ēí°ðē°ä÷ òçì. Ýíy òçì °äē°í°ñ íðíē òçìðòyē ç°ä°í áíáíēíð ò°ä°ēíð òēēäyā òçìçìñ. Õyā àñóóēð ðóó òíð çàíààð íēðòíæ òyíðòyðäyā. Bàāāāā àē yíä òyíðòyð äyñyí çì òyðyāēyñyí äy äyòyúð òēēíñíðē÷ òyçyú ÷ ìyāyā äyñyí ààēðíàāñ àñóóēð ðóó ä°òä°āçì áíēñæíðñ çàē àāāāā. Ýíy áíē ìyðāyāēēēēí òēēíñíðē÷ēäēēí çàð÷ēì.

Òēēíyūñ òēēíñíðē÷ àñóóāāē äçìðyūñ àñóóēð äçìðyūñ çàē àā÷ òyð èò ìyāyíðēēð÷, òyð èò òààìāāēàòàāñ áíēñíæēēāíā àà °ðēēí ñāíāāāā òyēyòyūñ òàðāāēçāíā. Ñyðāyēēēí ò°ä°ēā°íēēā òyçyú ÷ òēēæ áóē ççìēäyú òyðyāēyðēēā yðñ òíðēāíā yāāāāā äyāyē ñyðāyē ñyðāyūyā yðēyāyē áíáíē áíñāñí äyñyí çì. Òēēíyūñ ñyðāyū÷yú ñyðāyū÷ àēø áíñí÷yú áíñí÷. Ìyāyūæ °äð àòíúí àìēàðàē òàðēí íññ. Õyíä òēēíñíðē÷ ñyðāyēēēí ò°ä°ēā°í°ð òó÷ēāāñāí. Õyð òó÷ēāāñā òāyā òēēíñíðē÷ēä äyēäyí yðæ äyðyē äyāyú íðóóēāāā.

Áāðíāíú òēēíñíðē÷ Õyāyēēēí òyēñyíyúð: Òēēíñíðēēí äyð íðíí òāāíà áāēðēāāāā äy äyòyúð “çìyí” äyñyí òēñ áíðíð áāēðēāāāā äyæyú. Òēēíyūñ òēēíñíðēēā ñòðàēòāíā äyāyā çìyíēēā ñòðàēòāíā äyñyí çì. Çìyíēē òòòàē yíy ìyðāyāēēē ñíáíēä òyçyú ÷ ēðñyíäçì. Çìyíēē ìyðāyāēēēòyí Ííáíēä òyçyú ÷ äyēðäyāññyíäçì.

Òēēíñíðēēí ìyðāyāēēē °ð°° ààðààò ñàēāàðóóāāā áíāēēāāāàò àà yíy ē ñàēāàðóóäñíòàà çìyíēēā àñóóāāā:

- Õāíēðóóēí çìyí
- Çāíøēēēēí çìyí
- Õ°ðēēí çìyí
- Õóóēēēí çìyí
- Õçìðēēí çìyí

- Õyèrèé çíyí
- Èíàèèèéí çíyí ãyõ ìyò

Åð^{oo}ñ^{oo} òçìèé àìèàðàèùí áçð ãñóóàèóóáùí çíyíèéã òèèñíòè-èä ãñóóíà. Ìyáyyá çíyíèéã ãñóóáãã òóé ñá^{oo}ðñ^{oo}í òçìçíyíà òèèñíòè-èäèéí àìèàðàè ìàø èò ýðñáyèðýé áàèñáí. Èõyíòè òèèñíòè-èä ãáíòáàððàà íóóááìàè àìèàðàèààð àìèààðòáààñáí.

Ìííáíè òçìèé òóáèä yíy áíè òyá-èò áíèñæçé àìèàðàè. Ááíòáàððàà ^{oo}á^{oo}ðæéíã^{oo} ìyã ^{oo}ð^{oo}íã ñóóíà. Áíèñ òííã àèø, ñàððààð àèø òàðèí æèýyð. Òèèyýñ òèèñíòèéí ò^{oo}á^{oo}èí^{oo}ð ìííáíèùí ìééðyíà èðyýãçé òóé ìéèáíáíòãçé ááñ çíyíèéãyðãçé. Òàðèí çíyíèéãyã áàçàððàà òóáèñáàèùí ò^{oo}ð^{oo}éá^{oo}ð, ìééðyíèéã ^{oo}ð-è^{oo} èáyé, èðyýãçéã áààà-èò àèçèííóóá òèèñíòè-èáíñ ãàððàà.

^{oo}í^{oo}á^{oo}ð àé yíá àè-èæ áóé “çíyí” ãyñyí çã “çíyí” ãyñyí òðáãáàðòóóí áð^{oo}ñ^{oo} òèèñíòèéí ýðòìéé ñyáyá. Òèèyýñ òèèñíòè “çíyíèé ìèàçà”.

-íyíèé yíy ìèàçà ^{oo}í^{oo}á^{oo}ð áyèòèéí òíèáyðñèðýðçìçã. Áyèòèéí çéèááýð ò^{oo}á^{oo}æñ^{oo}í ìðíóóáùí òíèáyðñèðýð øçì. Ìííáíèùí èò ñòðáóóèè, Ìðñíùí èò ñòðáóóèè yñáyè Õyðááùí èò ñòðáóóèèòáùã yíá àé òyèyýãçé øçì.

-éèááýð ò^{oo}á^{oo}æñ^{oo}í ìííáíèð òyèáyè æèíòyíy äyííèðàð ò^{oo}á^{oo}æñ^{oo}í ìðíóóáùí òíèáyðñèðýðçì àèéí äyðáyáyð ñàéyíñèéí èíñèðèðòðóá áíèñ òóáèéí èíñèðèðòðóá ááñ òóáèéí òíèáyðñèðýðçì áçã áçãááýðyý çíyíèéã ýðòyíèyæ, çíyíèéã òáááàèæ ááñ çíyíèéã ñòðáááá.

Èááááá àé çíyí Ìííáíèùã áààðíà ãyæ òyáýð òóáíñàðèàæ òèèñíòèéí ìyðáyæèèyýðyý “íòàðèàò” òèèæ áóé áy áyðyýð yááááá áyáyè òèèñíòèèíé ìðíóóá è çíyíèéã ìyááýã ááñ òçãyýyáyã. Áyðyè òèèñíòèèçé ìðñí çíyíãçé ìðñí. Õyáýðyýð òóáèà. Õóáèáááááñà ñàèòááay è áyæ àé çíyíèéã áàðàèàá áíèñáæ áóé.

Ìyã æèøyýã yíá àé òàðy. Ñáyòáí áðã^{oo} 10 òçìðyðãçé òííáèéí ^{oo}í^{oo} Áãðíáíù Ìðíòyñðáíð øàøíù òyðãçìí yíyáðýé ìííáíèñð òáíáà èàì çyðyáèyèðýé Èyññíáíí áyæ yíyáðýé ìàøèí áàðèæ yáááá áóááíæíù òèááí áyðyèä çíáñíòãçé áàððàá yá-èòñáí. Õááááá çíáññííí. Õáááááàèéí øæèáèèðààð áðòè òóñáí, áçð ñíáðóó áyáýã òíáðñááñíí. Ìàððáàø ^{oo}á^{oo}ð ìèí ìééðyá çàðèááááí òyáèyè ìyáýyèyèyýð ñèáíáàè áíèñíí. Èááááá ñèáíáàè áyðyýð yíy yíyáðýé ìàø èò ìyððýé ìèíù òáíèè çíyíèéã áàðèááá çíyí çã òyèáyã øèéóóðáí áyááýðyý ìèííá ìyððýé.

Áàðáááèéí ^{oo}áðèéí ^{oo}æ^{oo} Èyññíáí yíyáðýé òyáèyè ìyáýyèyèèéã òðèáá ìyáýááýè òèèñyí. Yíy ìyáýááýè:

^{oo}í^{oo}á^{oo}ðñ^{oo}í òáááñ ñàéíá àè òíí àèááá áàððáàèà. Õyð àèááá òààøèä ìèíèé çìéðyðáýæ áóé àèááí áàèáóóèèááóóá áíèíò òáíáà èàíùí àèááí òóøáàè áà øàøíù áàèáóóèèááùí òyðãçìí áyñyí àèáóóáùí ìyð òçìáèéã áóðààð áíèñáèðíé òóé àé áçãááýñ òàððáàèçàæ áóéááá ìèí ìééðyá ìyáýááýã.

Öýð íyáýíð øàøíú òçí ðöë Èéñónúí çãééá ýíá öýëñýí: Öààøàà ÷éíéé ççðð öíðèéí áý öýíáýý çä.

Éýññíàí öààøààãàà: Áé ç°áð°í øàøíúðàà àéáàí ááéãáóóééãáúí íýðééã ðàíãáàéèðããà áéø áàñ °ðééã° ðàíãáàéèð °ðééí çíýíá áàðèããã ÷áíðúã ðããããéèð, °ðééã° òçíáéýð áàñ °ðééã° ýðöýíéýð. Öààøèà áé Öáíííáýð öíðúí ñçíà íàñðíðúí àæèè ðééöýýð ýáèàà áýæ öýáéýè íýáýýéýè áéáýðýý çàðèããí.

Éýññíàí çàíúí ò°ã°éã°íéé ðóóéééã íééðýá °ðééí áéáýð áíðããðóóéñàí. Ñíãðóóãããð ìàøèí áàðèð àðóéðàé áýãáééã öýðöýí öóàíñàðèããí áý áýöýýð íýãã áé °ðééí°° àèíá àðóéðàé öíðð áóñáúí àèééã ö°í°ò àðóéðàé ðöë áóððóããã òçéýýð. Íýáýíð øàøíú íáíñáíð öýéáýè ñðàé áà çíýíééã ýðöýíéýáýã ááéãáóóééãáúí àæèèðàí ðöë íýá çãýýð öýéýðýá ç°áð°í ðàíãã áéø áóñããðàé áàèè òçí ðöë áéããã áàðèããí ðééíýýñ áéãããããã ç°ã°ð°ð. Éýññíàí öýáééáýýð öíí áéáàí ðóøããéóóãããñàà ðàðããéçãæ èð öýíáýýíéé öàèéíãããñàà ñàéæ öíðèðíé àíñãð öýáéé ÷ öýð þóá áéããããçé áý áýöýýð çíýíééã áéããããçé. Öééíýýñ Éýññíàí öààøèà Áãðíàí çíáýñðóýáýý çíýí öýáýýð áàñ çíýíéé çéáýð æèøýýáýýðýý çíýéýãáýý.

Ýíá áé Áãðíàí òçíççíééí çíýíééã öýðöýí áàðèããã ðóðàé ýðèð áýýáçé ç°áð°í íýã æèøýý áýáýáýýð ýðééãã. Æããããã áýáýè áé °ð°° ýíý òçíççíééí áóíá 20-ííã æèè ñðð÷ ò°ã°èí°ðè°ñ°í. Íýáýýæ ýíý èð çééãáýð ò°ãæææ íþóíú ÷ããããððàé áíé÷èðñíí øàøèí áàñ èðýýöýí ò°ãæææ, íð÷éí çãðýé çýðýáöýí àéðàð ÷ããããððàé áíé÷èðñíí èéí íðíú òçíççíééðýé ðàìððàí íýã ááéðáíá àèèããð÷ áàñ íýã °ð°íá íýáéýáýý ðóãããéòàí ñóóð ðééí ÷ àìð áéø. Ííãíé òçí íãããã ýíý òçíççíééí íýáéýá í°í áíéíñãðíé øéíáýýá çíãñíðãçé öýáíéé çíýíééã áàðèããã çíýíééã áàðèæ ò°ãæñ°í öýð æèøýý í°ã°ð òçððýé íàìéá çíðèãæóóééããã. Ýíý íðíúã ò°ãæééã óðèàèèáí áóóãñàí ðééííðèéí ñóóð òçíççíééí öýð è ñðàéééí áçðýíççíá íãããã íýã÷èñýí.

Ýíý ðàíãã èàí ýíýáðýéí øééáýè íãããã ìàø íééãííæðíé ááéñàí. Íãããã í°íã°í°ñ èèçç íèíéé ýðöýí ÷áíãð ÷óðàé, íãããã áéáàí ðóøããéããñ èèçç íèíéé íýáéýá í°í áíéíñãðíé çíýðýé.

Áé ýíý èèðáýéýý Áãðíàí íðíí áãðíàí òçíéé ðóðàé ýðèð áýæ áýéãáýýáçé ðàðèí ííãíé íðíú ðóðàé ííãíé òçíéé ðóðàé ýðèð áýæ áýéãñýí.

Ííãíé òçíéé àèèãðàéá çíýí ýìàð ççðýá áçéóýðáýáýá áàñ áçéóýðáýð ñðíé, ííãíéúí ð°ðã çíýí öýðöýí ðóóéè÷ééãããñàí, öýðýá çãçé áýáýè öýðöýí ðóóéè÷ééããããð ñðíé ðóðàé áé áíãñíð èèðáýéýý áýéãñýí.

Öýðáýý áé ýíá çíýíéé ðóðàé ýðèð áýæ áóé áýáýè öýðáýý áé çíýí Ííãíéúã áããðíá øçç áýæ áíðããðóóéèð áýæ áóé áýáýè áé ýããããã áýíýð çíýíéé ðóðàé ýðèðãã ýðéýá áýñýí öýá öýáýí òç÷ðýé øàèðããáíóóá íãããã °ããã° ñðíé. Æããããã áýáýè çíýí áýáýá ðééííðè÷ Öýáýéééí öýéñýíýýð ýá ýíý íããèðóóãðàé áàèè íáýèðèá.

Íýáýýæ ýíý çíýíééã ýðèð áýñýí òç÷ðýé øàèðããáíóóã ðíí÷èð áýáýè ðóãééí ðóðøéãããã ýðèð öýðýáðýé. Áé °ð°° Öéíáéýð ðóãáíú áéãáýèà àæèèææ ýìàð èð ðóáéããðàé ðàíéèðñàí,

Òèçèè òyóìèèèèí òçðýyèyíàèèí òóàèàà àè àìññàí. ÌÓËÑ-úí òèèíñíðèèí òyíòèèèèí òóàèàààààñ àè á^{oo}èèñ òòòààñàí. Ìñàíè òyèíèè òóàèàà àè ñóàèàà òàðàìññàí. Ìñàíèúí òçðèèí òóàèàà óíòàà àè áóðèìàñàí. Ìñàííyí òóóèèèí òóàèàà óíòàà àè òíèáíè ñyãñyðñyí.

Ìñàíèúí ìyāçyì óíòàí èàìúí òóàèàà, áíèðíðúí çyðàèèí òóàèàà, ìðíðyññíðúí çyðàèèí òóàèàà. Bààààà àè òóàèàà áyæ òyèyá yààààá ãyáye çíyí àèø ó-ðààñ òóàèàà. Bààààà áyáye çíyíèèá òyá yððyìèyýãçé ó-ðààñ òóàèàà. Bðèàá ñííñíðíà òóàèàà, òèèñyí çèèyèèèá àèèèàðòà òóàèàà, àè-ñyí ññúà óíòèèàá òóàèàà. Óóàèàà è áíè òóàèàà. Óóàèàà yòñèèí yóyñò áyìð òyðyá.

Ìyáyýæ àè yíá Áðò^oíòèèí áóðàáí òóàèàà áyò ìyðyýð áíèíð òñàññá òyíá ÷ þó ÷ òyèäyāãçé yìàð ÷ òòàāãçé øçèyá óíòààá yðèyòãçé, yñáye íyá òèñò^ð-øèà àè áð^{oo}ñ^{oo} 3 - áyñyí óðèàðàè íyá áyò - çé. Bààààá áyáye çé è ààðàè àíðñ ìðæ òyöyá ñññ óðàíá. Óìð ààðè - çéyð. Bààààá áyáye çéyðèèí ìàòàá ààààààá ààðàæ yàèè çàñààð àøèàðàè. Áóðàá ààðè - Ìyí. Bààààá çíyí è ññàíè òèññúà ò^oáççéçéy. Áyò ìyð áyíãçé áyíyí òçðèèèí òíèèíññð àè òíèèíññé.

Òèèíñíðèèí-èèíññ òóàèà àè çíyíá ààñ òóàèààá àíàèèç òèèíññ. Íyáyíð àè Ìñàíè áyñyí èííèðyð ìðíú òóòàè yðèæ áóè òóè áyíãçé òèèíñíðèèí òóòàè àè-èèèèá òçðñyýãçé. Ìyí áyæ þó áy áyæ àñóóñàí òèèíñíðèèí òyáyí çóóí ññ àèè. Áyðáyý òèèíñíðèèí ìyðáyæèèèèí ññóóá òóè ìyðáyæèèèèí àèø òçðçéçé òèèíññ ÷ àìàð çàèèààáðòãçé. Çàðèì óíòèèá-úí òñèèíññ àààãðãçé ààè áíèæ òñèèíññ ààòàð àðèèðàè.

Ìyí áyæ þó áy àñóóèðàíá òàðèðèñàí òèèíñíðèèí òàìàèèí yíàèèí òàðèèèð: çíyí áyáyá íyá ÷ àíàð àà yíy ÷ àíàð ò^{oo}è^{oo}è^{oo}ð, yèààèðààð áàñ òyèèyáyýð òyððyí òyíðè-èèñíí ÷ àíàð. Òàñ òàààáí áyáyá çíyí. Òàñ òàààáí øçé áyñyí òãçéáyð çíyí. ×àíàð, òyèèyá òìð òãçéáyðèèí çíyíòyè òyððyí òàðèèðààðèè òóòàè èíððyññíñyíò òyíðèèññ ìàðààìàðèè çíyíèè òóòàè òèèíñíðèèí ìèí òyíðèèíóá àèè.

Ìèíèè yíá òààèæ áóè àñóóèðóá yààààá çíyí òyðyáðyè áy áàñ ÷ óòàè áy áyñyí àñóóèðóá áà yààààá áyáye òóóè, øàøèí yñáye áíèñàñðíè áyñyí ìèèðyíèèí ÷ óòàè ñàèáàðòóáàá çàèèèèèè çíyíèèá ààðèð òààèèèèè çíyíèèá òçáyýð òyðyáðyè.

Yíá çíyíèè òóòàè yðèèèèè òóòàèí òyð ñàèáàðúí òçðçéçé çíyíèè çíyí, ñyðáyèèè çíyí áàñ òáíàèáúí çíyíèèá è yðèæ áóè øçé. Óóòàèí òçðçéçé ìyáýðãçéáyýð òòñá^{oo} çíðèíãçéáyýð çíyíèèá ààðèàáá áyáye òyð òçðçéçéèí òçðçéçé ìàñíú òçðçéèè áyð áçèèèèèèè ìðàèèèèè yðèè òyðyá òð^{oo}.

Áyðyè çíyíèè ñ^{oo} òàèà òñ ààèñàí çíñàñíà òyð áíè òóàèàà. Òyð òóàèàà ñññàññð òyèáye òçðçéçéèí òóòàè yðèíá áyáyá þó áy áyðyýð òyð òçðçéçé ìyáyæ òèèñyí òóàèàà áàñ çíðèæ çèèñyí òóàèàà.

Óóäèà òyéíý āyāyā çíýíéèā çíðèóá íóónāí ì'í äàðāāáóóèñāí. Òýāýóýýð òýð òçíèé óðāāí òýð íóóó ì'í äàðāāáóóèàð óóäèàāèéí çéèāýèèéā íàèðóóèæ áóé. Çíèé òæóóáāàð āāñ òýð °ðèéíó° óðāāíúðāà ò°è°äèéā òóóðāì÷èèāā. Òçíí óóäèà òýèñýíýýð °ðèéā° òóóðāì÷èèñāí. Èíāýóāýý òýð òçíí íāāā òàèāāā òíð ççéèéā òóäèàāèñāí. Íýāā: ýðèæ áóé òýðýāèéā, ýðèāíúðāā ñýāýāèéā áóðó òóóäéí ççéèéā òóäèàā÷èèñāí. Òíðð: òýð òçíí āāðñāðāāð °ðèéíó° óðāāíú ò°è°äèéā òóäèàā÷èèñāí. Óóóðāāñāí òçíí ííñññð òýèāýè òíðèðíā÷ òýāýóýýð òóäèàā òýèæ áóé òçíèé òàèāāð òíð òóäèàāðäé. Íýāā ççéèéí òàèāāð òóäèàāðäé. Òíðð òóäèàā÷èéí òíèāíéā ýðāýèāýæ áóé ççéèéí òàèāāð òóäèàāðäé òíðíðñíí.

Ýíā òóäèàā āýæ þóā òýèæ áóé āý āýóýýð òóäè÷ æèøýýèāýè óèñ ò°ð÷ °ðèéíó° çíýíøýýāçéāýý áóñāā çíýíøççéýð āýæ íðíèāíæ áóé íðíèāíñāí. Ýíý íðíèāíñāí òāāíā ýìð çíðèèāí āāóóèāāñāñāí āý āýóýýð áóñāā òýð òýèæ áóé òçíèé òàèāāð þó āýæ áíññ āý āýāýāð çíðèóèñāí ííñññð òýèāýè òýððóýí °ðèéíó° òóóäé òççéèéñýýð áíáóóèàð āý è āýñýí çíðèèāí.

Áýðýè °āð áóóíúí àèäðäèā çíýí óóäèàāèéí òèéó àìæèèð āā àèāāā ííññ òóäèàāèé āāñ ííññ āāāāāððóóäèé. °ā÷òýé òçíèéā ýíýèýāð ýðāýæ èðñýí òçíí °ā÷òíèé òàðäéā òàðāāā òàðäé ÷èè ñàèðāí āàéíā āýæ òýèíý øççé äýý òýäèéāýýð òóí óāāðāçé áíè÷èðíæ äýý āýæ āíððñ ñýðāýñýí òýäèé ÷. Ñàèèæ áóé āýāýā ñýðāýèèéā °ðāæ òýíðóý íðóóèàð āýæ áóé è íðíèāíñāí. Òççéèéññ àèø òàðäé ÷èè āāāð þì àèāā °ð° ÷ òóí óāāðāçé íýý āýæ òýèýðāçé. Òýðāýý èíāýæ òýèāýè íýā áíè āàèçóóð÷èññāí ýñāýè òýí íýā òçíèé òóðāāèàāð èðñýí è āýð áíèíā óó.

Ýíā àè çàèèàāð, ñýðāýèýíðóý òýèèé òóó ýðèà òàðāñāí çíðèóá çíýíéèā íøèèññāí, àæèèàā òóðāðāí áçðóýð òýèñýí òççéèé òíðíñāí òàðèòāāíóóāí òóóäé àè÷ýýāçé. Bàāāāā āýāýè ýāāýýð òççéèé ç°áð°í çā òýèýýð òíèèææ áóé. Bàāāāā āýāýè òýè °ð° ò°āñ àèø òóé òççéèéèé òýè ýðèāā çíýèæ äçáíýðýā òèéí ÷ ààððāí àèø èðýíðèāýý íñèðíèíèéí øàèðāāíðäé.

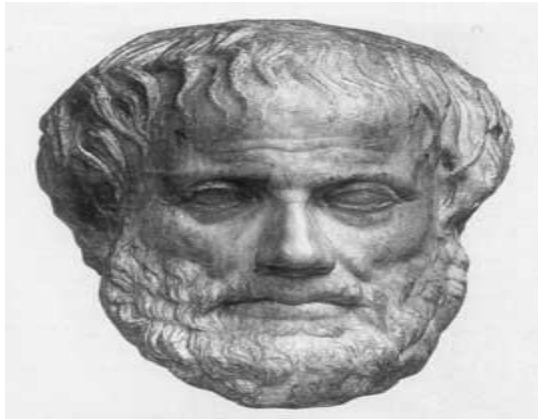
Çíðèóá çíýíéèā āàðæ òóäèàāñ ÷óðäè÷èèññāí òçíí çíýíéèā íýāāýā āýāýāðóý çíýíøèèðýè. Òýí àìæèèðäé òóäèàā òýèýðèéā íðíèāíññ āý òýð òçíí çíýíéèā íýññýí òèéíýñ òýð çíýíéèóý ýñðýāèéā āàðèāñ āýññýí íèèññèð. Òèéíýññ ýíý òçíí ÷°è°ð àèø āāñ çíýíā āàðèāñāí. Àìæèèðäé òóäèàāāðóí òóèā òóäèàāā çíðèíð òýðýāðóý àā èíāýæ çíðèíð àæèè òèéāýā.

Òèèññèèéí òóóäé òóäèàā èýèò óíøèæ áóé Èò ñóðāóóèèéí òèèññèèéí òýíðèèéí òççéèéñ æéíðóýý òèèññèèéí ñññā òýçýý ÷ óíøāāāçé øççé āýāāýý íýāāýā. Òýāíèé òýèæ áóé ççéèñ æéíðóýý òèèññèèéí íýðāýæèèéí òççéèéā àèø āýāāýý òýā āāñ íýāýæ áóé. Áāðíāíā òèèññèèéí çýðýā òāíāāèññāí òçíèé āýðāýā íèíèé íýäèýā òççéèéññāí ççéèéññāí òýā òýā íýāýæ áóé. Òýā āāñ þóā ñàéí íýāýð āý āýóýýð íāāā òèèññèèé íýðèéí āíð èýèò óíøèæ ýāñāí °āñ°í āāāø íàð āāñ è òèèññèèé íýāýðāçé òççéèéññāí àèèññāí øççé äýý āýāāýý òýā ñàéí íýāíý.

Òèéíýñ òýāýíā þó òāìèéí ÷óðäè āý āýóýýð çíýíéèā ýæ íóóæ òóäèàāāāā òāāø àìæèèðäé çðāýèæççéýð āý āýāýā è ÷óðäè. Áíèññèèèññ íèññ íþóðāíóóāí òóäèóóèæ áíèññèèèññ íèññ æèè òóäèàāāāā ýðèæ àèäðäè āýāýā è òýāýíā ÷óðäè. Òàèèíāāā āāāāā è íðíðýñññð áíèðíð

Аристотэл

(Aristotle)

“Никомахын этик”

...Үргэлжилэл

12. Дээрхийг илрүүлсэний дараа тавих асуулт юу вэ гэхээр жаргал магтуулах юмс уу эсвэл эрхэмлэх юм уу гэдэгийг асууна. Яагаад гэвэл жаргал энгийн чадваруудад хамаатай биш. Бүх магтагдсанууд тодорхой магтагдахаар квалити¹ эзэмшдэг тул магтагдсан ба мөн бусад юмст магтагдахаар төрх гаргасан. Зүйг баридаг мөн хатуужилтай, цаашилбал шижир болон эрдэмтэй хүмүүсийг бид хийсэн үйлсийн төлөө, чадваруудын төлөө магтдаг. Харин хүчтэй болон хурдан хүмүүсийг бас л магтдаг, яагаад гэвэл тодорхой квалитиг эзэмшдэг ба тэд сайлахаар бас үнэлэхээр төрх гаргадаг. Эдгээр бас бурхадыг магтсан магтаалд хийгдсэн, яагаад гэвэл тэдгээр бидний төвшинд гэвэл инээдэмтэй. Тодорхой харилцаанд магтаал хэрэгтэй.

Иймэрхүүгээр, магтаал өгөгдсөн гэвэл юу тодорхой вэ гэвэл хамгийн сайнд магтаал өгөгдөөгүй ба харин илүү том, илүү сайнд бидэнд туссанаар магтаал өгөгдсөн. Бид бурхадыг ариун бас жаргалтай гэдэгтэй адил хүмүүсийн дундах заримыг бурхан мэтээр. Үүнтэй ижил бас сайнуудыг ариусгадаг. Жишээлбэл: Хэн ч жаргалыг “зүй” -тэй адил магтахгүй. Харин хүн түүнийг илүү бурханлаг илүү сайн гэж үнэлнэ. Үүнтэй адил Eudoxus² өөрийнхөө дурыг зөв тайлбартайгаар хамгийн өндөр үнээр зөвшөөрүүлсэн. Яагаад гэвэл тэр юу гэж хэлсэн бэ гэхээр дур магтагддаггүй ч гэсэн сайнуудад тооцогддог ба юуг харуулах мэт вэ гэхээр магтаалаас дээгүүр мэт.

¹ Квалити - хугацаагаар хязгаарлагдсан чанар;

² Eudoxus - эртний Грекийн астрономич, матэмастикч;

Тиймээс бурхан бас сайнууд түүнтэй ижил, яагаад гэвэл энэ хоёрт бусад бүгд хамаатай.

Магтаал эрдэмд хамаатай ба яагаад гэвэл түүний тулд бид сайныг үйлддэг. Эрхэм чадварт хамаарах ба гэхдээ биеийн болон оюуны хоёуланд хамаарна.

Гэхдээ энэ асуултыг магтаалын үгнүүдийг хэрхэн хийж буйгаар шинжлэх ёстой. Биднийхээр жаргал эрхэм болон төгс хоёрт хамаатай гэдэг тодорхой болсон. Тиймээс тэдгээр анхдагчид. Тэдгээрийн тулд л бид бусад үлдсэнүүдийг үйлддэг ба сайнуудын анхдагч болон шалтгааныг эрхэмлэмээр бас бурханлаг гэж нэрлэдэг.

13. Яагаад гэвэл жаргал төгс эрдэмийн утгаараа сүнсний үйлс учираас бид эрдэмийн тухай асууцгаая. Ингэснээр бид жаргалыг ч тодорхойгоор харах боломж гарна. Туссанаар үнэнч төрийн хүн хамгийн ихээр жаргалын төлөө тэмүүлнэ, яагаад гэвэл тэр иргэдээ эрдэмтэй болгож тэгсэнээрээ хуулийг сахиулна. Үүнтэй адил үлгэр жишээнүүд Крэтэр болон Спартачуудын гаргасан хуулиуд. Хэрэв энд хийж буй шинжилгээг политикин сайэнст хамаатай гэвэл юу тодорхой вэ гэхээр бид анхнаасаа тависан төлөвлөгөөгөөр явж буй.

Юу ойлгомжтой вэ гэхээр бид хүний эрдэмийн талаар асууж буй. Бид эхнээсээ хүний сайнг бас хүний жаргалыг хайсан. Хүний эрдэм гэдэгээр бид зөвхөн биеийн биш бас сүнсний эрдэмийг нэрлэсэн. Жаргал гэдэгээр бид сүнсний³ үйлсийг нэрлэсэн. Хэрэв ийм гэвэл төрийн удирдагч ч гэсэн ядаж сүнсний тухай мэдэх хэрэгтэй. Үүнтэй ижилээр нүднийхээ өвчинийг бас биеийнхээ өвчинийг эдгэрүүлэх гэсэн хүн ч гэсэн мэдэх хэрэгтэй. Илүү эрхэмээр илүү сайнаар политик ч гэсэн энэ тухай мэдинээс илүү мэдэх хэрэгтэй. Эмч нарын дунд илүү боловсролтойнууд сүнснийг мэдэх гэж хичээдэг. Яг л үүнтэй адил политикчид гэсэн сүнсний талаар асуух хэрэгтэй ба хэдийд вэ гэхээр проблемтэй хамаатайгаар мөн түүнийг зайлшгүй гэвэл. Яагаад гэвэл түүнтэй ойртож ажиллах зүгээр нэг зүйлд хамаатай гэдэгээс илүү их зүтгэл шаарддаг.

Сүнсний талаар бичигдсэн болон хэвлэгдсэн олон бичлэгүүдэд яригдсан. Түүнийг бид энд хэрэглэнэ. Тэдгээрийн нэг хэсгийг ухамсаргүй гэдэг ба ондоо хэсгийг ухамсартай. Гэхдээ тэдгээр биеийн хэсгүүд шиг хоорондоо салсан гэлээ ч эсвэл ухагдахуунаар ажиглахад тусдаа хоёр юмс ч гэсэн харин натураараа хоорондоо салшгүй хөндий эсвэл ховилтой бөмбөлөг ч гэсэн энд тэдгээрийн тухай яриагүй. Ухамсаргүй гэдэгээр ургамалуудын тухай ерөнхий ойлголт тархсан ба ургамалын хооллож буй бас ургах гэж буй шалтгааныг хүртэл ухамсаргүй гэдэг. Иймэрхүү сүнсний тухай чадваруудыг хүмүүс бүхий л хооллодог биетүүдэд оноох боломжтой

³ *engl.*: soul;

эсвэл сайн тунгаадаг чадварын тухай ярихгүй ба харин эвтэй эсвэл тайван гэх мэт. Гэхдээ бид цэцэнүүдийг гаргасан төрхөөс хамааран магтдаг. Магтмаар төрхтэй хүмүүсийг ч бид бас эрдэмтэй гэж нэрлэдэг.

Хоёрдугаар дэвтэр

1. Тэгэхээр эрдэм хоёр төрөлийн ба нэгд ойлгоцын, хоёрт этикийн. Ойлгоцын этик ихэнхдээ сургах замаар үүсч бас ихэснэ. Тиймээс ийм эрдэмд үзсэн үзэл бас хугацаа шаардлагатай. Үүний эсрэгээр этикийн эрдэм дасалаас гаралтай. Тиймээс дасал хурдан явагдаж хүн өөрчлөгдвөл ийм эрдэмийн нэгийг авах боломжтой.

Эндээс харахад этикийн эрдэмүүд натураасаа өгөгдөөгүй. Яагаад гэвэл ямарч натурын зүйлс бусад дасалыг авдаггүй. Жишээлбэл: Натураас унах чулуу хэзээ ч дээшээгээ хөөрч дасахгүй. Хэдийгээр түүнийг дээш мянган удаа шидэж дасгалласан ч дасахгүй. Үүнтэй ижилээр гал доошоогоо асахгүй. Тиймээс ямар ч төрөлтөн натураасаа ондоогоор дасна гэж үгүй. Тиймээс эрдэмүүд бидний дотор натураас ч бас натурын эсрэг ч үүсдэггүй. Харин бид натураас хэрхэн зохицуулагдсан бэ гэхээр тэдгээрийг авахаар зохицуулагдсан ба харин түүний дараа дасалаар л төгс болгодог.

Бидэнд натураас ирсэнүүдийг бид тодорхой чадваруудаар авч ирдэг ба түүний дараа ажил болгон хөгжүүлдэг. Иймэрхүүгээр бидний мэдрэлийн мэдрэмжүүд явагдана. Яагаад гэвэл бид ихийг харж, ихийг сонссон тул мэдрэмжтэй болоогүй ба харин бид эхлээд мэдрэмжүүдийг эзэмшсэн бөгөөд түүний дараагаар ажиллуулж чадсанаар мэдрэмжтэй болсон ба гэхдээ бас ажиллуулсанаараа бид түүнийг эзэмшсэн биш. Үүний эсрэгээр бид эрдэмийг дасгалаар авдаг ба яг л бусад чадваруудтай адил. Яагаад гэвэл бид сурсанаар хийх чадвартай болно гэдэг бид хийсэн тул түүнийг сурсан. Жишээлбэл: барисанаар бид барилгачин болно, хөгжимдсөнөөр хөгжимчин болно. Үүнтэй ижил бид зүйгээр үйлдсэн тул бид зүйтэй, бид тайван тул тайван бас зоригоор үйлдсэн тул зоригтой.

Бас нэг нотолгоо гэвэл төрийн хамтрал дотор тохиолддог. Яагаад гэвэл хуули гаргагчид иргэнийг дасгалаар эрдэмд сургадаг ба энэ хуули гаргагч бүрийн санаархал. Хэн үүнийг овжин хийж чадахгүй вэ тэр алдаа гаргасан. Тиймээс үүгээр л сайн конституц муу конституцаас ялгардаг.

Эрдэм бүр бэлтгэгдсэний шалтгаан ба замуудтай адилаар үүснэ бас өнгөрнө. Жишээлбэл хөгжимийн тоглолтоор сайн бас муу хөгжимчид үүснэ. Үүнтэй адил барилгачин гэх мэт. Хэрэв тэд сайн баривал сайн барилгачин харин муу баривал муу барилгачин. Хэрэв тийм биш гэвэл хүмүүст сургагч хэрэггүй ба тиймээс тэд натураасаа сайн эсвэл муу. Үүнтэй ижилээр эрдэмд ч гэсэн явагдана. Яагаад гэвэл бид худалдаа наймаанд хүмүүсийн өөдөөс үйлддэг тул тэдгээрийн нэгтэй зүйтэй

нөгөөтэй зүйгүй. Аюул дунд үйлдсэнээрээ айх болон зориглоход дассанаараа бид зоригтой эсвэл хулчгар. Үүнтэй ижил тачаал ба хилэгнэл. Нэг хэсэг хүмүүс тайван бас зөөлөн нөгөө хэсэг залуургүй, ууртай. Яагаад вэ гэхээр тэд тухайн үед тийм л төрх гаргасан нөгөөдүүл бас л эсэргээр төрх гаргасан. Нэг үгээр хэлэхэд чанарууд үүсэхдээ тухайн үйлдсэнүүдээс үүсдэг. Тиймээс үйлдэлийг тодорхой формоор формчилно. Яагаад гэвэл түүний онцлогуудаас чанарууд хамаардаг. Тиймээс хүний залуугаасаа хэрхэн дассан бэ гэдэгээс хамаарах ба ерөөсөө түүнээс бүгд хамаарна.

2. Одоогийн бидний шинжилгээ цэвэр судалгаа \бид эрдэм гэж юу вэ гэдэгийг мэдэхийн тулд асуугаагүй харин бид эрдэмтэй болцгоох ба яагаад гэвэл бид түүнээс ондоо ашиг аваагүй\ биш тул бид үйлдэлүүдийг хэрхэн явуулах вэ гэдэгийг шалгах ёстой. Яагаад гэвэл тэндээс шийдвэрлэх хамаатай ба бидний хэлсэнээр чанарууд гарах боломжтой.

Хүн зөвөөр үйлдэх ёстой тул түүнийг суури дүрэм гэдэг ба мөн түүнийг энд уридчилсан. Бид дараагаар юуг зөв хандлага вэ гэдэгийг бас тэр бусад эрдэмүүдэд хэрхэн ханддаг вэ гэдэг тухай асууж бас ярилцана. Тиймээс энэ зөвхөн юуг барисан ба гэхээр үйлдэлийг шинжилэхдээ ерөнхийлсөн ба тиймээс матэматикийн нарийвчлалаар явуулж болохгүй. Бидний анхнаасаа хэлсэнээр шинжилгээнүүд матэрит чиглэгдэх ёстой. Үйлдэлийн болон дэмжихийн салбаруудад яг л эрүүл мэндтэй адил тогтвортой биш. Энд яриж буй зөвхөн ерөнхийдөө биш бас нэг бүрчилсэнүүдэд хамаатай ба тэнд юуг ч баттайгаар барих боломжгүй. Ямарч сайэнс бас ерөнхий зөвөлгөөнүүд түүнийг хариуцахгүй ба зөвхөн үйлдэгч өөрөө л өөрийнхөө хэрхэний тухай бодох хэрэгтэй бөгөөд яг л мэдинд мөн усан онгоцны залуурын урлагт ямар вэ түүнтэй ижил. Хэдийгээр бидний өмнө дээрх шинжилгээ иймэрхүү төрөлийн ч гэсэн бид түүнийг энд явуулахыг оролдоно.

Эхлээд юуг таних вэ гэхээр дээрх чанарууд дутагдсанаас эсвэл илүүдсэнээс устгах магадтай. Яг л хүч болон эрүүл хоёроос хамаардагтай адил. Яагаад гэвэл хэтэрхий их гимнастикдах хүч устгадаг бас хэт бага гимнастик хүч устгана. Яг л үүнтэй адил идэж уухдаа хэтрүүлбэл эсвэл багасгавал эрүүл мэндийг сөнөөнө. Харин тохируулбал эрүүлших ба эрүүлийг ихэсгэнэ бас хадгална. Яг л үүнтэй адилаар тайван зориг гэх мэт бусад эрдэмүүд явагдана. Хэн бүгдийг гуйна мөн бүгдээс айна бас юуг ч тэвчихгүй вэ тийм хүн хулчгар мөн хэн юунаас ч айхгүй юм болгон руу дайрна вэ тэр чулуун зоригт. Хэн дурласан болгоноо амтлана вэ бас юунаас ч буцахгүй вэ тэр дайрамтгай. Хэн бүх дураасаа татгалзана вэ мохоо болдог. Ингэж тайван ба зориг хэт ихдсэнээс эсвэл хэт дутагдсанаас устдаг ба харин дундыг барисанаар хадгална.

Үргэлжилэл бий...

Ү. Аёòàíøàãé

Индианчуудыг хөгжилгүй бас бүдүүлэг гэдэг. Гэтэл тэд нэгийгээ яриж дуустал чимээгүй хүлээдэг.

Түүнийг яриж дууссаны дараагаар хариулж буй хүн намуухан дуугаар сэтгэлийн хөдөлгөөнгүй яридаг. Тиймээс тэд боловсон бас эрхэм.

Локк

Алэксандр Готтлè Баумгартэн

(A.G.Baumgarten)

“Тэоричилсон эстэтик”

Бүлэг 4

Эстэтик сургаал

...Үргэлжилэл

§62. Амжилттай эстэтикчийн ерөнхий дүрийг хөгжүүлэхийн тулд эстэтикийн хичээл болон эстэтикийн сургаал шаардлагатай. Энэ юуг хэлж буй гэхээр сайханыг танихын эд ба формд хэрхэн нөлөөлөх тэориг хэлж буй ба натураас боломжтойгоос илүүгээр төгс ба цаашилбал натураас өгсөн талэнтийг дасгалжуулан хүрэх боломжтой. Дээрх тэориг дасгалаар мөн маш их хичээлтээр практикт аваачих боломжтой ба тэгсэнээрээ урлагийн чадвар мэдээгүйгээс бас сэтгэмжилээгүйгээс шалтгаалан бодолыг эсвэл дүрэмийг мөн тэдгээрийн харицаа гэх мэтээс холдуулахгүй. Ингэснээр дурын бодолуудад автагдахгүй ба мөн хэн ч сайханы тухай бодолыг дасгалжуулахаасаа цочирдохгүй. Яагаад гэвэл тийм хүн юунд үнэмшилтэй вэ гэхээр тухайн хүний таниагүйгээр хийсэн алдааг бусад ажиглах вий гэсэн үнэмшилтэй.

§63. Эстэтик сургаалд юу хамаардаг вэ гэхээр бүх сайханы боловсрол хамаарах ба энэ боловсрол сайханаар бодсон конкрет хэрэгт бодсон зүйлс юмс болон харагдахыг хэлэх ба энэ харц боловсрол үгүй хүмүүсийн харцнаас давж гарсан харц. Тиймээс ийм боловсролтойгоор сайханы натур талэнттай хүн өдөр тутамын дасгалуудаар үргэлжийн цочоогдох ёстой ба Пэрсусийн хэлсэнээр “чанагдаагүй” эстэтиктэй сэтгэлтэнийг бид сайхан бодолын тодорхой сэдэвд жаргахаар тохируулах хэрэгтэй.

§64. Сайханы боловсролын чухал хэсэгүүдийг сайэнсуудаар тайлбарладаг ба эдгээр сайэнсууд бурханаар, унивэрсээр, хүнээр мөн түүний моралын асуултуудаар цаашилбал түүхээр бас эртний түүхээр мөн хэлний болон урлагийн илэрхийлэх хэрэгсэлүүдээр ажилладаг.

§65. Дээрх сайэнсын төрөлүүдийн методуудаар эстетикч ажиллахдаа зөвхөн сайхан бодолынхоо зүйлсэд туссан төгсүүдээр ажилладаг. Ингэхдээ нэгатив утгаараа буруутгагдсан алдаануудыг зайлуулдаг ба позитив утгаараа зөвхөн ганцхан өгүүлбэрээр эсвэл маш богинохон зөвлөгөөгөөр боловсролтой уншигчийг ба сонсогчийг автороос маш утгатайг хүлээх хүртэл аваачидаг.

§66. Мэдээж хүүхэд насандаа сурсан хичээлүүд бидний яриж буйтай ямар ч хамаарал үгүй. Тиймээс хурдан танисан танихуй зүгээр л дасгаллаад сурсан мөн хурдан уншихсан болон ямар ч сонголт үгүйгээр сонссонууд энд яригдахгүй. Харин энд юу яригдах вэ гэхээр юмсыг методтойгоор болон эрхэмлэж танисан танихуйн тухай ярих ба тэдгээр ерөөсөө төгс. Яагаад гэвэл үйлчилдэг.

§67. Гэхдээ бид эстетикчээс юуг шаарддаггүй вэ гэхээр полихистор⁶ эсвэл бүгдийг мэдэхийг шаарддаггүй. Яагаад гэвэл түүний ерөнхий дүр зурагт бас ерөнхий боловсрол хэрэгтэй. Гэхдээ сайханыг таних танихуйн салбарт эстетикчийн специал характэр түүнд хамаатай хэсэгүүдийн боловсролыг тодорхойлох ба сайханы танихуйн салбарыг сонгосон хүн бас юу ч үзээгүй гэж болохгүй.

§68. Эстетикийн сургаалд сайханы танихуйн эссэнцийн тэори хамаардаг ба төрөлийн болон методын тэори бас хамаарна. Эдгээр тэори натураасаа боломжтойгоос илүү төгс ба натур талэнтийн дасгалуудаар хүрэх боломжтой. Тиймээс маш анхааралтайгаар шулуун замаар явагдсанаар практикт хүрэх боломжтой. Тиймээс хоорондоо тодорхой харицаагаар харицах бүх дүрэмүүдийг “урлаг” гэж нэрлэдэг. Ингэж сайн эстетикчийн ерөнхий ухагдахуунаас эстетиктэй урлагийн сургаалын шаардлага урган гардаг.

§69. Амжилттай эстетикчидийн жишээлбэл яригчийн, шүлэгчийн, хөгжимчиний специал дүр зурагт юу шаардлагатай вэ гэхээр риторикийн,⁷ поэтикчийн болон музикийн⁸ урлагийн сургаал шаардлагатай. Хэдийгээр тэдгээрийн тааламж, ашиг болон зайлшгүй энд ерөнхий утгаараа яригдах боломжтой хэдий ч тэдгээр эстетиктэй урлагийн сургаалд хамрагдах ёстой.

§70. Урлагийн сургаал хэдий хэр түүний дүрэмүүдийн тоглох орон том бэ, төдий хэр оновчтой. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр тохиолдолууд хэр олон бэ нэг үгээр

⁶ Polyhistor (грэк) - сайтар суралцсан;

⁷ Rhetoric (грэк) - үнэмшилтэйгээр болон үйлчлэлтэйгээр ярих ба бичих урлаг;

⁸ Music (грэк) - эмоцын илэрхийлэл ба форм болон хармоний сайханыг бүтээх инструментал авианууд буюу хослох вокалуудын сайэнс ба урлаг;

хэлэхэд тохиолдолуудад хэрэглэх дүрэмүүд хэр ашигтай зайлшгүй бас бүрэн бэ түүнээс шалтгаална. Цаашилбал хэдийд урлагийн сургаал онож нэрлэгдсэн бэ гэвэл дүрэмүүд хэр эрчтэй вэ мөн хэр жинтэй вэ, мөн тэдгээр хэр тод вэ хэр бүтэмжтэй вэ, мөн хэр тунгалаг вэ түүнээс хамаарах ба үйлдэлүүдийг болон практик дасгалуудыг дүрэмээр залахад хэр уриалгахан бэ гэдэгээс хамаатай.

§71. Эстэтиктэй урлагийн сургаалын хуулиуд цаашилбал бүх чөлөөт урлагуудад хуваагдсан ба дараах салбарыг хамруулдаг. Жишээлбэл хаа нэг газар нэг нөгөөгөөсөө илүү гэвэл мөн сайхан бишээс илүү сайхан гэдэг танигдсан гэвэл нэг үгээр хэлэхэд сайэнсын танихуй шаардлага үгүй газар. Тиймээс дээрх хуулиуд спэциал хуулиуд ба тэнд урлагийн сургаалын формуудыг оруулдаг. Тиймээс цагийн аясаар танихуйд сайхан гэдэгээр илэрсэн илрэлүүдийн бүрэн системийг гаргадаг. Гэхдээ спэциалын хуулиудын бүрэн энд боломж үгүй. Яагаад гэвэл төгсгөл үгүй олон төрөл өгөгдсөн тул. Гэтэл хүн сайханы болон танихуйн эх булаг руу очих боломж үгүй. Тиймээс энэ хоёр ухагдахууны анхны ялгалтыг шинжлэх боломж үгүй. Яагаад гэвэл дээрх хоёр ухагдахууныг хөндлөнгийн гуравдагчийн хуулиар ялгах шаардлага гардаг. Ингэж эстэтиктэй урлагийн сургаал сайэнсын дүрсийг авсан.

§72. Өндөр норм үргэлж түүний доогуур жагсаасан дүрэмүүдээс эрчтэй. Тиймээс эстэтиктэй урлагийн сургаалын хуулиуд бусад бүх түүнээс гаралтай спэциал урлагуудын дүрэмүүдээс эрчтэй. Үүний эсрэг сайхан биш онцгойлолыг энд хийх хэрэгтэй. Хэрэв тэдгээр конфликтод орлоо гэвэл. Ганц нэгээрээ танигдлаа гэхэд урлагууд урвуугаар танигддаг ба хэдийгээр сүрлэг мөн зарцуулалт ихтэй ч хүний нүдийг зөвхөн л гялбуулдаг. Тиймээс эстэтикийн бүх хуулиуд урлагийн сургаалд аваачигдах ёстой. Хэдийгээр энэ урлагийн сургаал сайэнсын дүрсийг авсан ч дээрх хуулиудыг тодруулан гаргах хүчтэй.

§73. Буруу дүрэм үргэлж ерөөс дүрэм үгүйгээс илүү муу. Ганцхан эсвэл ондоо жишээнээс абстракцалсан хуулиуд ямар ч шалтгаан үгүйгээр ерөнхий ухагдахуун болсонууд ганцханаас ерөнхий рүү дүгнэсэн цоорхой конклузиогоос юугаараа ондоо вэ? Тэдгээр яг буруу биш гэдэгийг хэрхэн ойлгох вэ? Бүрэн индукцэд хүрэх боломж үгүй. Тиймээс тодорхой бас априори хүчинтэй чухал дүрэмүүдийн болон үнэнүүдийн танихуй зайлшгүй. Тиймээс үнэнийг баталгаажуулж гэгээтэй болгоход үзэлийн даалгавар. Үнэн дүрэмүүдийг жинхэнэ бишүүдээс ялгахын тулд спэциал урлагуудад нилээд алслагдсан принципүүд шаардлагатай ба тэндээс урлагууд өөрсдийнхөө онцгой дүрэмүүдийн эссэнцийг таних боломжтой. Энэ принциг эстэтиктэй урлагийн сургаал бөгөөд сайэнсын формонд оруулах ёстой ба тэгсэнээрээ тэдгээр зөвшөөрөгдөөгүй хэрэгүүд гэдэгээр баталгаажигдаж болохгүй.

§74. Яагаад гэвэл ойлгоц ба ухамсар хоёр моралын зайлшгүйгээсээ шалтгаалан бүхий л сайхан бодолуудыг чиглүүлэх ёстой тул сайхан бодолуудын дүрэмүүдийг

тодоор болон тунгалагаар таниагүй гэвэл боломж үгүй. Тиймээс олон жишээнүүдээр харуулах гэсэн буруу танигдсан тэори үгүй дүрэмүүд натураасаа өгөгдсөн эстетикээр хүрэх боломжтой тул үүнээс болгоомжилох хэрэгтэй. Тиймээс эстетиктэй урлагийн сургаалын тэориг дүрэмүүдийн координац⁹ ба диспозиц¹⁰ болон төрхөө алдах боломжтой тул дүрэмүүдийг тодорхой бас ойлгомжтойгоор тунгалагшуулахыг зүтгэх хэрэгтэй. Цаашилбал сайэнсын дүрсийг авсаны дараа ч гэсэн зүтгэх хэрэгтэй.

§75. Лэйбниц метафизикийг шинэчилэхийнхээ өмнө нэг удаа ингэж хэлсэн: “Миний харсанаар математикийн сайэнсд баясал олсон хүмүүс метафизикээс сүнс зайлдаг ба яагаад гэвэл тэд тунгалаг дотор зөвхөн харанхуйг олдог. Үүний шалтгаан юу вэ гэхээр миний харсанаар юмсын ерөнхийн ухагдахуунууд бас бидний үнэмшилээр танил ухагдахуунууд хүмүүсийн болгоомж үгүйгээс бас бодолдоо консэквэнц бишээс шалтгаалан хоёр утгатай болсон ба бас харанхуй болжээ. Цаашилбал дэфиницүүд ерөнхийлөгдсөнөөр ядаж номинал утга үгүй болсон ба ингэснээрээ юуг ч тайлбарлах чадвар үгүй болсон.” Үүнтэй адилаар би яг л адилхан шалтгаануудаар чөлөөт урлагуудын тэоринуудыг хэлэхийг хүснэ. Хэдийгээр боловсролтой ч боловсрол үгүй ч хүмүүс сайхан урлагийн бүтээлүүдийг гайхширах боломжтой ба хэдийгээр тэд олоныг дагаж мөн зөвшөөрсөнөө илэрхийлдэг ч сайэнсын төлөөлөгчид тиймэрхүү тэоринуудыг зөвшөөрдөггүй ба ид шидийн урлагт зам тавиж буй мэт үнэлдэггүй. Тиймээс тэд олонтой хамт дараахыг хэлдэг:

“Жэни бэрхшээлтэй урлагийн хичээлтүүдээс илүү жаргал амлах мэт.”

§76. Минийхээр, өөрөөр хэлбэл өөрийнхөө үзсэнүүдэд тулгуурлан бичвээс чөлөөт урлагуудыг тийм ч цөөн биш бас чухал биш талентуудад зөвлөхгүй гэж хэлэхгүй. Яагаад гэвэл тэд хөвгүүдийн хийдэгийг хийгээгүй харин вкустэй эрчүүдийн эрхэмүүд ба тэдгээр энэ эрчүүдийг эстетик хичээлүүдээрээ шинийг бас агууг бүтээхийг зоригжуулдаг ба наанадаж тэр чиглэл рүү хүргэх урлагууд руу зоригжуулдаг. Тэгсэнээр хэмжээгээ бариж зүйгээ бариж мөн зөвшөөрөхийг ялгах чадварт хүргэдэг. Тиймээс тэд одоо урлагийн шүүгчид болсон тул тэдгээрийг хэрхэн хэрэглэх боломжуудын талаар хангалттай сурсан ба түүний дээр компэтэнцтэй болсон.

§77. Гэхдээ би энд ерөнхийдөө сайханы талентуудыг магтаал авахаар яригчидыг эсвэл шүлэгчидийг эсвэл хөгжимчидийг эстетикийн сайэнсын тусламжтайгаар төгс гэж хэлэхээс дэндүү алс. Тиймээс би тэоринуудын төрөл бүрийг гаргахын өмнө дараах уридчилгаануудыг жагсаасан: Натураасаа өгөгдсөн, оюунтай, биет, дасгалуудтай, талэнтаа арчилласан гэх мэт хүмүүсийн тухай хэлсэн ба өнөөдөр

⁹ Coordination - биеийн ялгаатай хэсэгүүд жигд хөдлөх чадвар;

¹⁰ Disposition - пэрсоны оюуны болон характэрын угийн квалитэт;

тодорхой боловсрол үгүйгээр хэзээ ч хангалттай хэмжээнд хүрч чадахгүй. Тиймээс сайхан бодолуудын дүрэмүүдийг таних хэдийд баттай вэ гэхээр ядаж тэдгээр сайэнсыг агуулсан гэвэл ямар ч хүч үгүй бас спекулатив¹¹ дүрэмүүд хэрэглэсэн хэрэглээгүй ч ямар ч ашиг үгүй. Тэгэхээр амжилттай эстетикчийг дүрслэхэд илүү их шаардлагатай.

Үргэлжилэл бий...

А. Ыүяаүдүө

(baljinnyamgerel@gmail.com)

¹¹ Speculative - мэдлэгээс илүү таамагт суурилж илэрхийлэх;

**Нийгэмд хөлөө олохын тулд яг хөлөө олсон мэт туяарах гэж
бүгдийг хийдэг.**

Роузэфоку.

Стэвэн Пинкэр

(Steven Pinker)

“Хэлний инстинкт”

Бүлэг 2

Чалчаа хүмүүс

...Үргэлжилэл

Чомскигийн мэдэгдэл психолингвист Стэфэн Крайн,¹² Минэхару Накаяма¹³ нарын 3, 4, 5 настай хүүхэдүүдийн өдөр өнжүүлэх бүлэгт хийсэн туршилтаар шалгагдсан. Туршигчидын нэг “Ододын дайн” киноны Жабба Хаттын хүүхэлдэйг хянасан. Нөгөө ни хүүхэдүүдээс жишээлбэл “*Хэрэв хүү Микки Маус үзэж буйдаа жаргалгүй бол Жаббагаас асуу*” гэх мэт асуултуудын хамыг асуудаг. Жабба дүрслэлийг хянаад тийм эсвэл үгүй гэж хариулдаг, гэвч рээл дээр хүүхэд шалгагдаж л буй, Жабба биш. Хүүхэдүүд тохирсон асуултуудыг баяртайгаар шийдсэн ба Чомскигийн тааварласнаар тэдний нэг ни ч “*Is the boy who unhappy is watching Mickey Mouse?*” шиг грамматикийн биш хэлхээ рүү дөхөөгүй.

Одоо та магадгүй энэ ни хүүхэдүүдийн тархи өгүүлбэрийн субэктыг тэмдэглэдэг гэдэгийг үзүүлэхгүй байгааг эсэргүүцнэ. Магадгүй хүүхэдүүд зөвхөн үгсийн утгуудаар л явсан. *Гүйж буй хүн* гэсэн дүрслэлд ялгаатай ролид тоглож буй ганц

¹² Stephen Crain - Австралийн Маккуэр университетийн профэссор;

¹³ Mineharu Nakayama - АНУ-ын Охаио мужийн университетийн профэссор;

жүжигчинтэй хамаатай ба хүүхэдүүд партикулар жүжигчиний тухай эдгээр үгсийн мөрийг дагадаг. Гэвч Крайн, Накаяма нар эсэргүүцэлийг уридчилж мэдсэн. Өөрсдийн жагсаалтад байсан “Хэрэв энэ дүрслэлд бороо орж буй бол Жаббагаас асуу” -тай адил командуудыг зассан. Өгүүлбэрийн *үүнийг* мэдээж юунд ч хамаарахгүй, энэ бол зөвхөн синтаксын дүрэмд нийцсэн, субэкт шаарддаг хиймэл элэмэнт. Гэвч англи хэлний асуух дүрэм аливаа бусад субэкттэй адил үүнийг авч үздэг: *Бороо орж буй юу?* Одоо хүүхэдүүд хэрхэн энэ утгагүй плэйсхолдэртэй¹⁴ харицах вэ? Магадгүй тэд *Алиса гайхамшигийн оронд* дахи литэрал¹⁵ оюунтай нугастай адил:

“Би үргэлжилүүлнэ. Мэрсиа болон Норфумбриагийн гүнгүүд Эдвин, Моркар нар түүнд мэдэгдсэн, мөн Кантэрбаригийн эх оронч аркбишоп¹⁶ Стиганд ч гэсэн, үүнийг олсон ни зүйтэй” гэж хулгана хэлэв.

“Юу олсоон?” гэж нугас асуув.

“Үүнийг олсон, гэж хулгана ууртайгаар хариулаад: “Мэдээж чи *үүнийг* ямар утгатайг мэднэ” гэв.

“Би ямар нэг зүйл олоход *үүнийг* ямар утгатайг мэднэ” гэж нугас хэлээд: “Энэ бол ерөнхийдөө мэлхий эсвэл өт” гээд “Тол асуулт бол Аркбишоп юу олсон юм бэ?”

Гэвч хүүхэдүүд нугас биш. Крайн болон Накаямагийн хүүхэдүүд *энэ дүрслэлд бороо орж байна уу?* гэж хариулсан. Үүнтэй адил, бусад хиймэл субэкттэй “Хэрэв энэ дүрслэлд могой байгаа бол Жаббагаас асуу” доторх шиг, эсвэл субэктүүд ни юмс биш “Хэрэв гүйх хөгжөөнтэй бол Жаббагаас асуу” болон “Хэрэв хайр сайн, эсвэл муу бол Жаббагаас асуу” доторх шиг асуултын формууд тэдэнд төвөг болдоггүй.

Грамматикчилсан дүрэмүүд дэх универсал шаардлагууд хэлний үндсэн формын хэрэгцээт байдалын төлөөх зугаалгын зайлшгүй үр дагаварыг тайлбарлаж чадаагүйг мөн үзүүлдэг. Дэлхий дээгүүр тархсан олон хэлнүүдэд нэмэлтүүд бий, мөн англи хэлтэй адил олон хэлнүүд асуултын формд оруулахдаа нэмэлтийг өгүүлбэрийн өмнө рүү шилжүүлдэг, харин бусад конструкцууд үргэлж структураас хамааралтай замаар асуултын формд оруулдаг. Гэвч энэ бол хэн нэгэн асуултын дүрэмийг дизайндаж чадсан ганц зам биш. Хүн эхний болон сүүлийн үгийг эргүүлэх, эсвэл толины тусгалын зарчимаар өгүүлбэрийг бүхэлд нь хэлж чадна (хүний оюун бол чадвартай гэдэг зали, зарим хүмүүс өөрсдийгөө зугаацуулж бас найзуудаа гайхшируулан яриж сурдаг). Хэлүүд асуултын формыг зоргоороо хийдэг гэсэн партикулар аргууд хэвшмэл, бид компиутэрийн программын хэл эсвэл матэматикийн тэмдэглэгээ шиг зохиомол системд тэднийг олж чадахгүй. Бусад

¹⁴ Үгийн үндсэн буюу түлхүү хэрэглэгддэг утга;

¹⁵ Placeholder - өгүүлбэрт гарцаагүй бий ч бодит утгагүй үг;

¹⁶ Английн сүмийн тэргүүн, хамба лам;

олон төлөвлөгөө хэрэгцээтэй учир хэлүүдэд нуугдсан нэмэлтүүд болон тонгоруулах дүрэмүүд, нэр үгүүд болон үйл үгүүд, субэкт, обэктүүд, фразууд болон клаузууд, кэйс болон зөвшилцөл гэх мэтийг агуулсан унивэрсал төлөвлөгөө яригчидын тархин дахи нийтлэгийг ятгах шиг санагддаг. Хэрэв энэ зохиогчид бичигийн машины товчлуурууд, морзын код эсвэл замын тэмдэгүүдтэй адилтгасан стандарт руу дөхвөл. Нотолгоо ‘оюун ни дахиад нялх, нярайнуудын амнаас гадна грамматикийн дүрэмүүдийн blueprint¹⁷ -ийг багтаадаг’ гэсэн мэдэгдэлийг баталж буй.

Англи хэлний *He walks* дахи *-s* гэсэн дагавар зохицолыг авч үзэе. Олон хэлэнд зохицол чухал процесс, гэвч орчин үеийн англи хэлэнд энэ бол илүүдэл, хуучин англи хэлэнд хөгжсөн тансаг системийн үлдэгдэл. Хэрэв энэ бүхэлдээ тусагдахгүй л бол бид үүнийг харахгүй өнгөрөхгүй, *thou sayest* дэх *-est* дагаварыг адилхан бид харахгүй өнгөрнө.

Гэвч психологичилсон ярианд энэ чимэг утгагүй болдоггүй. Аливаа яригч үүнийг хэрэглэхдээ өгүүлбэр болгоныг дөрвөн нарийвчлалын мөрийг дагаж хэлдэг:

- Субэкт гуравдугаар биед байгаа эсвэл үгүй бол: *He walks - I walk*
- Субэкт нэг тоо эсвэл олон тоонд байгаа бол: *He walks - They walk*
- Үйл одоо цагт эсвэл өнгөрсөн цагт байгаагаас хамаараад: *He walks - He walked*
- Үйл тогтмол эсвэл тухайн яриж буй агшинд үйлдэгдсэн бол: *He walks to school - He is walking to school*

Мөн энэ бүх хөдөлмөр зөвхөн дагавар хэрэглэхэд, үүнийг хэн нэгэн сурахад хэрэгтэй. Үүнийг сурах эхний газар бол хүүхэдүүд (1) бусадад ни хоосон төгссөн мэт туссан ч зарим өгүүлбэрт үйл үгийн төгсгөлд *-s* хэрэглэх, (2) энэ хувилбарын грамматикал шалтгааныг хайж эхлэх (үүнийг хүлээж авахад амидралын чинжүүний хэсэг саад болдог), мөн (3) эдгээр шийдвэрлэх факторуудыг үлдэхгүй болтол - цаг, аспект болон өгүүлбэрийн субэктын бие, тоо - эдгээр ни олон итгэмээрүүдээс шигшигдсэн, гэвч хамаарахгүй факторууд.

(Өгүүлбэрийн сүүлийн үгийн үеийн тоо шиг, угтвар үгийн обэкт натурал уу, эсвэл хүн бүтээсэн эсэх, мөн өгүүлбэр хэлэгдэхэд энэ хэр дулаан бэ). Яагаад хэн нэг ни саад болдог вэ?

Гэхдээ саадыг жижиг хүүхэдүүд хийдэг. 3 нас хагастай эсвэл дөнгөж 3 хүрсэн үедээ тэд үүнийг эзэмшихдээ өгүүлбэрүүдийн 90 -ээс илүү хувид *-s* дагаварыг хэрэглэдэг, мөн үүнийг хориглосон учир бараг хэзээ ч хэрэглэдэггүй. Энэ чадвар бол тэдний граммарын тэсрэлтийн хэсэг, хүүхэдүүд гэнэт өгүүлбэрүүдээр чөлөөтэй яриж эхлэх амидралынхаа 3 дахи жилийн хэдэн сарын үедээ тэд коммунигийнхээ ярианы

¹⁷ Нарийн тодорхой мэдээлэл;

хэлний уран утгын ихэнхийг хүндэтгэж буй. Жишээлбэл, Сара гэсэн нууц нэртэй сургуулийн өмнөх насны охиныг авч үзэе. Түүний эцэг эх зөвхөн ахлах сургуулийн боловсролтой, дараах шиг комплэкс өгүүлбэрүүдэд хэдийгээр энэ хэрэглэгддэггүй ч англи хэлний зохицлын дүрэмд захирагдаж чаддаг:

When my mother *hangs* clothes, do you let 'em rinse out in rain?
Donna *teases* all the time and Donna has false teeth.
I know what a big chicken *looks* like.
Anybody *knows* how to scribble.
Hey, this part *goes* where this one is, stupid.
What *comes* after "C"?
It *looks* like a donkey face.
The person *takes* care of the animals in the barn.
After it *dries* off then you can make the bottom.
Well, someone *hurts* hisself and everything.
His tail *sticks* out like this.
What *happens* if ya press on this hard?
Do you have a real baby that *says* googoo gaga?

Сонирхуулахад, Сара эцэг эхээ хялбархан дууриаж чадаагүй, үйл үгүүдийг *-s* -ийн өмнөх хавсаргасантай ни цээжилдэг. Сара заримдаа эцэг эхээсээ сонсох боломжгүй үгийн формыг хэлсэн:

When she *he's* in the kindergarten . . .
He's a boy so he *gots* a scary one. [costume]
She *do's* what her mother tells her.

Тэр англи хэлний зохицох дүрэмийн ухаангүй хувилбарыг хэрэглэхдээ эдгээр формуудыг өөртөө бүтээх ёстой. Дууриах ойлголт бол эхлэх эргэлзээ (хэрэв хүүхэдүүд ерөнхий дууриагчид бол яагаад тэд эцэг эхийнхээ онгоцонд суух зуршилыг дууриадаггүй вэ?), гэвч хэл эзэмшилт дууриахын төрөлөөр тайлбарлагдаж чадаагүйг дээрхтэй адил өгүүлбэрүүд үзүүлдэг.

Хэл бол ерөнхийдөө зөвхөн тархитай спэцинүүдээр бодогдсон проблемын айхавтар ухаантай шийдэл биш, харин онцгой инстинкт гэсэн аргументыг гүйцээхэд нэг л алхам үлдлээ. Хэрэв хэл инстинкт бол түүнд тархин доторх адилтгамал суудал бий ба магадгүй спэциэл гэнийн хамд ч адил үүнийг тэр газар руу илгээж тусалдаг. Эдгээр гэнүүд ба нэуронууд зөрчигдөхөд хэл интэлгэнцийн бусад партууд цааш явагдахаас болоод зовно, тэднийг гэмтсэн тархинд хэмнэвэл гэмтээгүй хэл бүхий оюуны хомсдолтой индивидуал буюу лингвистик идиот гарч ирнэ. Нэг үгээр хэлбэл хэл бол зөвхөн хуманы ухааны дасгал, бид хэлийг оролцуулаад гэмтэл ба доройтол хүмүүсийн тэнэглэлийг бүтээдэг гэж таамаглах ёстой. Зөвхөн энэ загварчилалаас бид тархины эдүүд гэмтсэнээр хүн чадвар үгүй болох ба хэн гэдэгээ илэрхийлж чадахгүй болно гэдэгийг таамаглана.

Хэн ч одоохондоо хэлний эрхтэн эсвэл граммарын гэнийг олоогүй, гэвч хайж буй. Эдгээр ни когниц болон вайс-вэрсаг¹⁸ хямгадахад хэл буулт хийдэг гэсэн гэнэтикийн сүйрэл болон нэурологийн хэд хэдэн төрөл. Тэдний нэг ни зууны, магадгүй мянганы турш мэдэгдсээр ирсэн. Тархины баруун тал бөмбөрцөгийн урд талын доод хэсэг дэх тодорхой эргэлтүүд гэмтсэн хохиролын үед (сумны шарх, саа зэргээс болоод) тухайн хүн Брокагийн афасиа (Broca's aphasia) нэртэй синдромоос болж байнга зовдог. Эдгээр хохирогчидын нэг ни хэлний чадвараа дахин олж авсан, тэр үүнийг бүрэн ухаан сэргэгээр туулсан:

Намайг сэрэхэд толгой бага зэрэг өвдөж байсан, мөн би баруун гараа дарсан байсан учир бадайрч хөшөөд би хүссэнээ хийж чадахгүй байсан. Би орноос босох гэсэн чадсангүй, баруун хөл маани миний биеийн жинг дийлээгүй учир шалан дээр унав. Би хажуугийн өрөөнөөс эхнэрээ дуудсан боловч ямар ч хариу ирсэнгүй - би яриж чадахгүй байлаа, би маш их гайхаж, айсан. Надад ийм юм тохиолдсонд би үнэмшиж чадаагүй, мөн ичиж, эмээж эхэлсэн, дараа ни би гэнэт гэмтэж гэдэгээ ухаарсан. Би энэ рационализацын замаар өөртөө тайвширсан мэт мэдрэмжийг бүтээсэн, гэвч би үргэлж гэмтэлийн үр дүн кэйс бүхэнд өөрчлөгддөггүй гэж боддог байсан учираас тайвширал удаан үргэлжилээгүй.

Үүнийг бичээчийн тэмдэглэснээр ихэнх гэмтэлийн хохирогч нар азтай байдаггүй. Ноён Форд 39 насандаа гэмтэж зовохоосоо өмнө Коаст Гуард радиогийн оператор байжээ. Нэуропсихологич Ховард Гарднэр түүнтэй 3 сарын дараа уулзсан. Гарднэр түүнээс эмнэлэгт хэвтэхээс өмнө хийж байсан ажилынх ни тухай асуужээ.

"I'm a sig . . . no . . . man . . . uh, well, . . . again." These words were emitted slowly, and with great effort. The sounds were not clearly articulated; each syllable was uttered harshly, explosively, in a throaty voice . . .

"Let me help you," I interjected. "You were a signal . . ."

"A sig-nal man . . . right," Ford completed my phrase triumphantly.

"Were you in the Coast Guard?"

"No, er, yes, yes . . . ship . . . Massachu . . . chusetts . . . Coastguard . . . years." He raised his hands twice, indicating the number "nineteen."

"Oh, you were in the Coast Guard for nineteen years."

"Oh . . . boy . . . right . . . right," he replied.

"Why are you in the hospital, Mr. Ford?"

Ford looked at me a bit strangely, as if to say, Isn't it patently obvious? He pointed to his paralyzed arm and said, "Arm no good," then to his mouth and said, "Speech . . . can't say . . . talk, you see."

"What happened to you to make you lose your speech?"

¹⁸ Өмнөх хувилбарын урвуу хувилбар, гол зүйлүүд ни солигдсон;

"Head, fall, Jesus Christ, me no good, str, str . . . oh Jesus . . . stroke."
 "I see. Could you tell me, Mr. Ford, what you've been doing in the hospital?"
 "Yes, sure. Me go, er, uh, P.T. nine o'clock, speech . . . two times . . . read . . . wr . . .
 ripe, er, rike, er, write . . . practice . . . get-ting better."
 "And have you been going home on weekends?"
 "Why, yes . . . Thursday, er, er, er, no, er, Friday . . . Bar-ba-ra . . . wife . . . and, oh,
 car . . . drive . . . purnpike . . . you know . . . rest and . . . tee-vee."
 "Are you able to understand everything on television?"
 "Oh, yes, yes . . . well . . . al-most."

Мэдээж ноён Форд ярихын төлөө тэмцсэн, гэвч түүний проблемууд авианы булчингуудыг хянахад байгаагүй. Тэр лаа үлээж бас хоолойгоо цэвэрлэж чадсан бөгөөд ярихтайгаа адил бичихдээ ч лингвистикийн хувид хязгаарлагдсан. Түүний согогуудын ихэнх нь түүний граммарын эргэн тойронд төвлөрсөн байсан. Тэр *-ed, -s* -тэй адил төгсгөлүүд болон *or, be, the* -тэй адил грамматикийн функц үгүүдийг тэдний хэлэн дэх өндөр давтамжийг үл харгалзан өнгөрөөсөн. Тэр чанга дуугаар уншихдаа хэдийгээр *bee, oar* гэх мэт ижил авиатай, утгатай үгүүдийг амжилттай уншсан ч функц үгүүд дээгүүр харайсан. Тэр обектуудыг нэрлэж мөн тэдний нэрийг маш сайн танисан.

Ноён Фордын грамматикийн доройтолыг үл харгалзвал, тэр бусад чадварынхаа командад байсан. Гарднэр: "Тэр гавшгай, анхааралтай, мөн яагаад энд байгаагаа маш сайн мэдэж байсан. Интэллэктуал функцууд хэлэнд хаалттай зангидагдсан биш, тухайлбал баруун, зүүний мэдлэг, зүүн (дадлагажаагүй) гараар зурах чадвар, тооцоолох, газарын зураг унших, конструктор бүтээх гэх мэт бүгд хадгалагдсан. Түүний аман бус бүс дэх Интэлгэнцийн коэффициент маш хэвийн хэмжээнд байсан." гэж тэмдэглэжээ. Үнэхээр дээрх диалогоос ноён Форд бусад олон Брокагийн Афаиа -д өртөгсөд шиг өөрийн согогынхоо ноцтой ойлголтыг харуулсан гэдэг харагддаг.

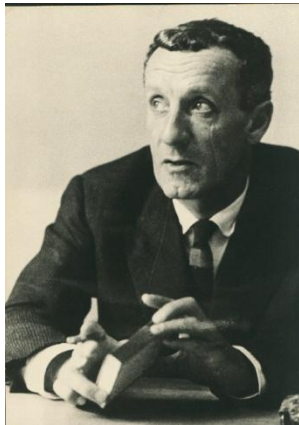
Үргэлжилэл бий...

Í. Áààñàíõ;

(n.baasanhuu@gmail.com)

Марлоу Понти

(Maurice Merleau Ponty)

“Мэдрэмжийн феноменолог”

Бүлэг 3

Анхаарал ба Ялгаварлах

...Үргэлжилэл

Анхаарал ба ассоциатив комбинацийн тэрмүүдийг тайлбарлахын оронд, мэдрэмжийн структурийн рэфлексээр нээгддэг ба интэллектуализм үүнийг тайлбарладаг ни үнэн. Гэвч түүний гэж¹⁹ мэдрэмж хараахан шууд биш. Энэ ялгаварлахын ойлголтоор түүний анализд тависан ролийг шалгаснаар илүү сайн харагдана. Ялгаварлах ихэвчлэн юунд мэдрэхүй мэдрэмжийн боломжийг бүтээхдээ дутагддаг шиг тайлбарлагддаг. Мэдрэхүй ухааны рээл элэмэнтээр тийм их таамаглагдаагүй. Гэвч энэ мэдрэмжийн структурыг дүрслэхийг тэмүүлэхэд, мэдрэхүйн цэгүүдийн нэгдэлээр хийгдэнэ. Анализ тэгээд энэ эмпирист ойлголтоор хянагддаг. Гэсэн хэдий ч анхаарал зөвхөн ухааны хязгаар шиг зөвшөөрөгдсөн ба сэрвэс өөрийн антитэзийн ко-ординацийн повэрд орсоноор рэлиф болдог. Интэллектуализм эмпиризмийн няцаалтад хөгждөг ба энд ялгаварлах ихэвчлэн мэдрэхүйн сарниулах боломжтой л нөхөх ажил байсан. Аналитикчилсан рэфлекс рээлист ба эмпирист тэзисийн логикийн дүгнэлтийг бариснаар түүний позицгийн фирмийг бүтээдэг. Мөн тэдний абсурдийг харуулсанаар эсрэгийг баталдаг. Гэвч

¹⁹ Gaze - анхааралтай, тогтвортой харах;

редукцилагдсан абсурдум контактгүй бол гарцаагүй ухааны актуал ажилаар хийгдэнэ. Сохор интиуцаас эхлэх идээл, мэдрэмжийн тэори үлдэх боломжтой, магадгүй эцэстээ зарим хоосон концэпцуудтай компэнсатор болно, мөн ялгаварлахтай, цэвэр мэдрэхүйн хуулбар магадгүй түүний эффэктэд физик хүчийг дахин илрэх хүртэл, обэктийн ялгаагүй линкийн гэнэрал функцд буурна. Ваксийн хэсгийн сайн мэдэгдсэн анализ амт ба өнгө үнэрлэх шиг квалитэтүүдээс зугтдаг. Позичууд ба формуудын инфинит таамаглалын повэрд, мөн повэр хэтэрхий мэдрэмжлэгдсэн обэктийг төөрөлдүүлдэг ба зөвхөн физикчийн ваксийг тодорхойлдог. Түүний бүх мэдрэмтгий чанарууд устсан ба зөвхөн сайэнс тэнд зарим матэр хадгалагдсан гэж үзсэн ба тэгэхэд мэдрэмж ваксгүй орхигдсон. Түүний эксистийн оригинал маннэртэй вакс өөрөө мэдрэмжлэгдсэн, түүний пэрманэнт сайэнсын яг идэнтит хараахан биш, түүний хэмжээ ба шэйпийн боломжтой вариацийн дотоод хоризон, зөөлөн нэгэн хэвийн өнгөний суггэст. Би үүнийг тавихад нэгэн хэвийн дууг авахыг эргүүлэн суггэсталдаг. Товчхондоо обэктийн мэдрэмжлэмтгий структур алдагдсан харц, яагаад гэвэл прэдикатийн төрөлийн тодорхойлолт обэктив ба хэрмэтикал тэмдэглэгдсэн квалитэтуудыг холбоход хэрэгтэй.

Миний цонхоор хүнийг хархад цонх цув ба малгайгаар далдлагдсанийг хардаг ба тэдний имиж миний нүдний торлог бүрхэвчинд хэвлэгдэж чадахгүй. Иймээс би тэднийг хараагүй, харин би тэднийг энд байна гэдэгээр ни ялгана. Дахин визион өдөөлтөөр биед импрэсэлсэн квалитэтийн эзэмшил шиг эмпирист замд тодорхойлогдсон. Өчүүхэн иллуз, обэкт миний нүдний торлог бүрхэвчинд эзэмшигдээгүй чанаруудтай хамт олдох ба мэдрэмж ялгаварлах гэдэгийг үндэслэхэд хүрэлцэнэ.

Би хоёр нүдтэй, обэктийг давхараар ни харах ёстой ба хэрэв би обэктийн нэгийг л харвал, тэр яагаад гэвэл би хол зайтай обэктийн идэйг имижийн санаагаар байгуулдаг. Мэдрэмж бидний мэдрэлүүд биеийн өдөөлтийн дагуу хангадаг тэмдэгийн интэрпрэтацаас эхэлдэг. Оюун түүний импрэсс өөрийгөө тайлбарлахыг шаарддаг гипотэз. Гэхдээ ялгаварлах ч мөн нүдний торлог бүрхэвчний импрэссийг хэтэрсэн мэдрэмжийг тайлбарлахаар чиглэгдсэн ба мэдрэмжлэх үйлдэл өөрөө байхын оронд мэдрэмж өөрөө дотоод аутхэнттик эрэгцүүлэлээс ойлгогддог. Аутхэнттик эргэцүүлэл гэдэг дараагийн удаа мэдрэмжийн фактор төдийгөөс хэтрэхгүй ба ямар үүрэгтэй вэ гэхлээр биеийн хангалттай хангаагүйнүүдийг хангах. Эргэцүүлэл гэдэг тарансцэндэнтал үйлдэл байхын оронд энгийн логикийн дүгнэлт гаргах үйлдэл болдог.

Энэ замаар бид рэфлэксээс алслагдсанаар зурагласан ба үүний дистинктив ажлыг илрүүлэхийн оронд мэдрэмжийг байгуулдаг: бид мэдрэмтгийд нөлөөлсөн санааны суури опэрацийг дахин санадаг. Ба тэр ямар нэг психологичилсон каузал эсвэл логикчилсон мэдитацаар зөвшөөрөгдсөнд баригдсан. Интэллэктуалист анализ

эцэсийн үр дүндээ тайлбараар дизайнчлагдсан мэдрэмжлэгч феномэний мэдрэл бишийг бүтээдэг. Ингэхэд ялгаварлах түүний констутив функц ба тайлбарласан принципыг алддаг. Үүнээс хойш өчүүхэн сигнификанс визион цэвэр импрэссийг гүйцнэ мөн ялгаварлахын гэнэрал нэр иймэрхүү маягаар ирдэг. Ингэснээр харах, сонсох, сэтгэх зэрэг үгнүүд бүх утгаа алддаг. Ердийн экспэрэнс мэдрэлийн экспэрэнс ба ялгаварлахын хоорондох тодорхой ялгааг гаргадаг. Ялгаварлах миний амидралын момэнт бүрт хүчинтэй ба потэнциалтай оюун эсвэл бусад актуалд тэнцүүхэн зэрэг юмсыг мэдэхийг хичээсэнээр, зогсолтийг авах шиг харагддаг: эсрэгээрээ мэдрэлийн экспэрэнс түүний үнэнийг суралгүйгээр мөн үүнийг эзэмшихийг оролдолгүйгээр түүний гадаргын үнэт дэх тусгалыг л авдаг. Энэ ялгаа интэллэктуализмд тусдаггүй, яагаад гэвэл ялгаварлах хаа сайгүй гэхдээ цэвэр мэдрэхүй үгүй, тэр үнэхээр хаа сайгүй. Феномэний эвидэнт иймээс хаана ч чэллэнж.²⁰

Том кардон цаасан хайраг жижиг адилхан кардоноор хийсэнээс илүү хүнд санагддаг. Мөн үүнийг би феномэнийг хязгаарлахынхаа өмнө хэлэх ёстой. Би үүнийг гартаа хүнд гэж сэтгэнэ. Гэвч интэллэктуализм миний биед өдөөлтийн рэал акцад мэдрэлийн экспэрэнсийг хязгаарладаг. Үүнээс хойш энд тэнд үгүй, бид хайрцагийг сэтгээгүй гэвч хүнд гэдэгийг ялгаварласанаа хэлсэн, мөн энэ жишээнд тэнд бид ялгах шиг сэтгэдэг сэнсор мэдлэг үгүй ба эсрэг баталсан иллюзийн сэрвэсийн сэнсор аспэктийг нэгэн хэвийн харуулсан шиг санагдсан. Куб доороосоо ба бусад талаасаа эсвэл дээрээсээ мөн хажуугаараа харагддаг шиг түүний тусгалын дагуу өөрчилсөн цаасанд зурагдсан. Энэ хоёр замаар харагддагийг мэдэх хүртэл, фигур үнэндээ түүний структурийг мөн миний мэдлэг түүний интиутив биелэлтийг хүлээх ёстойг орхидог. Энд ялгах мэдрэмжилэх биш гэдэгийг дахин шийдэх хэрэгтэй. Гэвч мэдрэхүйн алтэрнатууд ба ялгаварлах фигурийг өөрчилөхийг бидэнд хүчээр хэлдэг, үүнээс хойш энэ мэдрэмтгий элэмэнтүүдэд хамаарахгүй, тэр өдөөлттэй ижил, констант үлдэнэ, мөн информацын өөрчлөлтөнд л хамаарагдаж чадах ба оюуны концэпц мэдрэмжийг л модификацлана. Тусгал форм ба санааг зарчимлахыг зөвшөөрдөг. Хэрэв бид одоо юуг ялгаххаа харвал, бид үнэн ба худалаа мэдрэмжийг хэрхэн ялгаж чадах вэ? Халлуциас болж зовдогийг хэрхэн хэлэх боломжтой эсвэл галзуу хүн юуг хардаггүйгээ хэрхэн харж боддог вэ? Харах ба хэн нэгнийг харах мөн харахаа бодох хоёрын хооронд хаана ялгаа байдаг уу? Хэрэв хариу зөвхөн бүрэн когэрэнт материал ба хангалттай тэмдэгээр ялгах эрүүл хүнээр бүтээгдсэн бол эрүүл хүн ялгасан гэсэн үг, ингэхдээ тэнд буруу мэдрэмжийн хоосон ялгаварлах ба нотлогдсон мэдрэмжийн мотивацлагдсан ялгаварлах хоёрын хооронд ялгаа бий. Мөн ялгаа ялгаварлахын формд үгүй гэвч мэдрэмтгийн тэктс формд өгөгддөг. Ертөнцийн бүхий л мэдрэлийг мэдрэмжилвэл энэ ялгах биш, энэ бол ялгаварлаж эхлэхээс өмнөх мэдрэмтгийд имманэнт мэдрэлийг өгдөг. Үнэн

²⁰ Challenged - хэцүү зорилго, шаардлага;

мэдрэмжийн фénomэнонийг өгдөг иймээс тэмдгэнд санаа салшгүй ба түүний ялгаварлах ердөө туслах илэрхийлэл. Интэллэктүализм энэ фénomэноний ойлгомжтойг ч үүний өгсөн иллузийг дууриахийг ч хийж чадахгүй. Илүү ерөнхийдөө эксистийн модэ ба мэдрэмжлэгдсэн обэктүүдын ко-эксист сохор, амидралд энэ визуал фийлдийг хөндлөн тасалдаг ба түүний хэсэгүүдийг хамтад ни нууцлаг зангиддаг. Золнэр²¹ -ийн оптик иллузд, би төв шугамуудыг давхцуулж хардаг. Интэллэктүализм фénomэноны алдааг энгийнээр бууруулдаг, энэ бүгд тэдний төв шугамуудыг адилтгахын оронд туслах шугамуудад миний авчрах мөн төв дэх тэдний рэлацаас ирдэг гэж хэлсэн. Үндсэндээ би өгөгдсөн даалгавраас болж алддаг, мөн би гол элэмэнтүүдийг харицуулахын оронд хоёр бүхэлийг харицуулна. Миний алдаа илэрхий тайлбаргүй үлддэг. Асуулт гарч ирэх хэрэгтэй: Золнэр-ийн иллузд зорилго тавихын дагуу харицуулагдсан шугамуудын изолацд харицуулах ни хэцүү бөгөөд үүний тухай хэрхэн ирдэг бол? Яагаад тэд туслах шугамуудаас салсанаас иймэрхүү маягаар татгалздаг вэ? Туслах шугамуудыг олж авахад тэр танигдсан байх хэрэгтэй, төв шугамууд шинэ санааны фигурд тайлбарлагдсан туслах шугамуудыг, бусадыг авсан ба санаагаа алдсан параллэлийг зогсооно. Цаашид үүнийг барих ба солиж чадахгүй. Энэ санаа фигурээс салангид биш, фénomэний энэ трансформац буруу ялгаварлах ба үүнийг хойно ярихыг мотивацалдаг. Хэрэв бид ялгаварлахын ямар нэг рэлацийн мэдрэмжийг дуудхаа зөвшөөрвөл мөн атомын импрэссд визуал импрэссийн тэрмийг хадгалах, тэгээд тодорхой иллуз бол ялгаварлах. Гэвч энэ анализ параллэл төв шугамуудад импрэссийн давхаргын тэоринд ядахдаа таамаглагдана. Тэд ертөнцөд, бидний хэмжих физикийн ахуйд - мөн хоёрдахи зарчимийн опэрац нэмэлт шугамуудыг авчирсанаар импрэссийг өөрчилдөг, иймэрхүү маягаар принципын шугамуудын рэлацийг гуйвуулдаг. Одоо эдгээр фазын эхнийх бол цэвэр таамаглал, ба энэ ялгаварлахтай хамт хоёрдахийг бүтээдэг. Бид иллузийг байгуулдаг, гэвч бид үүнийг ойлгодоггүй. Энэ илүү гэнэралдаа ялгаварлах мөн яг формал мэдрэл мэдрэмжийг тайлбарладаг, үнэн эсвэл худалаар, зөвхөн өөрөө үүссэн организац ба фénomэний аррэнжэмэнтийн онцгой модэ -оор заагдсан. Иллуз параллелизмийн тасарсан туслах рэлацд фигурд холбоотой гол элэмэнтүүдэд бүрддэг ни үнэн. Гэвч яагаад тэд үүнийг тасалсан бэ? Яагаад энэ хоёр шулуун шугам одоо болтол параллэл үргэлжилэл шууд хүрээлэн буй нөхцөлийн шалтгаанаар давхцаж эхлэх мөн хосыг бүтээдэг бол. Энэ ижил ертөнцөөс тийм их хамаараагүй юм шиг. Хоёр бодит ташуу шугам обэктив спэйсийн ижил спэйсд ситуацлагдсан. Гэвч эдгээр ни бие биендээ актуал нийлдэггүй ба хэрэв бидний нүд тэднийг хөдөлгөөнгүй харвал энэ тохиолдолд боломжгүй.

Энэ бол бид тэдний шинэ рэлац руу нууцаар хөдөлгөхийг холоос харах. Энд өмнөх обэктив рэлацуудыг, мэдрэмжлэмтгий синтакс түүний өөрийн дүрмүүдийн дагуу

²¹ Zollner - Германы физикч;

байгуулдаг: хуучин рэлацуудын эвдрэл ба шинэ нэгний байгуулалт - ялгаварлах - тэмдэглэлд үүнийг плэйслэх ба энэ комплэкс операцийн үр дүнг ердөө илэрхийлдэг. Үнэн худал, иймэрхүү маягаар прэдикац боломжтой болоход мэдрэмж анхлан конституцлагдах ёстой.

Тэдгээр рэлацууд бүх групп тайлбарлагдсан, үүнээс гадна өнгө ба жинг багтаадаг ни үнэн. Гэвч энэ групп оюуны шалгалтаар эффэктэлсэн ни үнэн биш. Сайэнтист проблемын датаны эрдэмд мэдэгдээгүй факторуудыг нээдэг шиг бүхэлийн санааг алгуурхан нээдэг ба оюун импрэссүүдээр илүү их изолацлагддагийг энэ дагана. Одоо энд проблемын дата түүний шийдэлд приор биш ба мэдрэмж датаны багцаар цохигдсоноор бүтээгддэг акт шиг, санаа тэднийг нэгтгэдэг - үнэхээр санаа зөвхөн тэдэнд бий санаагаар л нээгддэггүй. Гэвч үүнээс гадна тэдэнд санаа бий юм шиг харагддаг. Эдгээр критик зөвхөн аналитикчилсан рэфлэксийн эхний үеүүдийн эсрэг л хүчинтэй ни үнэн ба интэллэктуализм хэн нэгэн нийтийн мэдрэлийн хэлээр яриж эхлэхийг хүчилхэд хариулдаг. Ялгаварлахын концэпц физикийн хүч эсвэл логикийн мэдатор шиг, ба мэдрэмжийн тэори интэрпрэтац шиг - психологичийн интэллэктуализм шиг - үнэхээр эмпиризмийн хуулбар энгийн, гэвч өөрийн нээлтийн үнэн замыг засдаг. Хэн нэгэн эдгээр постулатын дотоод диалэктик тэднийг устгах хүртэл, түүний постулатаар бүрдэх, натурал хандлагаар л зөвхөн эхэлж чадна. Дахин мэдрэмж интэрпрэтац шиг ойлгогдоно, мэдрэхүй эхлэх цэгээр хангагдсан ни эцэстээ булаагдсан. Бүх мэдрэмжлэмтгий ухаан али түүрүүн үүнийг давсан. Мэдрэхүй экспэрэнс үгүй, мөн ухаан бол үргэлж обэктийн ухаан. Бид мэдрэмжийн тухай бодоход мөн тэд бидний бүрэн хийгдээгүй ажлыг, тодорхой хийхийг оролдоход бид мэдрэхүйд ирдэг. Цэвэр мэдрэхүй бидний бие дээрх өдөөлтийн акт шиг тодорхойлогдсон, мэдлэгийн сүүлийн эффэкт, тухайлбал сайэнсын мэдлэгийн. Мөн энэ бол үүнийг тавиж эхлэхэд биднийг каусалдаг иллюз ба уридчилсан мэдлэгт итгэдэг. Энэ хэрэгтэй, ба зайлшгүй оюун түүний хисторийг хардаг ни төөрөлдсөн зам. Энэ конституцлагдсаны домайнаас хамаарах ба оюуныг конституцлахгүй. Ертөнцөд эсвэл үзэлд, мэдрэмж интэрпрэтац шиг тусаж чадна. Ухаан өөрөө, хэрхэн энэ шалтгааны процэсс байж чадсан, үүнээс хойш тэнд мэдрэхүй үгүйнүүд үүнийг угтвар нөхцөлтэй хамт хангана эсвэл интэрпрэтацтай, яагаад гэвэл тэнд юу ч приор үүнийг интэрпрэтацалдаг уу? Ижил хугацаанд бид цэвэр логикийн активити, мэдрэхүйн идэйтэй хамт иймэрхүү маягаар орхидог, бидний дээр дуридсан обэктүүд тусдаггүй. Бид юуг хардагаа, сэтгэдэгээ харсан бол, үүний обэктийг будлиулах хүртэл энэ мэдлэг юуг хийсэн, спэйсийн мөн хугацааны нэг цэгт инхэрэнт ба концэпцоос ялгаатай. Гэвч рэфлэкс тэнд ойлгох юм юу ч алга гэдэгийг харуулдаг. Энэ бол факт, миний бие энд мөн одоо ситуацлагдсан, ертөнцөд хамрагдсанаар бүх хүрээлэн буй зүйлсийн эхнийх байх болно гэдэгт би итгэдэг. Гэвч эдгээр үг бүр, намайг тэдний тухай бодож эхлэхэд, санаагаар дутагдах, ба иймээс өсгөх проблем үгүй: би өөрийнхөө биеийг хүрээлэн буйг мэдрэмжилнэ, хэрэв би энэ оронлог рэлацийг консивлохгүй бол, иймэрхүү маягаар би үүнийг

консивлоход маш инстантд инхэрэнтээс зугтах уу? Би ертөнцөд ситуацлагдсан уу мөн түүнийг барих уу гэдэгээ мэдэх болно, би үүнийг үнэхээр барисан ба ситуацлагдсан уу?

Би юмсын хаана байгаа вэ гэдэгээ үүнээс хойш мэднэ, мөн юмсын дунд байгаагаа ч гэсэн яагаад гэвэл би ухаантай учираас, хачин ямар нэг амитан хаана ч үгүй мөн интэнционд хаана ч прэсэнтлэгдэж чадна. Юм бүр юмсад эсвэл ухаанд эксист ба энд буулт хийхгүй. Юм плэйсэд гэвч мэдрэмж хаана ч үгүй, хэрэв энэ плэйсэд ситуацлагдсан бол бусад зүйлс өөртөө эксист гэдэгийг гүйцэтгэж чадахгүй. Үүнээс хойш энэ юмсыг хийхдээ өөрөө зогсоно. Мэдрэмж иймэрхүү маягаар мэдрэмжилхийн тухай бодсон.Түүний биелэлт позитив биш характэрийг бэлтгэдэг ба тэр ни тайлбарлагдсан мөн түүний энэ л гэх өөрийн энгийн игноранц. Мэдрэмж бүр интэллэжэцийн эмх цэгцгүй форм ба хязгаарыг тойрон буй нэгатив ба үүний дагуу аналитик эргэцүүлэл цэвэр урвуу доктрин болдог.

Үргэлжилэл бий...

Ä. Nàí-èð

(sanchir788@yahoo.com)

өөрийн БИ -гийн ажил гэдэгээр яригдана. Ерөнхий дотор мөн БИ -гийн идэнтитэт²³ дотор имманэнт²⁴ нэгативийг гаргахын тулд дараагийн алхам нэг үгээр хэлэхэд спэкулатив философийн алхам хийх шаардлагатай ба түүний тухай Фихтетэй адил төгсгөлгүй ба төгсгөллөгийн дуализмыг имманэнц ба абстракц дотор хийгээгүй хүмүүс барагцаалахгүй.

Анхааруулга: Зүйл гэдэгээр өөрийнхийгөө тодорхойлсон. Гэхдээ энд дараахийг хэрэглээгүй. БИ нэг зүйлийг хүснэ, харин хүсэлийн чиглэлийг нэг зүйлд аваачсан - онцгойлно, рэфлэкссиондоно, сонгоно. Сонгохдоо энэ тэрийг өөрийнхөө өмнө авчирна.

β: /αα/ БИ зөвхөн хүсээгүй харин нэг зүйлийг хүссэн. Нэг үгээр хэлэхэд онцгойг ба тэр ерөнхийгөөс ялгаатай. Ерөнхийг анхаарсанаар БИ өөрийгөө хязгаарлаж түүний дараагаар ярилцацгаая.

/ββ/ Хаших - нэгац - гачигдах гэдэгээр яг хэлэхэд хашигдсан хүн өөрийнхөө чөлөөтийг алдсан. Өөрийнхөө өндөрөөс буусан. Тэмүүллээ даган абстракц энд тавих асуулт юу вэ гэхээр юуны тулд хашсан бэ. Дутагдал гарсан гэдэгээр. Тиймээс төгсгөллөг.

/γγ/ Нэг хүнд түүнийг өөрийнхөө хүсэлийг хашлаггүйгээр орхи гэсэн ба тиймээс тодорхой зүйлийг битгий хүс гэсэн. Жишээлбэл мөнгө, байшин, тансаглал болон жаргал. Цаашилбал төр. Үргэлж онцгойг хэрэвээ чи өөрийгөө хашвал энгийн цэвэр хүсэлтэй зогсоогоор үлдэх ба тиймээс төгсгөллөг рүү очихгүй. Дордуулах, ханамжгүйгэх тэр хүн юуг ч хүсэх ёсгүй.

/δδ/ Тэр хүн эрхтэй. Тиймээс абстракц бүр хашлагатай.

/εε/ Тодорхойгүй яг тодорхой шиг - төгсгөлгүй яг төгсгөл шиг нэг хашлагаас нөгөө хашлага руу наашаагаа бас цаашаагаатай адил хоёулаа ойлгоц. Энэ ойлгоцын нэгац өөрөө төгсгөлгүй.

Нэмэлт: Энэ хоёрдугаар момент эсрэг тэсрэг мэт туссан. Тиймээс түүнийг ерөнхий шинжээр ни нэгтгэх ба чөлөөтөйд хамаатай. Гэхдээ бүтэн чөлөөтэйг харуулдаггүй. Энд БИ тэгэхээр ялгаагүй тодорхойгүйгээс ялгаатай руу мөн тодорхойг тавихыг түүний агуулгаас мөн түүний зүйлээс гэдэг рүү шилжсэн. БИ зүгээр хүсэх биш харин БИ зүйлийг хүссэн. Өмнө ярисан хүсэл зөвхөн абстракт ерөнхийг хүссэн тул юуг ч хүсээгүйтэй адил ба тиймээс хүсэл биш. Онцгой хүсэл хүсвэл тэр хашлага ба яагаад гэвэл хүсэл хүсэл байхын тулд ямар нэгийг хаших хэрэгтэй. Тиймээс хүсэл нэг зүйлийг хүснэ гэдэг хашлага ба нэгац. Онцгойлох гэдэг ерөөсөө төгсгөллөгийг нэрлэдэг. Энгийнээр рэфлэкссион анхны моментийг авдаг ба абсолютад мөн өндөрлөгт зориулсан тодорхойгүйг авдаг. Түүний эсрэгээр хашигдсан дээрх

²³ Ижилхэн адилхан;

²⁴ Ухаан, үзэл дээр тулгуурласан мэдлэг /гэхдээ хязгаартай, трансцэндэнталтай харицуулвал доогуур төвшин/;

тодорхойгүйгийн энгийн нэгац. Гэхдээ энэ тодорхойгүй өөрөө зөвхөн тодорхойгийн эсрэг мөн төгсгөллөгийн эсрэг нэгац. БИ гэдэг тэгэхээр ганцаардал ба абсолют нэгац. Тодорхойгүй хүсэл тэгэхээр үүнтэй адил нэг талын бөгөөд энгийнээр тодорхой цаг дотор зогссон.

7.

γ - Хүсэл дээрх хоёр моментийн нэгэнлэг. Тиймээс өөрөө өөртөө рэфлэкссиондсон мөн түүгээрээ ерөнхийлөлд аваачигдсан онцгойлол ба нэглэг. БИ -гийн өөрийгөө тодорхойлол ба өөрийнхөө нэгатив гэдэгээр тодорхойлогдсон ба хашигдан тавигдсан. Идентитигээрээ өөр дотороо мөн ерөнхийлөлд үлдсэн. Харин тодорхойлол дотор зөвхөн өөртэйгөө хамтруулагдсан. Өөрөө өөртэйгээ нэгацын харицаагаар БИ тодорхойлогдоно. Энэ харицааа өөрөө өөртөө гэдэгээрээ тодорхойлолын эсрэг адилхан хүчинтэй. Тэр өөрөө өөрийнхөө гэдэгээрээ мөн идэйчилсэн гэдэгээрээ энгийн боломж ба түүгээр холбогдоогүй. Харин зөвхөн түүн дотор л тавигдсан. Үүнийг хүсэлийн чөлөөт гэнэ. Энэ өөрийнхөө ухагдахууныг болон субстанцаа болон өөрийнхөө жингээ биеийн субстанцын жинтэй адилтгана.

Өөрийн ухаан бүр өөрийгөө ерөнхийлөл гэж мэддэг. Бусад бүх тодорхойлолоос абстракцалсан боломж гэдэг. Цаашилбал тодорхой зүйлтэй агуулгатай, зорилготой онцгойлол гэдэг. Энэ хоёр моментод зөвхөн абстракцууд. Конкрэт ба үнэн хоёр ерөнхийлөл ба өөрсдийнхөө эсрэгээр онцгойлолтой. Харин энэ онцгойлол өөрийнхөө рэфлэксционоор ерөнхийлөлтэй тэнцүүлэгдсэн. Энэ нэгэнлэг өөрөө нэглэг²⁵. Гэхдээ энэ хамаагүй гэсэн дотроо нэг биш. Яг л төсөөлөл дотор нэглэгтэй адил биш харин зөвхөн ухагдахуун гэдэгээрээ буюу энэ нэглэг ерөөсөө тэр ухагдахуун өөрөө. Анхны хоёр моментод буюу хүсэл бүгдээс абстракцлагддаг гэдэгээрээ буюу мөн өөрөөрөө болон бусдаар тодорхойлогддог гэдэгээрээ хөнгөхөн зөвшөөрдөг ба нэгтгэгддэг. Яагаад гэвэл тэдгээр өөрсдөө үнэн биш бас ойлгоцын моментууд тул. Харин гуравдугаар үнэн бас спэкулатив дотор ойлгоц татгалздаг ба тэр ухагдахууныг ойлгомжгүй гэж нэрлэдэг. Энэ спэкулацын²⁶ дотоодыг илүүгээр дуридах мөн төгсгөлгүйг өөртөө хамаатай нэгативити гэх мөн бүх ажилуудын, амидралуудын, ухаануудын сүүлчийн эх булагийн цэгүүд гэдэгээр логикт цэвэр спэкулативийн философи гэдэгээр хамаардаг. Хүсэл ерөөс ерөнхий өөрийгөө тодорхойлдог, хүн хүсэлийг уридчилсан субэкт гэдэгээр эсвэл субстрат гэдэгээр идэрхийлдэг. Гэхдээ тэр тодорхойлохын өмнө бэлэн биш бас ерөнхий биш ба болиулахын өмнөх бас биш тодорхойлсоны идэйал биш харин тэр хүсэл гэдэгээрээ өөрөө өөртөө зуучилсан ажил ба мөн өөрөө өөртөө эргэсэн эргэлт.

Анхааруулга: Энэ хоёр α/ β/ чөлөөт ба зөвхөн адилхануудын болон хүсэлийн моментууд.

²⁵ Субэктив;

²⁶ Мэдлэгт тулгуурлахгүйгээр таамаглах;

α) Энэ гуравдагч ү абстракц биш харин конкрет. Эрүүл хүний ойлгоц ба спекулац. Бүгдээрээ болон хаа ч ертөнцийн бурханлаг ритмийн абсолют форм ба абсолют танихуйн метод. Бүгдийг ажигласанаар эндээс том хэмжээний танихуйг олжээ.

β/ Спекулатив гэж юу вэ? Конкрет, харц, хүний эрүүл ойлгоц, рэфлэксионы зураглал ба хүний эрүүл ойлгоц руу буцаж очих философи хамааралгүй нэглэг ба спекулативтай адил ухагдахуун бас нэглэг. 1) Онцгойлол, ялгаварлал; 2) Ялгаварлалыг болиулах, тэгсэнээрээ идэнтити.

β) Өөртөө нэгац ба тодорхойгүй, онцгойлол гэдэг өөртөө нэгац. Энэ өөртөө нэгац өөрийн ухаан. Дараагийн ажиглалтаар тусгал. 1) Тодорхойгүй; 2) Тодорхой ба анхны нэгац гэдэгээр туссан. Амидралын донж ба өөрийн ухаан, одоо.

α) Агуулга, таслал, сонирхол, ажиллах, онцгойлол.

β) Би зөвхөн түүний дээр онцгойлол гэдэгээрээ зөвхөн нэгатив бас хашлага.

Үргэлжийн асуулт гэвэл иймэрхүү ажилууд дотор тэгээд хүмүүс хэрхэн ханах вэ?

1. Агуулга позитив субстанцилсан гэхдээ үргэлж хашигдмал.

2. Прэсэнц,²⁷ өөрийн ухаан.

Энэ формэл биш агуулга хэрэг дээрээ субстанциэл. Энэ субстанциэл дотор зэрэглэл ба шатлал.

Ерөнхийлөл - би өөрөө өөртөө, нэвчсэн, субэктээр болон обэктээр нэвчсэн үнэн ерөнхийлөл абстракт ерөнхийлөлийн дундуур гарсан мөн онцгойлолын дундуур гарсан, субэкт гэж минийхээр зөвхөн тавигдсан нэгативитэй ерөнхийлөл.

Төгсгөл - хүсэл -

1. Өөрөө шийдэх, нэглэг, гаднах руу онцгойлолыг тавих эсвэл төгсгөх.

Одоохондоо тодорхойгүй олонлог онцлог, энэ шийдэлгүйг болиулах.

2. Энэ гуравдагч эхлээд үнэн. Өгөгдсөн моментуудыг өөртөө агуулах, ерөнхийлөл, онцгойлолуудыг болиулах тэгсэнээр өөртөө буцаж ирэх, гэхдээ тодорхойгүй ба онцгойлол тодорхойлох субэктивити ба абстракцийг болиулах. Энэ ондоогоор байх тодорхойгийн эсрэг.

3. Хүсэлийн энэ өөртөө буцаж ирэх формэл ба байх ёстой. Ингэснээрээ хүн хэрхэн сэтгэдэг вэ гэхээр онцгойгийн натурт ирэх харин хэрэг дээрээ БИ өөрөө өөртөө бий эсэх. Онцгой гэдэг зорилго ба миний зорилго гэдэгээр формэл. Гэхдээ тэр агуулгатай, тэр надад өгөгдсөн гэхдээ БИ -гээс тусдаа.

Нэмэлт: Бидний хүсэл гэж нэрлэсэнүүд өмнөх хоёр моментуудыг өөртөө агуулсан. БИ эхлээд цэвэр ажил ба өөрөө өөртөө буй ерөнхийлөл. Гэхдээ энэ ерөнхийлөл

²⁷ Ирц;

өөрийгөө тодорхойлсон ба тэгсэнээрээ өөртөө биш харин ондоо гэдэгээр тавигдах ба ингэж ерөнхийлөл байхаа зогсоно. Гуравдагч тэгэхээр өөрийнхөө хашлага дотроо мөн энэ ондоо дотор өөрөө өөртөө ба өөрийгөө тодорхойлно. Ингэж өөрөө өөртөө үлдэнэ бас ерөнхийлөлөөс зуурахаа зогсоохгүй. Энэ тэгэхээр чөлөөтийн конкрет ухагдахуун. Харин дээрх хоёр моментууд абстракт ба нэг талын гэдэгээр яригдана. Энэ чөлөөтийг бид хэдийний мэдрэмж гэдэгээр мэдрэхүй гэсэн форм дотор агуулдаг ба жишээлбэл нөхөрлөл дотор бас хайр дотор. Тиймээс энд хүн өөртөө нэг талын биш харин хүн дуртайгаа бусадтай харицах харицаан дотроо хашигдсан. Гэхдээ энэ хашигдал дотроо өөрөө өөрийгөө мэддэг. Тодорхойлол дотор тэгэхээр хүн тодорхой гэдэгээр сэтгэх ёсгүй. Харин хүн бусадыг бусад гэдэгээр ажиглах тул түүн дотроо хүн өөрийнхөө өөрийн сэтгэлтэй. Чөлөөт гэдэг тэгэхээр тодорхойгүй дотор ч биш мөн тодорхой дотор ч биш харин тэд хоёулаа. Гэхдээ энэ гэдэг дотор хашигдсан хүсэл өөрийн утгатай. Тэр чөлөөт биш гэж санагдах ба хэдийд вэ гэхээр дээрх хүсэл үгүй гэвэл. Хүсэл гэдэг хашигдсанд холбогдсон холбоос биш харин цааш явах ёстой. Яагаад гэвэл хүсэлийн натур нэг талын биш бас холбоосууд биш. Харин чөлөөт гэдэг тодорхойг хүсэх ба энэ тодорхой дотроо өөрөө өөртөө байдаг. Тэгсэнээрээ буцаад ерөнхий лүүгээ эргэж ирдэг.

8.

Онцгойлолын тодорхойлолууд хүсэлийн формуудын ялгааг гаргадаг.

А) Хэрэвээ энэ тодорхойлол субэктив ба обэктивийн формэл эсрэг тэсрэгийг гаднах шууд эксистэнц гэвэл энэ өөрийн ухаан гэсэн формал хүсэл ба тэр гадаад ертөнцийг өмнөө олж мөн тодорхой дотор өөртөө төвлөрсөн нэглэг гэдэгээрээ процесс. Цаашилбал ажиллаж буйгаараа субэктив зорилго мөн хэрэгсэл гэдэгээрээ обэктив луу орчуулагдсан. Оюун дотроо түүний тодорхойлол өөрийн бас үнэн гэдэгээрээ ухааны харицаа зөвхөн хүсэлийн тусгалын талыг зөвхөн гаргах ба тэгсэнээрээ өөрт ажиглагдахаар биш.

Анхааруулга:

1. Хүсэл ерөөсөө. Зорилгын форм ба цаашид судлах шаардлагагүй.

Матэриал - өгөгдсөн, өмнө олдсон зүйл, өөрчлөлт, хэрэгсэл - шуудын форм - шуудын эсрэг шууд гэдэгээрээ мэдрэхүйтэй Дазайн.

2. Хүсэлийн тодорхойлол - тодорхойлол, ерөөсөө онцгойлол - бүгд нэг онцгойлол - ямар ч ялгаагүй. Субэктивийн буцаж ирэлт ба гаднах гэдэгээр энд гүйцээх - эсрэг тэсрэгийг арилгах.

а) Хүсэлийн ажилын абстракцалсан ерөнхийлөл. Хэрэвээ энэ эсрэг тэсрэг тодорхойлол гэвэл өөрийн ухааны ажил. Гүйцээхийн мэдрэхүйн шинж - бүгд болон

нэг бүрчилсэн хүсэлийн актууд - эрхийг гүйцээх гэдэг ижилхэн - эзэмших - гэмт хэрэг - шийтгэл - хөдөлмөр, төр - оюунлаг - хүсэл хүсэл рүүгээ эргэх. Юуг гүйцээх вэ гэхээр ондоо хүсэл гүйцээхийг хүчинтэй болгох.

Ухааны харицаа энэ талыг нэмдэг - энд хүсэлийн тодорхойлолуудыг ажиглахдаа тийм гэдэгээр хэрэгжүүлэх ба тодорхойлолууд бүтцээсээ бас агуулгаасаа хамааран субэктив эсвэл обэктив.

β) Түүний өөрийн энд мэдиа дотор нэг үгээр хэлэхэд субэктив хүсэл дотор хүчинтэй. Эсрэг тэсрэг гэдэгээр зөвхөн ерөнхийлсөн ухамсар ба субэктив хүсэл. Гэхдээ хүсэлийн доторх эсрэг тэсрэг болохоос ухааных биш. Энэ хоёр тал хоёулаа оюунлаг. Энд хүсэлийг обэктивчилсоноор ухагдахуун ба бодол.

Бүх хүсэлийн тодорхойлолууд зорилго гэж нэрлэгдэх боломжтой. Тодорхойлолууд хүчинлэг. Гэхдээ түүнийг ажиглах сонирхолгүй. Яагаад гэвэл зорилгын агуулга ерөөсөө явагдаагүй ба обэктив зорилго адилхан агуулгатай.

Энд юу явагдах ёстой вэ гэхээр чөлөөтийн ухагдахуун. Тэр зорилго. Түүний гүйцэлүүдэх мөн обэктивчлох түүний хөгжил мөн моментуудыг гаргах. Обэкт гэсэн ухагдахууны моментууд энд ялгаанууд. Тэдгээр нэг бол ухагдахуун дотор орсон эсвэл түүнтэй маргалдсан.

Ухааны дүрсүүд гэвэл хүндэтгэл, алдар, айх, найдах, атаархах - бусадын ухаан.

Нэмэлт: Хүсэлийн тодорхойлолын ажиглалт ойлгоцод хамаатай ба эхлээд спекулатив биш. Хүсэл ерөөсөө агуулгын утгаараа биш харин формын утгаараа тодорхойлогдоно. Формын тодорхойлол гэдэгээрээ зорилгыг гүйцэлдүүлэх. Зорилго эхлээд зөвхөн надад дотоодод буюу субэктив. Гэхдээ тэр обэктив болох ёстой. Тэгсэнээрээ субэктивийн дутагдалыг чулуудана. Энд асуух асуулт гэвэл яагаад тэр дутагдал вэ. Хэрвээ дутагдалтай зүйл дутагдалынхаа дээр гараагүй гэвэл түүнд дутагдал одоо дутагдал биш. Жишээлбэл амитан бидэнд дутагдалуудтай ба дутагдалтай. Харин амитан өөртөө дутагдалтай биш. Зорилго гэдэг хэрэвээ биднийх болвол одоо тэр бидэнд дутагдал. Яагаад гэвэл чөлөөт ба хүсэл хоёр бид субэктив ба обэктивийн нэгдэл. Тэгэхээр зорилгыг обэктив гэдэгээрээ тавих ба тэгсэнээрээ нэг шинэ нэг талын тодорхойлолт очихгүй харин өөрийнхөө рэализацад очдог.

Үргэлжилэл бий...

Ñ. Ґ'᠒᠗ᠠᠭᠦᠳᠦ

(sa_muugii@yahoo.com)

Хуули г гэдэг нэг гэрээ.

Энэ гэрээнд талууд нэг нэгийнхээ зөвийг баталгаажуулсан.

Гэхдээ энэ гэрээ хүмүүсийг моралд эсвэл зүйд сургаж чадахгүй.

Лиффокон.

Жон Роулс

(John Rawls)

“Зүйгийн тэори”

...Үргэлжилэл

6. Зарим харицуулалтууд

Олон философчид нэг талаас хүмүүсийн либэрти²⁸ болон зөвүүдийг²⁹ шаардах шаардлага нөгөө талаас нийгэмийн тансаг амидралыг ихэсгэх гэсэн хүсэл хоёрын хооронд ялгадаг. Үүний хажуугаар хүмүүсийг тансаглахын өмнө либэртийг нэгдүгээрт тавидаг гэж хэлдэг. Түүнчлэн нийгэмийн гишүүн бүрт зүйгийн тухай

²⁸ Liberty - чөлөөт;

²⁹ Зөв;

сургаалийн хувид олонхийн сайн тансаглалын төлөө фрийдом³⁰ хязгаарлагдаж болохгүй гэдэг. Ингэснээрээ зүйгийн тухай сургаалтай нийцэхгүй яагаад гэвэл олонхийн тансаглал цөөнхийн фрийдомийг хязгаарлах гэсэн ойлголт. Янз бүрийн хүмүүсийн ашигтай ба ашиггүйн тухай ойлголтууд мөн ганцаарчилсан хүмүүсийн тухай ойлголт гардаггүй. Тиймээс аливаа нэг зүй нийгэмд суури либэрти мэдээжийн бөгөөд харин зүйгийн тухай онол дээр тулгуурласан зөвүүд политикийн ярилцлагуудын болон социалийн тухай шийдвэрүүдэд яригддаггүй.

Энд яриж буй зүйг фэйрнэс гэсэн тэори хүмүүсийн хувид зүйг нэгдүгээрт тавих суури зарчимуудаас гаралтай шүү гэсэн шалтгаанчилал ба ерөөсөө үндсэн нөхцөлд сонгосон шүү гэдэг. Энэ үнэлэлт дүгнэлт ухамсартай хүсэл болон хүмүүс анхнаасаа л тэнцүү шүү дээ гэдэгийг илэрхийлдэг. Харин утилитаристууд өөрсдийнхөө тэориг дээрх зүйгийн тухай мэдрэмжүүдтэй тохирохгүй гэдэгээ хэлдэг. Гэхдээ зүйгийн тухай дүрэмүүд хэрэвээ цивилизацтай нийгэмүүдэд нийгэмийн ашиг өндөр бол доогуур үнэлэгдэнэ гэж баталдаг. Хэдийгээр нэг хүний зөвийн тухай болон хуви хүмүүсийн сонирхолууд утилитаризмын зарчимуудыг зөрчдөг ч. Хэрвээ хүн энэ бүгдийг ойлгосон нөхцөлд утилитаризмын зарчимууд болон зүйгийн тухай ойлголт хоёрын хоорондоо таарах таарахгүй мэт тусгалууд философийн проблэм биш. Зүйгийн тухай сургаалийг нэгдүгээрт тавиж буйгаараа бидэнд үнэмшилтэй гэрээний тэори үндсэндээ зөв. Тиймээс утилитаризм нийгэмд ашигтайг л тодруулдаг.

Дээрх хоёрын ялгаанууд дараах бас нэг шинжтэй. Жишээлбэл: утилитаризм хуви хүний шийдэх зарчимуудыг нийгэмд шилжүүлдэг. Харин зүйгийн тухай тэори фэйрнэс гэдэгийнхээ хувид гэрээний тэори бөгөөд нийгэмийн шийдэлүүдийн суури зарчим болон зүйгийн тэорины суури зарчим бол хүмүүс анхнаасаа л тохирсон тохиролцоо гэдэг. Хүмүүс хоорондоо нэгдсэн гэсэн суури зарчим шийдэлүүдийн принципүүдийн өргөтгөл гэж ойлгож болохгүй. Хэрвээ хүний нийгэмд хуви хүмүүс тус тусдаа зорилготой гэвэл социал шийдэлүүдийн суури зарчимуудыг утилитарист гэх боломж үгүй. Мэдээж би энд хүмүүс үндсэн нөхцөлдөө нийгэмд хамтран амидрах дүрэмүүдээ ашгийн принципээр сонгодог гэж харуулаагүй. Энэ бол төвөгтэй асуулт бөгөөд түүнийг би дараа хариулна. Энэ хүртэлх ярилцсан субэктийн сонголтууд ашигийн принцип дээр тогтдог хэлбэрүүдийг хэлсэн. Тиймээс гэрээний тэори эцсийн эцэст утилитаризмын зүйгийн тухай гүнзгий судалгаа. Хэрэг дээрээ Бэнтам³¹ болон Эдворд³² нар тэр тухай хэдэн субэкт хэлсэн ч систэмтэйгээр судлаагүй мөн Сидвик³³ миний мэдэхээр хөгжүүлээгүй. Одоохондоо би хүмүүс үндсэн нөхцөлд ашигийн принциг тоодоггүй ба дээр хэлсэн шалтгаануудаас үүдэн дуридсан хоёр зүйгийн тухай суури зарчимуудыг

³⁰ Freedom - амгалан;

³¹ J.Bentham (1748-1832) - Английн философич;

³² F.Y.Edgeworth (1845-1926) - Ирландын философич;

³³ H.Sidgwick (1838-1900) - Английн философич;

сонгодгийг хэлие. Гэрээний теорины хувид хүмүүс социал шийдэлийн принципт тийм амархан хүрэхгүй. Тэгсэнээрээ ухамсарт принципын али ч талыг барихгүй ажиглагчийн шаардлагуудын тухай систэмд шилжүүлэхгүй. Ингэснээрээ хүн нэг бүрчилсэн хүмүүсийн янз бүрийн мөн тус тусдаа байдалыг анзаардаггүй бөгөөд хүмүүсийн зөвшөөрөх зүйгийн тухай сургаалийг тооцоолдоггүй. Тиймээс энд хачин сонирхолтой аномалыг харуулдаг. Утилитаризм индивидуал болдог. Үүнд хэд хэдэн шалтгаан би утилитаристууд либэртигийн тухай гэдэг мөн оюуны фрийдом гэдэг. Тэгсэнээрээ тэд нийгэмийн сайн сайхан ганцаарчилсан хүмүүсийн сайн сайханаар илэрхийлэгдэнэ гэдэг. Гэхдээ л утилитаризм индивидуал биш хэрвээ түүнийг натурайн гаралын хувид судлавал бүхий л хүмүүсийн шаардлагыг тооцсон цагт мөн нийгэмүүдэд нэг бүрчилсэн хүмүүсийн шийдэх принципыг хэрэглэсэн цагт шүү гэдэгийг хэлдэг. Эндээс хүн хоёр дахи ялгаа нэгдүгээртэйгээ хамаатай мөн дээрх дүгнэлтүүд нийгэмийн сонирхлыг эхлэн авч үзэх шаардлагатайг хэлдэг. Дээрх ялгааг би үзэхдээ утилитаризм бол тэлологичилсон теори гэсэн. Харин зүйг фэйрнэс гэсэн теори тийм биш. Энэ теори тодорхойлолтынхоо хувид дэонтологичилсон теори. Энэ бол сайн гэдэг нэг бол зөвүүдээс хамаагүй биш эс үгүй бол зөвүүд сайнуудыг ихэсгэдэггүйг хэлдэг.

/Дэонтын теориг тэлологийн биш гэж тодорхойлсон. Энэ теори институцуудын болон үйлдэлүүдийн зөвийг үр дагавартай холбосон теори. Бүхий л онцолж болох этикийн теоринууд дотор зүйтэйг хэлэхдээ заавал үр дагаварыг тооцдог. Хэрвээ үүний эсрэг гэвэл мэдээж ухамсаргүй явдал/. Зүйг фэйрнэс гэсэн теори хоёрдахи утгаараа дэонт. Хэрвээ хүмүүс үндсэн нөхцөлдөө бүгдэд адилхан фрийдом гэсэн сонголттой байсан гэвэл мөн экономын болон социал тэгш биш байдалуудыг хүн бүр хязгаарласан бол тэгвэл өнөөдөр институцууд сайныг ихэсгэхгүй мөн асуухгүй мөн шалтгаан үгүй. /Би энд утилитаризмыг ухамсартай шаардлагуудыг хангах гэж тодорхойллоо/. Мэдээж ихэнх сайнуудыг үйлдэж болох байсан гэвч энэ бол тохиолдол. Зүйг фэйрнэс гэж буй теори дотор али болох л олон хүнд али болох л ашигтайг гэсэн тэр нийлбэрийг зорилгоо болгоогүй. Иймэрхүү ихэсгэх гэсэн принцип энд хэрэглэгдээгүй.

Үүнтэй хамаатайгаар цааш ярилция. Утилитаризм дотор шаардлага бүрийг хангаж буй хангамж өөрийн гэсэн үнэтэй. Үүнийг шийдэл бүртэй анзаарах ёстой. Ашигтайгийн нийлбэрийн тухай тооцоход энэ дунд зэрэгийн үүрэг гүйцэтгэнэ. Яагаад гэвэл зөвхөн хангахад чиглэсэн. Институцууд шаардлагуудыг дээд хэмжээгээр гүйцэтгэхээр байгуулагдах ёстой. Тиймээс институцуудын үүсэл ба бүтцийг асуух биш харин хүмүүс таатайд хэрхэн нөлөөлж буй гэдэг чухал. Аливаа нийгэмийн тансаглал хуви хүний шаардлагыг хэрхэн хангасан зэрэглэлээс шалтгаална. Хэрвээ хүмүүсийг арис өнгөөр ялгаварлаж бусадын либэрти хязгаарлах бол өөрийнхөө сэтгэлийн ханамжийг биелүүлэхэд тусалдаг гэвэл мэдээж бидний энд яриж буй шаардлагыг хангах гэсэн үүднээс адилхан шаардлага шүү дээ гэж үзэхээс ондоо аргагүй. Хэрвээ тэр хүний шаардлагаа биелүүлэх гэсэн

хүсэлийг нийгэм биелүүлэхгүй гэвэл мөн түүнийг дарах гэж зорилоо гэвэл энэ ямар учираас вэ гэвэл тухайн хүний хүсэл нийгэмийн социалд гэмтэй үед. Тиймээс түүнээс өөрөөр хүмүүсийн тансаглалыг ихэсгэх боломжууд бий.

Зүйг фэйрнэс гэж буй тэоригоор хүн бүр анхнаасаа адилхан либэртиг зөвшөөрдөг хэдий ч хүн бүр ямар зорилготой вэ гэдэгийг уридчилан таниагүй байдаг. Тиймээс хүмүүс сайны тухай төсөөлөлүүдээ зүйгийн тухай суури зарчимуудад али болох тааруулдаг. Тэгдэггүй юмаа гэхэд түүний эсрэг байж болох шаардлагуудыг тавидаггүй. Хэрвээ хүнд бусадын бага либэрти байдал өөрт ни баяр баясгалан авчирдаг хэдий ч түүнийхээ төлөө явах хориотой. Бусадын хохирол дээр хожоо хийж түүндээ баярлана гэдэг зүйгийн тухай онолтой нийцэхгүй. Зүйтэйгийн суури зарчимууд хүмүүст тодорхой нөхцөл тавидаг. Энэ нөхцөл тухайн хүний ханамж бүрт үнэ тогтоодог ба нэг үгээр хэлэхэд тухайн хүн хувийнхаа тансаглалын тухай ухамсартай төсөөлөлтэй нөхцөлийг тавидаг. Хүмүүс хийх субэктээ төлөвлөж ямар зорилгод хүрэхээ шийдэхдээ дээрх зарчимыг анхаарах ёстой. Зүйгийн тухай тэориг фэйрнэс гэж буй онол хүн бүрийн дурын хүсэлтийг цаанаасаа өгөгдсөн гэж хүлээж авахгүй. Тиймээс тэр бүрийг биелүүлэх гэсэн ойлголт биш. Тиймээс анхнаасаа л хүмүүсийн шаардах шаардлагууд болон зорисон зорилгууд зүйгийн тухай суури зарчимуудаар хязгаарлагдсан. Үүнийг хүн зүйг фэйрнэс гэсэн тэори сайны өмнө эхлээд зүйг тавидагийг ойлгодог. Зүй мөн социал систэм хүмүүсийн зорилгуудыг нэгтгэсэн салбарыг тодорхойлдог бөгөөд үүний ачаар нийгэмд зүй шаанстай болон сайнуудтай систэм үүсэж тэр систэм дотор бүгд тэнцүүхэнээр зорилгынхоо төлөө явна. Яагаад заавал зүйг хамагийн урдуур тавиж байна вэ гэхлээр яагаад гэвэл хүмүүсийн зүйг зөрчсөн сонирхол бүр үнэгүй гэдэгт оршино.

Зүйг сайны өмнө тавиж буй зүйг фэйрнэс гэсэн тэори дээрх баримтлалын гол хэсэгийг заажээ. Тэр бол суури структурыг бүтээхдээ тодорхой нөхцөлүүдийг тавидаг. Энэ тависан нөхцөл хуви хүмүүсийн хандлагууд болон автагдлуудыг дэмжиж болохгүй гэдэг. Энд яриж буй нөхцөл цаашлаад бас институцууд зүйтэй ажиллаж мөн тогтвортойг заадаг. Тэгэхлээр эхнээсээ авахуулаад дүрэм журамаа гарган тавих ёстой. Энэ дүрэм сайн бас моралийн тухай нийгэмийн үнэлгээг тогтоож тэгсэнээрээ хүнийг хэдийд насанд хүрсэн бэ гэдэгийг бичих ёстой. Иймэрхүү дүрэм журамыг зүйгийн тухай тэоринууд гарган тавидаг. Утилитаризм дээр хэлсэн шаардлагуудыг болон автагдлуудыг үгүйсгэдэг. Яагаад гэвэл эцсийн эцэст нийгэмд ашигтайнуудын нийлбэр багасдаг тул мэдээж энэ бол формал хязгаарлалт яагаад гэвэл хүмүүсийн шаардлага болон автагдлуудын онцлог болон түгээмэл байдлыг гарган тавих ёстой. Тэгсэн ч энэ бол утилитаризмыг үгүйсгэсэн хэрэг биш утилитаризмын сургаал хүний амидралын өгөгдсөн өгөгдөл болон тохиосон тохиолдлуудыг онцолдог. Үүний тулд зүй нийгэмд моралитай насанд хүрсэн хүнийг дэмжихийг заадаг. Этикийн тухай тэори дотор ч гэсэн зүйг фэйрнэс гэсэн онолын моралийн идэал хийгдсэн. Энэ бол натурайн зөв гэсэн тэори өөрөөр хэлбэл гэрээний тэоригийн эсрэг ашгийн тэори буйн гэрч.

Энд би зүйг фэйрнэс гэсэн тэориг утилитаризмтай жишиж үзэхдээ заавал классик сургаалиудыг иш татсан. Жишээлбэл: Бэнтам Сидвик болон утилитарист экономын сайэнтистууд гэж нэрлэгдэх Эдворд мөн Пигоу³⁴ зэрэг хүмүүсийн онолуудыг иш татсан. Хюмийн утилитаризм энд хэрэглэгдээгүй. Тодруулан хэлэхэд түүнийг утилитаризм гэхгүй. Жишээлбэл Хюм Локэгийн гэрээний тэориний эсрэг дараах аргументуудыг хэлсэн: шударга, мөн энэрэнгүй суури зарчимууд ашигийн төлөө үзлээс гаралтай тул. Тиймээс анхны гэрээнд политикийн үүрэг хүлээлгэлт авчрахгүй шүү гэсэн Локэгийн сургаал Хюмийн хувид хэрэгцээгүй алхам: хэн ч гэсэн хэдийд ч ашигийн тухай тооцдог. Ингэж Хюм ашигийн тухай тодорхойлохдоо түүний нийгэм дэх хүмүүсийн ерөнхий сонирхолууд болон шаардлагуудыг чухалчилсан. Хүмүүсийн шударга болон энэрэнгүй байдал ашигтайгийн төлөө үзлээс гаралтай тул нийгэмд гаргасан хуули дүрэмийг нийтээрээ хэрэгжүүлэхгүй тохиолдол гарах боломжтой гэсэн. Үүний дараа Хюм хэлэхдээ хуули болон засаглал хүн бүрийн ашигт тохируулсан дүрэм журам гаргасан тохиолдолд л хүн бүр хожно гэсэн. Энд хэлсэнээр хэн нэгэнд тустай бол бусад тусгүй боломжийн тухай яриагүй. Тэгэхлээр Хюмийн хувид ашиг гэдэг бол ард түмэний нийт тансаглалын тухай хэлсэн ойлголт. Тиймээс институцууд ч гэсэн түүнд тохируулан хүн бүрийн сонирхолд таарсанаар ажиллах ёстой. Хэрэвээ эдгээр ни хийгдвэл зүйг түрүүнд тависан сургаал бас Локэгийн гэрээний тэори зэрэгт харшлахгүй. Яагаад гэвэл Локэгийн зөвүүдийн тэнцвэрийн тухай сургаал хүн натураасаа тээж буй дутагдалтай талуудыг бусадын зөвийг хүндэлдэг мөн нийтийн сонирхолд үйлчилдэг гэсэнийг л заадаг. Локэгийн хувид натураасаа тээсэн дутагдалууд дээрх нөхцөлүүдийг биелүүлдэг ба түүний сургаал хэрхэн хийгдсэн бэ гэхлээр өөрийнхөө зорилгын төлөө зүтгэж буй ухамсартай хүмүүс тэнцүү зөв дээр тулгуурласан гэж хэлдэг. Хюм ч гэсэн энэ хязгаарлалтуудын зөвтгөлийг үгүйсгээгүй. Локэгийн гэрээний тэорид тависан Хюмийн критик суури зарчимуудтай нийцсэн гэхдээ жинхэнээр таниагүй бололтой.

Бэнтам, Эдворд болон Сидвик нарын бүтээсэн классик тэорины тустай талууд гол проблэмуудыг тодорхойгоор таних бөгөөд өөрөөр хэлбэл зүйгийн тухай суури зарчимуудын түрүүчлэлийг танисан ба мөн түүнээс гарах эрхүүдийг танисан. Энд асуух нэг асуулт бол тэдгээрийн тэоринуудын тусгүй талууд тустай талуудын ихсэлтээр нэмэгдэх боломжтой тухай зүй гэсэн тэори хүн бүрт тэнцүү либэртийг шаардсан уу? гэсэн асуултуудыг тавидаг. Классик утилитаризм болон зүйг фэйрнэс гэсэн тэори хоёрын ялгааны мөн чанар тэр хоёр онолууд нийгэмийг ялгаатайгаар үздэгт оршино. Нэг талаас зохион байгуулалттай нийгэмийг уритал болгож хүмүүсийн хамтын хөдөлмөр хэн хэндээ тустай гэдэг. Өөрөөр хэлбэл хүмүүс хамагийн фэйр анхны нөхцөлдөө бүгд сонголт хийнэ гэдэг. Харин нөгөө талаас нийгэмийн зарим туслах эх булгууд хүмүүсийн шаардлагуудыг хангахад туслана

³⁴ А.С.Pigou (1877-1959) - Английн экономист;

гэдэг. Өөрөөр хэлбэл хэний ч талыг баримтлахгүй ажиглагч хүн бүрийн шаардлагыг ялгалгүйгээр зөвшөөрөхийг хэлж буй. Эдгээр зөрчилүүд утилитаризмыг шалгахад өөрөө зайлшгүй ил гарч ирдэг.

Үргэлжилэл бий...

Ä. Ñàí÷èð

(sanchir788@yahoo.com)

Марта Нуссбаум

(Marta Nussbaum)

“Зүй ба сайн амидрал”

...Үргэлжилэл

Практик ухамсар

Хүн бүр амидралаа төлөвлөж бас залдаг. Зарим тэгэх гэж хичээдэг. Хүмүүс сайны тухай асууж, ямар амидралын төлөө зүтгэх вэ гэж асууж, мөн түүндээ хариулдаг. Мөн түүнээс гадна хүмүүс амидралдаа бодож явсан зүйлээ биелүүлэхийн тулд шийдэх чадвартай байж, мөн үнлэх чадвартай байж түүний дараа тэдгээрийг гүйцэтгэнэ. Иймэрхүү ерөнхий чадварууд өөрийн гэсэн бодит хэлбэрүүдтэй. Мөн маш төвөгтэйгөөр шинж төрхөөрөө бусад эмоцйн, эмоганитив болон интэллэгэнцийн чадваруудтай холбоотой. Хэрэв эдгээр хүнд дутагдана гэвэл үүнийг ямар ч ард түмэнүүдийн дотор тийм хүнийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй.

Бусад Хүмүүстэй Холбогдсон Холбоо

Аристотэлийн хэлсэнээр бүх хүмүүс бусадтайгаа ямар нэг холбоотой гэдэгээ мэддэг бас түүнийгээ мэдэрдэг. Хүмүүс бид бусадтай хамтран амидарч, бусадад хандан амидарч буй тул бусадтай холбоогүйгээр амидарна гэвэл тийм амидралыг амидрал гэхгүй. Аристотэл хоёр төрөлийн хүмүүсийн хоорондын холбоог нэрлэсэн: нэгт: гэр бүл төрөл садны холбоо, хоёрт: социал болон политикийн төрөлийн холбоо.

Бусад төрөл зүйлүүдтэй болон байгалтай холбогдсон холбоо. Хүмүүс ертөнц дээр ганцаарахнаа л амид амитан биш. Тиймээс хүмүүс бусад ан амитан болон мод

ургамалтай хамт амидардаг. Энэ бол нэг үгээр хэлэхэд комплекс сүлжээтэй систем. Энэ сисием биднийг агуулна бас хязгаартай. Энэ системээс бид олон талаараа хамааралтай. Тиймээс түүнийг хүндэтгэх мөн арчилах шаардлагатай. Мэдээж энд хэн байгал, ан амитанд гэм хийсэн, хэн гэм хийгээгүй вэ гэсэн маргаан үүснэ. Амид амитаныг мод чулуу мэт үнэлж буй хүнийг хүн гэж нэрлэхэд бэрх. Мөн үүнтэй адилхан байгалийн гоо сайханыг болон гайхамшигийг үнлэх мэдрэмжгүй хүнийг бас л хүн гэж хэлэхэд бэрх. Тиймээс бидний орчин үеийн ойлголтоор хэнийг хүнлэг вэ гэсэн тодорхойлолтонд нэлээд өөрчлөлт орох болов уу.

Хошигнол ба тоглоом

Хүний амидрал хаа ч явагдсан тэнд амархад болон инээхэд орон зай заавал бий. Юуг тоглоом гэж нэрлэх хэлбэрүүд нэлээд ялгаатай. Гэхдээ л бид хүн бүр л инээдэг гэдэгийг танин мэдэх ёстой. Хүмүүс бид үүссэн цагаасаа л эхлэн хэн хэнийгээ инээдэг бас тоглодог гэдэгийг бидний шинж төрх гэж хүлээн зөвшөөрсөн болов уу. Жишээлбэл: тоглож чадахгүй, инээж чадахгүй хүүхэд байлаа гэхэд тийм хүүхэдийг эрүүл биш гэж хэлнэ. Хэрэв тэр хүүхэд тийм л байдлаараа удаан үргэлжилбэл түүнийг цаашид хүний амидралаар амидрах боломжгүй гэнэ. Али нэг нийгэм буюу ард түмэнд инээх болон тоглох байдаггүй гэвэл тийм ард түмэн бидэнд харийн бас аймшигтай. Тиймээс бид тоглохгүй, инээхгүйгээр амидрахыг хүсэхгүй. Хүмүүс али болох л боломжийнхоо хэрээр тоглож, боломжийнхоо хэрээр инээхийг мөрөөддөг.

Бусадаас тусдаа

Хэдийгээр хүмүүс бусадтай мөн бусадад амидардаг ч гэлээ бид бүгдээрээ л ганцаараа. Тиймээс төрөхөөсөө авахуулаад үхэх хүртэл өөрийнхөө л замаар явж, ертөнцийг туулдаг. Өөрийнхөө өвчинийг хүн зөвхөн өөрөө л мэдэрдэг. Хүн бусадын өвчинийг мэдрэх боломжгүй. Бусад бас миний өвчинийг мэдрэх чадваргүй. Хүн бүр үхэл рүү ганцаараа л явдаг. Хэрэв хүн хаа нэг тийшээ явлаа гэхэд бусад түүнийг заавал дагахгүй. Мэдээж өрөөн дотор хэсэг хүмүүс байлаа гэхэд тэднийг бие даасан хүн гэдэгээр тоолох бол мэдээжийн хэрэг. Гэтэл зарим нийгэмд буюу ард түмэнүүдэд бие хүн гэсэн ганцаарчилсан ойлголт байдаггүй. Плато “Хуулиуд” гэсэн номондоо али болох л хамтаараа тухай өгүүлсэн. Жишээлбэл: Хамтаараа харах гэвэл бүгд л адилханаар харах, хамтаараа сонсох гэвэл бүгд л адилхан сонсох, хөдөлмөрлөх гэвэл мөн хамтаараа хөдөлмөрлөх гэх мэт хамтын болон хамтарсан мэдрэмжийн тухай бичжээ. Өнөөдөр иймэрхүү ард түмэнүүдийн жишээ үгүй.

Эрчимтэйгээр бусадаас тусдаа

Хүн бүр хэн хэнээсээ тусгаар тул хүн бүрийн амидрал өөрийн гэсэн орон зайг мөн өөрийн гэсэн ахуй орчинд явагдана. Эд зүйл, гэр орон, нутаг ус гэх мэтийг хүн хайж түүндээ амидарч тэгсэнээрээ тэдгээр тухайн хүний түүх болж мөн найз нөхөд үүсэж, цаашилбал сэксийн харицаа тогтоно. Энэ бүх шинжүүд бусадыхаас ялгаатай ганцхан тул түүгээрээ хүн хэн бэ гэдэгээ таниулна. Хэдийгээр нийгэмүүд хүмүүсийн хэр эрчтэй тусгаарлалтыг зөвшөөрдөг мөн дэмждэг байдалаараа ялгаатай ч хэн ч бүрэн хорионд амидрахгүй. Тэр ч бүү хэл минийх ба минийх биш гэсэн ягштал салгасан амидрал боломжгүй. Хүн би хэрхэн шүргэж, хэрхэн хэрэглэж, хэрхэн дурлаж буйгаагаараа мөн бусадын намайг хэрхэн шүргэж, хэрхэн хэрэглэж, хэрхэн дурлаж буйг мэдэрч буйгаагаараа хүн би зөвхөн өөрийнхөө өнцгөөс л дүгнэдэг. Хүн минийх гэж нэрлэж буй бусадын минийх гэдэгтэй яг адилхан биш. Үнэндээ бол бид хүн бүр өөрийнхөө оронд өөрийнхөө хүсэлээр хөдөлж, хүсэж буй зүйлээ эзэмшиж, хэрэглэх гэсэн зүйлээ хэрэглэж, хадгалах гэсэн зүйлээ хадгалаж, хайрлах гэсэн зүйлээ хайрлах тэр л боломжтой орон зайг хүсэж мөрөөддөг гэдэгийг хүлээн зөвшөөрөх ёстой.

Дээрх нэрлэсэн хуви хүний хүсэл шаардлагыг гэх мэтээр үргэлжилүүлэн жагсааж өргөтгөх шаардлагатай. Тиймээс энэ жагсаалт нээлттэй. Магадгүй тухайн хүн заримыг хасна бас шинээр хүсэлт нэмнэ. Тэгсэн хэдий ч хүн ямар амидралыг сайн амидрал вэ? гэдэг эргэлзээтэй.

Дээрх жагсаалт ажиглахад үнэлгээний характэртэй. Яагаад гэвэл тухайн хүн заримыг үнэлнэ, заримыг үнлэхгүй. Хүний амидралд юу хэрэгцээтэй вэ, юу хэрэгцээгүй вэ гэдэгээр тэр амидралыг амидрал мөн эсвэл биш гэнэ. Тиймээс дээрх жагсаалтын хуудас хоёр зүйлийг тусгах ёстой: хязгаар ба чадвар. Хэрэв чадварын тухай ярина гэвэл нилээд гүн үнэлгээ хэрэгтэй. Тиймээс хүмүүст хэрэгтэй чадварууд үгүй гэвэл нилээд дутагдалтай бас ядуу амидрал тул түүнийг сайн амидрал гэж хэлэхгүй. Хязгаартай гэдэг нилээд төвөгтэй асуудал. Яагаад гэвэл хүмүүс амидралдаа тэр л хязгааруудын эсрэг тэмцдэг. Хүмүүс өлсөхийг хүсэхгүй, өвдөж зовохыг хүсэхгүй мөн үхэхийг хүсэхгүй. Ер бол хүн тусадаа маш комплэкс асуудал бөгөөд тэнд хязгаар болон чадварын тухай л яридаг. Мэдээж хүн тэр хязгааруудаас бүрэн чөлөөлөгдөхгүй. Хүний амидралын шинж төрх дахин дахин цангадаг, дахин дахин өлсдөг тул идэж уухаас чөлөөлөгдөхгүй. Үүнтэй адил хүн сэксээр дутагдаж түүнийгээ хангах шаардлагатай. Тийм учираас дутагдал болон хангалт хоёроос чөлөөлөгдөх боломжгүй. Эцэсийн эцэст үхэлийн тухай хүн сайн бодох бол түүнээс тэр бүр чөлөөлөгдөхийг хүсэхгүй. Хэрэв хүн үхэхийг хүсэхгүй гэвэл цаашид шал ондоо төрөлийн амидралд орж мөн үүнтэй ижил ондоо төрөлийн үнэлгээнүүд үйлчлэх амидрал руу орно гэсэн үг бөгөөд тэр ч бүү хэл тухайн хүн өөрөө цаашид хэвээрээ оршино гэдэгт итгэх боломжгүй. Тиймээс хүний амидралын хязгаарын тухай чухал асуултуудыг үнэлж дүгнэх тийм ч амар биш.

Бидний энд яриж буй хоёр дахи шинж болох хүний чадваруудыг али тэгээд амидралд хэрэгтэй чадвар гэдэгээр ангилах ёстой. Ингэж жагсаасан хуудсанд хоорондоо хамааралтай чадваруудыг тусгах, түүнээс биш хийх чадвар буюу хий гэсэнийг хийдэг чадвар биш ээ.

Хүний суури чадварууд

Нэгдүгээр чадвар: Энэ чадвар хүн амидралаа бүтэнээр төгсгөл хүртэл авч явах чадвар. Хугацаанаасаа өмнө үхэхгүй. Өөрөөр хэлбэл амидрал ямар ч үнэгүй болоогүй цагт үхэхгүй шүү гэсэн чадвар.

Хоёрдугаар чадвар: Эрүүл яваадаа баярлах чадвар. Тиймээс тохируулан хооллох, тухтай орон байр, боломжоороо сэксийн шаардлагаа хангах мөн хаа нэг газар нүүн очих чадах чадварууд хамаарна.

Гуравдугаар чадвар: Хэрэгцээгүй өвдөлтүүдийг зайлуулах чадвар мөн баяртай мөчүүдийг эдлэх чадвар.

Дөрөвдүгээр чадвар: Таван мэдрэлийн эрхтэнүүдээ хэрэглэх чадвар. Төсөөлөх чадвар, бодох чадвар, ялгаварлах чадвар.

Тавдугаар чадвар: Өөрөөсөө бусадтай холбоо тогтоох чадвар, мөн бусад зүйлд хандсан холбоо тогтоох чадвар. Өөрийгөө хайрласан болон халамжилсан хүнийг буцаагаад хайрлаж мөн халамжилж чадах чадвар. Тэр хүмүүсийнхээ үгүйд эмгэнэл илэрхийлэх чадвар. Өөрөөр хэлбэл бусадыг хайрлах болон бусадад гашуудах чадвар. Тэмүүлэх болон талархах зэрэгийг мэдрэх чадвар.

Зургаадугаар чадвар: Сайны тухай төсөөлөх чадвар. Мөн өөрийнхөө амидралын төлөвлөгөөнд шүүмжтэйгээр бодох чадвар.

Долоодугаар чадвар: Бусадад зориулан амидрах чадвар. Бусад хүмүүстэй холбоотой гэдэгээ танин мэдэх чадвар. Мөн янз бүрийн хамаатан саданы болон социалын харицааны хэлбэрүүдэд оролцох чадвар.

Наймдугаар чадвар: Бусад амитан ургамал болон байгалтай холбоотойгоор амидрах чадвар. Мөн тэдгээрт халамжтайгаар хандах чадвар.

Есдүгээр чадвар: Инээх болон тоглох чадвар. Амралтын мөчүүдэд баярлах чадвар.

Аравдугаар чадвар: Өөрийнхөө амидралаараа амидрах харин бусадын амидралаар амидрахгүй чадвар.

Арваннэгдүгээр чадвар: Өөрийнхөө сонгосон орчиндоо болон өөрийнхөө тодорхойлсон хувийн амидралаар амидрах чадвар.

Энд жагсаасан чадваруудын тухай жагсаалт хүний амидралд чухал үүрэгтэй. Хэрэв дээрх чадваруудын али нэг хэн нэг хүнд дутагдлаа гэвэл тухай хүнийг хүний

амидралаар амидарч байна гэхэд эргэлзээтэй. Тиймээс дээрхүүдийг амидралынхаа гол асуудалаа болгох ухамсартай хэрэг бөгөөд мөн төр засаг ч гэсэн дээрхүүд хүний амидралын сайнууд гэдэгээр дэмжих ёстой. Дээрх жагсаалт сайны тухай минимал теори. Энд юуг тодорзуулан хэлэх вэ гэхээр дээрх чадварууд хоорондоо холбоогүй биш тиймээс нэг нэгэнээсээ хамааралтай. Мөн заримууд нэг нэгэндээ нөлөөлдөг. Жишээлбэл: Хамааралтай байна гэдэг хөдөлгөөн болон хооллох хоёрын харицаа. Аристотэлийн хэлсэнээр энэ хоёрын харицаа хүнс бол хөдлөхөд чухал үүрэгтэй гэсэн харицаа. Тиймээс энэ хоёр бие биенээсээ хамааралтай. Ондоо нэг хамааралын тухай жишээ бол хүний тусгаар байдал. Хүн заавал орон, хугацаанд тусгаа. Мэдээж ан амитан, мод ургамалд халамжтайгаар хандах ёстой гэсэн чадвар хүний хоол хүнс, эрүүл мэнд гэсэн чадваруудтай харшилдаг. Тиймээс дээрх жагсаалтанд заасан чадваруудыг хооронд харицуулан мөн зөрчилүүдийг ойлгох хэрэгтэй. Тиймээс сайнуудыг хэрхэн олон гэдэгийг мөн тэдгээр хоорондоо юугаараа ялгаатай гэдэг чанарын ялгаануудыг танин мэдэх ёстой. Тиймээс жагсаалтанд заасан чадваруудыг политикийн хувид болон этикийн хувид авч үзэхэд эртний грэкийн политэйзмийг санагдуулдаг. Тиймээс хүний янз бүрийн байдлаас шалтгаалан олон төрөлийн бурхадууд байдаг. Үүнтэй ижил хүний амидралын хэлбэр төрх олон янз. Зарим хүмүүсийн сонирхолыг төрүүлнэ. Мөн зарим хүний хүндэтгэлийг төрүүлнэ. Ингэж хүний амидралыг хэрхэн чанартай вэ гэдэгийг дээрх олон талын цэгүүдээс үнлэх шаардлагатай. Тэглээ ч гэсэн бурхад үргэлж бидний талд байж чадахгүй. Тиймээс бидний зарим хүсэл шаардлагууд бусадынхтай заавал эвлэрэх өөрөөр хэлбэл хармонилох боломж үгүй.

Үргэлжилэл бий...

А. Аайнз

(brothers_3399@yahoo.com)

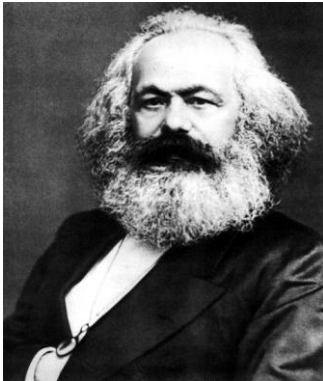
**Хүн ямар вэ түүний бурхан яг тийм. Ийм болохоор
тэд үргэлж бусдын хошигнол болдог.**

Гээтэ.

Карл Маркс

(Karl Marx)

“Капитал”

буюу

политикчилсон экономын критик

Нэгдүгээр дэвтэр: Капиталын бүтээгдэхүүний процесс

Хэсэг 1: Бараа ба мөнгө

Бүлэг 1: Бараа

2. Барааны дотор дүрслэгдсэн хөдөлмөрийн давхар характэр

Бараа анхнаасаа бидэнд хоёрдмол туссан ба нэгд, хэрэгцээний үнэт, хоёрт, солилцооны үнэт. Сүүлд хөдөлмөр ч гэсэн үнэт дотор гэдэгээр илэрхийлэгдэхдээ солилцооны үнэтийн үйлдвэрлэгч гэсэн шинжээ алдсан. Бараан дотор агуулагдсан хөдөлмөрийн энэ хоёр салаа натурын тухай би критиклэсэн. Яагаад гэвэл политикчилсон экономыг ойлгоход гол асуудалын цэг бөгөөд тиймээс үүнийг энд ойртуулан гэрэлтүүлцгээе.

Үүний тулд хоёр барааг сонголоо. Нэгд, бошинз, хоёрт, арван эллэтэй³⁵ зурагийн цаас.³⁶ Эхнийх дараагийнхаасаа хоёр дахин үнэттэй. Тиймээс арван эллэ зурагийн цаас = 1ү (үнэт), бошинз = 2ү.

Бошинз солилцооны үнэттэй ба яагаад гэвэл тэр онцгой шаардлагыг хангадаг. Түүнийг гаргахын тулд продуктив ажилын тодорхой төрөл хэрэгтэй. Үүнд: зорилго, хийх төрөл, тухайн зүйл, багаж болон дүн. Тодорхой хөдөлмөрийн ашиг

³⁵ Зурагийн цаасны хэмжээ;

³⁶ Зурагийн цаасанд тухайн үед нэхмэлийг аргыг хэрэглэжээ;

түүний продуктын солилцох үнэт дотор дүрслэгдвэл мөн энэ продукт солигдох үнэттэй гэвэл түүнийг товчоор ашигтай хөдөлмөр гэж нэрлэнэ. Ингэж түүний ашигийн эффэкттэй хамааруулан ажигладаг.

Бошинз ба зурагийн цаас квалитигаараа янз янзын солилцох үнэтүүдтэй. Тиймээс тэдгээрийн Дазайн-аар дамжуулсан хөдөлмөрүүд квалитигаараа бас янз янзын. Жишээлбэл эсгүүр би нэхмэл. Хэрвээ юмс янз янзын квалититэй солилцооны үнэтгүй, мөн продуктууд квалитэтээр янз янзын ашигтай хөдөлмөрүүдээс гэвэл тэднийг бараанууд гэх боломжгүй. Бошинзыг бошинзоор солихгүй. Яагаад гэвэл адилхан солилцооны үнэтийг мөн адил солилцооны үнэтээр солихгүй.

Янз янзын төрөлийн солилцооны үнэтүүдийн буюу барааны нийлмэл дотор үүнтэй адил олон төрөлийн гаралтай, шинжтэй, фамилитай, доод төрөлтэй, мөн гажуу төрөлийн гэх мэт янз янзын хөдөлмөрүүдийн нийлмэл тусдаг ба ингэж хөдөлмөрийн нийгэмчилсэн хэсэгүүд үүснэ. Тэдгээр барааны продуктын эксистэнц болзол. Харин барааны продукт урвуугаар нийгэмийн хөдөлмөрийн хуваалтуудын эксистэнц болзол биш. Эртний Энэтхэгийн тосгонд хөдөлмөрийг нийгэмчилэн хуваахдаа продуктуудыг бараа болгуулахгүйгээр хуваажээ. Ондоо ойролцоо жишээгээр фабрик бүрт хөдөлмөрийг систэмтэйгээр хуваасан. Гэхдээ энэ хуваалт юугаар дамжаагүй вэ гэхээр хөдөлмөрчид өөрсдийн индивидуал продуктуудаа солилцоогүй. Зөвхөн бие дааж мөн бусадаас хамааралгүйгээр приват хөдөлмөрөөс гарсан продуктуудыг бараанууд гэсэн. Энд юу харагдсан бэ гэхээр бараа бүрийн хэрэгцээний үнэт дотор нэгд, тодорхой зорилготой продуктив ажил, эсвэл ашигтай хөдөлмөр орсон. Хэрвээ солилцооны үнэт дотор квалитэтээр янз янзын ашигтай хөдөлмөрүүд ороогүй гэвэл тэдгээр бараа болохгүй. Продуктууд ерөнхийдөө барааны формыг авдаг нийгэмд нэг үгээр хэлэхэд барааны продуцентуудын нийгэм дотор дээрх ашигтай хөдөлмөрүүдийн квалитигийн ялгаа хөгждөг. Ингэхдээ бие даасан продуцентуудын хоорондоо хамааралгүй приват бизнэс гэдэгээр явагдах ба ингэж олон гишүүдтэй систэм ондоогоор хөдөлмөрийн нийгэмчилсэн хуваалт болдог.

Бошинзны хувид эсгүүрчин үү эсвэл эсгүүрчиний үйлчлүүлэгч түүнийг өмссөн үү гэдэг ялгаагүй. Энэ хоёрт хоёуланд бошинз солилцох үнэт гэдэгээр үйлчилнэ. Үүнтэй адил бошинз ба түүнийг продукталсан хөдөлмөр хоёрын хоорондын харилцаа эсгүүрчин онцгой мэргэжил үү, мөн хөдөлмөрийн нийгэмчилсэн хуваалтын бие даасан гишүүн үү гэдэг өөрчлөлт өгөхгүй. Хүн эсгүүрчин болохоос өмнө хүмүүс хувцас шаардлагатай л гэвэл мянга мянган жил эсгүүрдэж ирсэн. Гэхдээ бошинзны, мөн зурагийн цаасны Дазайн нэг үгээр хэлэхэд натураас биш эдүүдийн баялагийн элэмэнтүүдийн Дазайн юугаар дамжуулан үргэлж илэрхийлэгддэг вэ гэхээр спициэл бас зорилготой ажилаар бөгөөд онцгой натурын эдүүд хүмүүсийн онцгой шаардлагуудад тохируулагдсан. Солилцох үнэтүүдийг гаргасан гэдэгээрээ мөн ашигтай хөдөлмөр гэдэгээрээ хөдөлмөр тэгэхээр бүхий л

нийгэмийн формуудаас хүний хамааралгүй эксистэнц болзол. Мөн мөнхийн натурын зайлшгүй ба энэ хөдөлмөр хүн ба натурын эдийн солилцоо ба тэгэхээр хүний амидралыг дамжуулах хөдөлмөр.

Бошинзны болон зурагийн цаасны солилцооны үнэтүүд, нэг үгээр хэлэхэд барааны биетүүд натурын эд ба хөдөлмөр гэсэн хоёр элэментүүдийн холбоос. Хэрвээ бошинзонд болон зурагийн цаасанд орсон янз янзын ашигтай хөдөлмөрүүдийн нийт нийлбэрийг хасвал зөвхөн матэриаллаг субстрат үлдэх ба нэг үгээр хэлэхэд хүний ямар ч үйлдэлгүйгээр натураасаа өгөгдсөн гэнэ. Хүн продукт дотороо зөвхөн явагдах ба яг л натуртай адил. Нэг үгээр хэлэхэд эдүүдийн зөвхөн формууд өөрчлөгдөнө. Энэ формуудынхаа хөдөлмөр дотор хүн үргэлжийн натурын хүчнүүдээр дэмжүүлдэг. Тэгэхээр хөдөлмөр түүгээр продуктлагдсан солилцооны үнэтүүдийн буюу эдүүдийн баялагийн цорын ганц булаг биш. Тиймээс Виллиам Пэттигийн³⁷ хэлсэнээр хөдөлмөр түүний эцэг газар түүний ээж.

Ингээд бараанаас нэг үгээр хэлэхэд солилцооны зүйлээр дамжуулан барааны үнэт рүү очицгооё.

Бидний ажигласнаар бошинз зурагийн цааснаас хоёр дахин үнэттэй. Бидэнд энэ зөвхөн квантитатив ялгаа тул эхлээд бидэнд сонирхолгүй. Бид арван эллэ зурагийн цааснаас бошинзыг хоёр дахин үнэттэй гэсэн ба мөн хорин эллэ зурагийн цаас бас л үүнтэй ижил үнэттэй бошинзтой тэнцэнэ. Үнэтүүд гэдэгээрээ бошинз ба зурагийн цаас адилхан субстанцтай юмнууд ба адилхан төрөлийн хөдөлмөрийн обэктив илэрхийлэлүүд. Гэхдээ эсгүүр ба нэхмэл квалитатив янз янзын хөдөлмөрүүд. Гэтэл зарим нийгэмийн төлөвүүдэд хүн эсгүүрдэнэ бас нэхнэ. Энэ хоёр янзын хөдөлмөрийн шинжүүд зөвхөн тухайн индивидуумын хөдөлмөрийн хувиралууд. Яг л эсгүүрчин өнөөдөр бошинз эсгүүрдэнэ харин маргааш өмд эсгүүрдэнэ. Ингэснээрээ тухайн индивидуал хөдөлмөрийн хоёр өөрчлөгдсөн формуудыг уридчилдаг. Тиймээс капиталист нийгэмд хөдөлмөрийн эрэлт хэрэгцээний солбицсон чиглэлээр хүмүүсийн хөдөлмөрийн өгөгдсөн порцууд эсгүүрийн цормоор эсвэл нэхмэлчийн формоор солбицон явагдана. Иймэрхүү хөдөлмөрийн формын солбицолууд тийм ч зөрчилгүй биш, гэхдээ л явагдах ёстой. Хэрвээ хүн тэдгээрийн продуктив ажилын тодорхойнуудыг, мөн хөдөлмөрийн ашигтай характэрийг харвал дээрх хүний хөдөлмөрийн хүчний гарцууд. Хэдийгээр эсгүүрчин ба нэхмэлчин квалитигээр янз янзын продуктив ажилууд ч гэсэн хоёулаа хүний тархины, булчингийн, нэрвийн, гарын гэх мэт продуктив гарцууд. Тиймээс дээрх хоёр хоёулаа хүний хөдөлмөр. Тэр хоёр зөвхөн хүний хөдөлмөрийн хүчийг гаргадаг янз янзын формууд. Чухамдаа хүний хөдөлмөрийн хүч али ч формоор гаргаж чадахын тулд их бага ч хөгжих шаардлагатай. Барааны үнэт хүний хөдөлмөрийг нэг үгээр хэлэхэд хүний хөдөлмөрийн гарцыг дүрсэлдэг. Иргэнчилсэн

³⁷ Английн экономич;

нийгэм дотор цэрэгийн гэнэрал эсвэл банкны эзэн том дүрүүдийг тоглодог ба харин хүн доогуур дүрийг тоглодог. Яг л үүнтэй ижил хүний хөдөлмөр дүрслэгдэнэ. Энэ энгийн хөдөлмөрийн хүчний гарц ба дундажаар ямар ч энгийн хүн мөн ямар ч онцгой хөгжилгүйгээр, нэг үгээр хэлэхэд биеийнхээ организм дотор онцгой хөгжилгүйгээр гаргах гарц. Энгийн дундаж хөдөлмөр тухайн улсад эсвэл тухайн културын эринүүдэд өөрийнхөө характэрийг солидог ба бэхэжсэн нийгэмд өөрөө өгөгдсөн. Төвөгтэй хөдөлмөрүүд потэнцтой, эсвэл илүү олонлогжсон энгийн хөдөлмөр ба тиймээс төвөгтэй хөдөлмөрийн жижигхэн квант энгийн хөдөлмөрийн том кванттай тэнцүү. Ингэж рэдукцлэх үргэлжийн гэдэгийг туршлага харуулдаг. Тухайн бараа төвөгтэй хөдөлмөрийн продукт гэвэл түүний үнэт энгийн хөдөлмөрүүдийн продукттай тэнцэх ба тэгсэнээрээ энгийн хөдөлмөрийн тодорхой квантыг зөвхөн дүрсэлдэг. Янз янзын пропорцууд дотор янз янзын хөдөлмөрийн төрөлүүд энгийн ажил гэдэгээрээ түүний хэмжих нэгж гэж рэдукцлэгдвэл нийгэмийн процессоор продуцэнтийн араар дээрх нэгжийг тогтоочихсон ба тиймээс тэдэнд угаасаа өгөгдсөн мэт. Хялбарчилахын тулд цаашид хөдөлмөрийн хүчний төрөл бүрийг шууд энгийн ажилын хүч гэх ба ингэснээр тэдгээрийг рэдукцлэх шаардлагагүй.

Бошинзны болон зурагийн цаасны үнэтүүд дотор тэдний солилцооны үнэтүүдийн ялгаа абстракцлагдсантай адилаар энэ үнэтүүд дотор дүрслэгдсэн хөдөлмөрүүд дотор тэдгээрийн ашигийн формуудын ялгаа нэг үгээр хэлэхэд эсгүүрийн ба нэхмэлийн ялгаа абстракцлагдсан. Бошинзны болон зурагийн цаасны солилцооны үнэтүүд алчуураар болон утасаар продуктиваар зорилготой ажилласны холбоосууд гэдэгтэй адилхан бошинзны болон зурагийн цаасны үнэтүүд зөвхөн нэг төрөлийн хөдөлмөрийн галлэртууд гэдэгтэй адилхан тэдгээр үнэтүүд дотор орсон хөдөлмөрүүд алчуурын болон утас руу хэрхэн продуктив гэдэгээрээ хүчинтэй биш, харин хүний хөдөлмөрийн хүчний гарцууд гэдэгээрээ зөвхөн хүчинтэй. Бошинз болог зурагийн цаасны солилцооны үнэтүүдийн боловсруулсан элэмэнтүүд эсгүүр ба нэхмэл өөрсдийн янз янзын квалитэттэй. Бошинзны үнэтийн болон зурагийн цаасны үнэтийн субстанц зөвхөн хэдийд вэ гэхээр тэдгээрийн онцгой квалитиг абстракцалсан үед ба мөн адилхан квалитэт эзэмшсэн үед. Нэг үгээр хэлэхэд хүний хөдөлмөрийн квалити.

Бошинз ба зурагийн цаас зөвхөн үнэтүүд биш, мөн тодорхой хэмжээнүүдийн үнэтүүд. Бидний тооцоолсоноор бошинз 10 тохой зурагийн цааснаас хоёр дахин илүү үнэттэй. Тэгэхээр хаанаас тэдний үнэтүүдийн хэмжээний ялгаа гаралтай вэ? Хаанаас гаралтай вэ гэхээр зурагийн цаас бошинз хийснээс хоёр дахин бага хөдөлмөр агуулдаг. Тиймээс бошинзыг үйлдвэрлэхэд зарцуулсан хөдөлмөрийн хүч зурагийн цаас үйлдвэрлэхээс хочр дахин илүү хугацаа зарцуулсан.

Хэрвээ бараан дотор агуулагдсан хөдөлмөр хэрэглээний үнэтэд харицуулсанаар квалитатив хүчинтэй гэвэл үнэтийн хэмжээнд харицуулсанаар квантитав хүчинтэй.

Энэ цаашидын квалитэтгүйгээр али хэдийн хүний хөдөлмөрт редуцлэгдсэн. Тэнд хөдөлмөрийн яаж бас юу гэсэн тухай ярих ба харин энд түүний хэдий их мөн хугацааны тухай ярина. Яагаад гэвэл барааны үнэтийн хэмжээ түүнд агуулагдсан хөдөлмөрийн квантыг дүрсэлдэг тул бараанууд тодорхой пропорцоор үргэлж адилхан хэмжээний үнэтүүдтэй.

Хэрвээ бүтээгдэхүүний хүч буюу нэг үгээр хэлэхэд бошинзыг үйлдвэрлэхэд гаргасан ашигтай хөдөлмөр өөрчилөгдөхгүй гэвэл бошинзны үнэтийн хэмжээ өөрийнхөө квантитэтээр өснө. Хэрвээ нэг бошинз нэг ажилын өдөрийг дүрсэлвэл хоёр ажилын өдөрийг дүрсэлнэ гэх мэт. Тэгвэл бошинзыг үйлдвэрлэхэд зайлшгүй хөдөлмөр хоёр дахин өссөн, эсвэл хоёр дахин багассан гэе. Ингэвэл хоёр дахин өссөн нөхцөлд нэг бошинзны үнэт хоёр бошинзны үнэттэй адилхан болох ба харин нөгөө нөхцөлд хоёр бошинз нэг л бошинзны үнэттэй адилхан болно. Хэдийгээр бошинзыг үйлдвэрлэх нөхцөл өөрчилөгдөөгүй ч гэсэн, мөн түүнд зарцуулах хөдөлмөрийн чанар өөрчилөгдөөгүй ч гэсэн. Харин зөвхөн л үйлдвэрлэлд зарцуулсан хөдөлмөрийн квант өөрчилөгдсөн.

Хэрэгцээний үнэтийн томруулсан квант нэг үгээр хэлэхэд томруулсан эдийн хэмжээг хэлэх ба хоёр бошинзны эд нэг бошинзныхоос том л гэсэн үг. Хоёр бошинзоор хүн хоёр хүнийг хувцаслана, харин нэг бошинзоор нэг л хүнийг хувцаслана гэх мэт. Гэхдээ л эдийн массын өсөлт үнэтийн хэмжээний уналттай адил. Энэ хоёр эсрэг тэсрэг хөдөлгөөн хөдөлмөрийн хоёр янзын характеристаас гаралтай. Үйлдвэрлэх хүч гэдэг үргэлж натураасаа ашигтай болон конкрет хөдөлмөрийн үйлдвэрлэх хүч ба өгөгдсөн хугацаанд зорилготой продуктив ажилын АҮК -г тодорхойлдог. Ашигтай хөдөлмөр тиймээс баян эсвэл дутагдалтай үйлдвэрлэлийн эх булаг бөгөөд харин түүний үйлдвэрлэлийн хүчний уналт эсвэл өсөлттэй шууд харицаатай. Үүний эсрэгээр үйлдвэрлэх хүчний солигдол нэг үгээр хэлэхэд үнэт дотор дүрслэгдсэн хөдөлмөр юу ч биш. Яагаад гэвэл үйлдвэрлэх хүч хөдөлмөрийн бодит ба ашигтай формд хамаардаг тул мэдээж хөдөлмөрт хамаагүй ба ингэхдээ тэдгээрийн бодит болон ашигтай формоор абстракцлагдана. Үйлдвэрлэх хүч хэдийгээр солигдсон ч хамаагүй адилхан хөдөлмөр адилхан хугацааны дотор адилхан үнэтийн хэмжээтэй. Гэхдээ адилхан хугацааны дотор хэрэгцээний үнэтийн янз янзын квантыг нийлүүлдэг. Үйлдвэрлэх хүч өсвөл илүүг нийлүүлнэ, харин унавал багыг нийлүүлнэ. Үйлдвэрлэх хүчний солигдол хөдөлмөрийн өгөөжтэй өгөөж болон түүнд нийлүүлэгдсэн хэрэглэгээний үнэтийн массыг ихэсгэдэг. Харин ихэссэн нийт массын үнэтийн хэмжээг багасгадаг. Хэдийд вэ гэхээр тэр солигдол түүнийг үйлдвэрлэхэд зайлшгүй хөдөлмөрийн хугацааны нийлбэрийг богиносгосон гэвэл. Үүнийг бас урвуугаар дүрслэх боломжтой.

Бүхий л хөдөлмөр физиологийн утгаараа хүний хөдөлмөрийн хүчний гарц ба энэ чанараараа адилхан хүний болон абстракт хүний хөдөлмөрүүд барааны үнэтийг дүрсэлдэг. Бүх хөдөлмөр нөгөөтэйгүүр зорилготой гэдэг формоороо хүний

хөдөлмөрийн хүчний гарц. Бодит ашигтай хөдөлмөрийн чанараараа бүх хөдөлмөр хэрэгцээний үнэтийг үйлдвэрлэдэг.

Хэрэгцээний үнэт (*Gebrauchswert*): Тухайн зүйл чухал, ашигтай, мөн яг одоо хэрэглэж буйгаар үнэт.

Солилцооны үнэт (*Tauschwert*): Тухайн бараанд шингээсэн хүний хөдөлмөрөөр солилцоонд гаргаж тавих.

Үргэлжилэл бий...

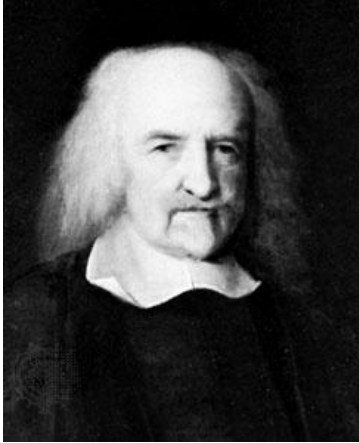
Í. Áààñàíõ;

(n.baasanhuu@gmail.com)

Ò°ðèéí òèèîñîè

Томас Хоббэс

(Thomas Hobbes)

“Лэвиатан”

буюу

сүмийн ба иргэний төрийн бодис, форм ба хүчирхийлэл

Хэсэг 1: Хүний тухай

...Үргэлжилэл

Бүлэг 5: Ухамсар ба сайэнсын тухай

Бодол³⁸ гэдэг бол нэмэх үйлдэлээр нийт нийлбэр эсвэл нийлбэрийг ондоо нийлбэрээс хассаны үлдэгдэл гэдэгийг төсөөлөх төсөөлөл. Хэрвээ дээрх үгээр явагдах тохиолдолд, бүхий л хэсэгүүдийн нэрнээс бүтэний нэрийг гаргаж авах, эсвэл бүтэний нэр буюу нэг хэсэгийн нэр хоёроос ондоо хэсэгийн нэрийг гаргаж авах гэсэн төсөөлөл. Мөн хэдийгээр зарим кэйзүүдэд³⁹ тоонуудад шиг тооцоолох ондоо төрөлүүд⁴⁰ нэмэх ба хасахаар нэрлэгдвэл яг л үржих ба хуваах шиг нэг л үйлдэл яригдана, яагаад гэвэл үржих гэдэг бол тэнцүү юмсыг хамтруулж тоолох ба хуваах ни нэг юмнаас боломжийн хэрээр салгаж авах. Эдгээр тооцоолох төрөлүүд зөвхөн тоонуудад хамаатай бус, бас юмсад хамаатай ба юмсыг ч гэсэн хамтруулан

³⁸ Хүний бодол явагдах процесс;

³⁹ Хэсэгчилсэн ситуац;

⁴⁰ *engl.*: sort; *ger.*: Art;

тоолж эсвэл салгах боломжтой. Арифметикч⁴¹ хүн *тоонуудаар* нэмэх болон хасахыг сургадаг шиг геометрикчүүд *шугамаар* сургана, бэхлэх болон хиймэл *фигүүрүүд*, *өнцөгүүд*, *пропорцуудыг*,⁴² *хугацаануудыг* болон *хурдны*, *эрчимийн*, *хүчний* зэрэглэлүүдийг сургадаг. Логикчид үүнтэй адилаар *үгсийн дараалалаар* сургахдаа *баталгаа* гаргахын тулд хоёр *нэрийг* хамтруулдаг, *силлогизм* гаргахын тулд хоёр *баталгааг*, харин *нотолгоо* гаргахын тулд *олон силлогизмуудыг* хэрэглэдэг, цаашилбал *силлогизмоос нийлбэр* эсвэл *дүгнэлт* гаргаснаараа тэд *хэллэгийг* гаргаж авдаг, ингэснээрээ *ондоо хэллэгийг* гаргаж авах боломжийг олно. Харин *политикийн*⁴³ тухай бичдэг хүмүүс хүмүүсийн *үүрэгүүдийг* олохын тулд тааралдсан *гэрээнүүдийг* нэмэх ба шүүгч хүмүүсийн үйлдэлээ *зүйтэй* хийж үү, *зүйгүй* хийж гэдэгийг олохын тулд *хуули* ба *хэрэг* хоёрыг нэмдэг. Товчхондоо: Хаана *нэмэх* ба *хасах* явагдана, тэнд бас *ухамсар* байрлана, мөн тэдгээр хаана явагдахгүй вэ, тэнд *ухамсар* юуг ч хайх ёсгүй.

Одоог хүртэл хэлэгдсэн бүгдэд сууриалаад, хэрвээ бид *ухамсарыг* тэдний оюуны чадамжуудад тооцно гэвэл бид юуг *ухамсар* хэмээх үгээр илэрхийлж буйг дэфиницлэх, өөрөөр хэлбэл тодотгох боломжтой. Яагаад гэхлээр *ухамсар* энэ утгаараа *тооцоолохоос* огт ялгагдахгүй, энэ юу гэсэн үг вэ гэхлээр, ерөнхий нэрнүүдийг дарааллуулж нэмэх бас хасах бөгөөд тэр ерөнхий нэрнүүдээр бид бодолоо *тэмдэглэж зарлахдаа* хэдийнээ зөвшөөрчихсөн. Хэрвээ бид өөрсдөө тооцоолоод бас *зарлаад*, улмаар өөрсдийн тооцоолсноо бусадад нотлохыг эсвэл илтгэхийг хүсвэл би *тэмдэглэл* гэж хэлдэг.

Арифметикт дасгалжаагүйнууд андуурдагтай адил, профэссорууд хүртэл тогтмол эндүүрэх бөгөөд буруу тооцоолох боломжтой. Мөн үүнтэй ижилээр бодолын ондоогоор бодох зүйлүүдэд хамгийн чадамжтай, анхааралтай бас дасгалжсан хүмүүс ч эндүүрэх ба буруу дүгнэлтэнд хүрэх боломжтой. Ухамсар үргэлж зүйт ухамсар байдаггүй ба арифметик шиг баталгаатай бөгөөд балартсан биш урлаг⁴⁴: Гэхдээ баталгаа дан ганцын ухамсараас бус, хүмүүсийн ямарваа нэг тооноос ч бус олгогдоно - тиймээс тооцоо түүн шиг зөвөөр явсан гэсэн ойлголт биш, яагаад гэвэл тэр хүмүүсийн их хэмжээний тооноос таарсан зүйтэй хэмээн үзэгдсэн. Тиймээс талууд маргааны үеэр тооцоогоо зөвтгөх гэж шүүгчийн ухамсарыг зөв ухамсар гэдэгээр оруулдаг ба ингэж шүүгчийн шийдвэрт хоёулаа бэлэн шүү гэж илэрхийлдэг, эсвэл тэд гар хөлөөрөө шийднэ эсвэл шийдэл үгүй үлдэнэ, яагаад гэвэл натураас гаргасан зөв ухамсар гэж өгөгдөөгүй. Үүнийг бүхий л маргаануудад хэрэглэх боломжтой. Хэрвээ өөрсдийгөө бусадаас илүү гэсэн хүмүүс нэгэн дуунд хүрвэл шүүгчээс ямар ухамсарыг шаарддаг вэ гэвэл зөвхөн өөрсдийнхөө л

⁴¹ Математикийн нэг чиглэл болох тооцоолон бодох салбарын мэргэжилтэн хүн;

⁴² Нэг бүхэлийн хэсэгүүдийг хооронд ни харицуулсан харицаа;

⁴³ *Улс төр* гэж хоёр тусдаа бие даах ухагдахуунаар орчуулагдсаныг *политик* -оор орлуулан буулгав;

⁴⁴ *engl.*: art; *ger.*: Kunst;

ухамсарыг шийд гэсэн шаардлагад хүрдэг ба ингэж хүний нийгэмд тэвчишгүй болгодог. Жишээлбэл хөзөр тоглох үед хөзөрийн өнгө нэгэнт гарчихсаны дараа өөртөө олон хөзөрийн өнгийг гаргуулах гээд зүтгэж буйтай адил. Яг л ингэж зарим хүмүүс өөртөө буй ашигтайгаа цааш хадгалж бусдаар зөвшөөрүүлэх гэж бидний зөв ухамсарыг хэрэглэ гэж тулгадаг - ингэж тэд маргааныхаа үеэр зүй ни бидэнд бий гэж хэлсэнээрээ тэд хэн болохоо харуулдаг вэ гэхээр тэдэнд ухамсар дутагдаж буйгаа харуулдаг.

Ухамсарын ашиг ба зорилго юу вэ гэхээр нэг эсвэл олон дагаваруудын нийлбэр болон үнэнийг олохдоо биш, эхний дэфиницээс холуур, мөн баригдмал нэрнүүдийн утгууд биш, харин эндээс эхлэх ёстой бөгөөд дүгнэлтээс дүгнэлт рүү урагшлан ахих ёстой. Яагаад гэвэл хэдийд сүүлчийн дүгнэлт баттай вэ гэхээр бүхий л баталгаанууд болон үгүйсгэлүүд баттай болж тэдгээрт суурилсан бас тэдгээрээс гаргалгаатай дүгнэлтүүд баттай болсоны дараа сүүлчийн дүгнэлт гарна. Жишээлбэл гэр бүлийн аав гэрийнхээ худалдан авсан зүйлсийн нийлбэрийн тооцоог гаргах гэвэл нэг бүрчилсэн тооцоонуудыг харгалзаагүй ба юунд зориулан төлсөнийг ч харгалзаагүй гэвэл үүнийг зүгээр л ойролцоогоор тооцоолсон тооцоо гэх бөгөөд нэг бүрчилсэн хүмүүсийн хэрхэн үнэнчээр, бас овжиноор мөнгөө зарцуулсаныг итгээгүйтэй адил. Үүнтэй ижилээр хүн аливааг эргэцүүлэн бодохдоо дараах төрхийг гаргана: Хэн бусадын дүгнэлтийг зүгээр л хүлээж аваад тэдэнд итгэхдээ тооцоолсон тооцоонуудын датануудыг - жишээлбэл тохиролцсон нэрнүүдийн утгуудын дэфиницүүдээс - гаргалгаа гаргаагүй гэвэл тэр хүн ямар ч үр дүнгүй хичээлт гаргах ба юуны ч тухай мэдэлгүй зөвхөн үнэмших төдий.

Хэрвээ хүн нэг бүрчилсэн юмнуудад боломжтой үгсийг хэрэглэлгүйгээр тооцоолсон гэвэл, хэрвээ хүн юмсыг ажигласнаар магад өмнөхийг ни эсвэл тэндээс гарах гаргалгаанаас дүгнэсэн гэвэл ингэхдээ зөгнөсөн гаргалгаа дараагийн гаргалгаанаас гарч ирээгүй гэвэл, эсвэл бидний зөгнөсөн явц уридчилан явагдаагүй гэвэл бид *андууралын* тухай яридаг. Андууралд хамгийн билигтэй хүмүүс ч сөхөрдөг. Хэрвээ бид ерөнхий утгатай үгнүүдээр бодлоо гэвэл тэгснээрээ ерөнхий дүгнэлтэнд очлоо гэвэл, мөн энэ дүгнэлт буруу гэвэл энэ үнэхээр эсрэг утга гаргах ба эсвэл ямар ч утгагүй илэрхийлэл. Үүнийг энгийнээр андуурал гэж нэрлэдэг ч гэсэн, яагаад гэвэл андуурал өнгөрсөний болон ирээдүйг уридчилгаанд гаргасан зөвхөн эндүүрэл. Хэрвээ бид ерөнхий баталгаа гаргалаа гэвэл, хэрвээ тэр үнэн биш гэвэл, түүнийг боломжтой гэдэгээр төсөөлөхгүй. Үгсийн цуурайнуудыг бид зөвхөн сонсохдоо тэднийг *утгагүй, юу ч хэлэхгүй, мөн учир дутмаг* гэж нэрлэнэ. Ингэж хэрвээ надад хүн *тойроглосон дөрвөлжин бясланы доторх талхны хөгц* эсвэл *материаллаг бус субстанцтайгаар* ирлээ гэвэл, мөн цаашилбал *чөлөөт боолтой*, эсвэл саатуулсан эсэргүйцэлээс *чөлөөт*⁴⁵ биш ондоо *чөлөөт хүсэлээр*⁴⁶ ирлээ гэвэл,

⁴⁵ *engl.*: freedom; *ger.*: Freiheit;

⁴⁶ *engl.*: free will; *ger.*: freier Wille;

түүнийг би андууралд оржээ гэж хэлэхгүй ба харин түүний үгс утга агуулаагүй, нэг үгээр хэлэхэд эсрэг утгатай гэнэ.

Би дээр хоёрдугаар бүлэгт хэлсэнчлэн хүн бусад бүх амиадыг чадамжаараа давамгайлдаг, ямар чадамж вэ гэхээр дуртай юмсынхаа үр дагаваруудыг асуудаг түүнийгээ бас төсөөлдөг мөн юунд үйлчлэх вэ гэдэгийг төсөөлдөг. Ингээд би нөгөө л тунгаасныхаа ондоо шатлалд очих ба энэ бол чадвар, ямар чадвар вэ гэхээр түүнээс гарах дагаваруудыг ерөнхий дүрэм гэсэн үгнүүдийн тусламжтайгаар *тэорэм*⁴⁷ эсвэл *бодолын мөрүүд* гэж нэрлэснээр дүрэмүүдийг гаргадаг. Хүн зөвхөн тоогоор бодож эсвэл тооцоолдоггүй, түүнээс гадна бүхий л юмсыг нэгтгэж эсвэл хооронд ни салгадаг.

Энэ привилэг⁴⁸ ондоо привэлэг буюу нөгөө утга үгүйгийн привэлэгээр сулардаг, үүнд зөвхөн хүн гэгдэх амид биет өртдөг. Хамгийн их өртдөг хүмүүс бол философийн профэссорууд. *Цицэрогийн* хэлсэнээр философийн номнуудаас бусад газар зөвхөн л утгагүйнүүд. Үүний шалтгаан бидний гарт бий. Яагаад гэвэл тэд нэрийн дэфиницүүд болон тайлбаруудыг хэрэглэхдээ бодолынхоо эхлэл болгодоггүй. Энэ мэтодыг зөвхөн гэомэтрт хэрэглэдэг ба тэдний дүгнэлтүүд түүгээрээ маргаангүй болцгоосон.

1. Абсурд дүгнэлтүүдийн эхний шалтгаан минийхээр мэтодуудын дутагдалд буй. Тэд бодохдоо дэфиницүүдээс эхлэдэггүй ба нэг үгээр хэлэхэд тэд хатуу барисан үгсийн утгуудаас эхлэдэггүй - энэ юутай адилхан бэ гэхээр *нэг, хоёр* ба *гурав* гэсэн тоот үсэгүүдийн хэмжээг ни таниагүйгээр тооцоолохтой адил.

Яагаад гэвэл бүх биет ялгаатай ажиглалтуудаар тавигдаж, мөн ажиглалтууд ялгаатайгаар нэрлэгддэг тул тэднийг нэрлэсэн нэрнүүдийн будлиан болон тохироогүй холбоосууд ялгаатай утга үгүйдэлийн хэллэгүүдийг үүсгэнэ.

Тиймээс...

2. минийхээр буруу баталгаануудын хоёр дахи шалтгаан юу вэ гэхээр, *акцидэнцэд*⁴⁹ нэр өгөхдөө *акцидэнцтэй биетүүдийн* нэрийг өгсөн. Жишээлбэл түүний *үнэмшил цутгасан* эсвэл *үлээгдчихсэн* - гэвэл энд яг л биетийн тухай яриж буйтай адил ба биенээс гадуур юу ч *цутгагдаж* бас *үлээгдэж* чадахгүй - *бие тэлдэг*, харин *тусгалууд* ни *сүнс*.⁵⁰

⁴⁷ Сайэнсын тэоригоос гаргаж авсан сургаали;

⁴⁸ Оноогдсон тусгай эрх;

⁴⁹ Тохиолдолын;

⁵⁰ Энд хий үзэгдэлийн сүнс гэж орчуулав /орчуулагч/;

3. Гурав дахи шалтгааныг би хэрхэн харсан бэ гэхээр бид *өөрсдийнхөө биеийн акцидэнцүүдэд биднээс гадуурх биеийн акцидэнцүүдийн* нэрийг өгсөн. Жишээлбэл зарим хүмүүс хэлэхдээ *өнгө биенд, цуурай агаарт бий* гэнэ.

4. Дөрөв дэх шалтгааныг би харахдаа *нэрүүд ба илэрхийлэлүүдэд биетийн* нэрнүүдийг өгчээ. Жишээлбэл *ерөнхий юмсууд, амид биет гэдэг нэг төрөлтөн* эсвэл *нэг ерөнхий юм*.

5. Тав дахи шалтгааныг би харахдаа *нэрнүүд болон илэрхийлэлүүдэд акцидэнцүүдийн* нэрийг өгчээ. Жишээлбэл *юмны натур гэдэг түүний дэфиниц, хүмүүсийн тушаал гэдэг түүний хүсэл*.⁵¹

6. Зургаа дахи шалтгаан миний харсанаар метафэруудыг хэрэглэхэд болон үгсийн оронд зурагласан илэрхийлэлүүдийг хэрэглэжээ. Яагаад гэвэл, жишээлбэл өдөр тутамын яриандаа энэ *зам тийш явна эсвэл тийш хүргэнэ гэж зөвөөр яридаг ч, ямар ч зам өөрөө явахгүй бөгөөд зүйр үг тэгээж хэлжээ гэснээр ямар ч зүйр үг ярихгүй шүү дээ*, гэхдээ л үнэнийг тооцоолохдоо бас хайхдаа дээрх илэрхийлэлүүдийг зөвшөөрч болохгүй.

7. Долоо дахи шалтгааныг би нэрнүүдэд харсан ба тэд юуг ч илэрхийлэхгүй бөгөөд сургуулиудад заагдаж бас мэханикаар сургадаг. Жишээлбэл схоластикчидын хэлдэг *хипостатик, транс-субстанц, кон-субстанц, мөн үргэлж одоогийн* гэсэн үгс.

Хэн эдгээр юмсаас татгалзаж чадсан бэ, тэр хүн утгаа алдчихсан зүйл дотор хялбар орохгүй, хэт тооцооны уртаасаа уридчилсаныгаа тэр хүн мартачихаж болохгүй. Бүх хүмүүс өөрсдөө сайн горимуудтай бол натуураасаа адилхан бас сайн хэмээн бодно. Хэн гэомэтрт гаргасан дутагдалаа ондоо нэг ни зааж өгсөөр байтал ахиад зөрүүдлээд байхаар тийм тэнэг билээ?

Үүнээс бид юуг олж харах вэ гэхээр, ухамсар бидэнд мэдрэхүй эсвэл санамж шиг төрөлхийн биш, эсвэл билигтэй адил цэвэр туршлагаар өөртөө авах боломжгүй. Тэрээр илүү чармайлтаар олгогддог: Эхлээд нэрнүүдтэйгээ тааруулж өгөхөөр, хоёрдугаарт элэмэнтүүдийн ахицын сайтар бөгөөд системчлэгдсэн мэтодын эзэмшсэнээр, нэг нэр ондоо нэртэйгээ холбогдогоор үүсэх баталгаануудад нэрийг, мөн ялгаагүй силлогизмд ч, нэг баталгаа нөгөөхтэй холбогдох тэр холбоосуудад бид асуугдаж буй зүйлд хамаарах нэрнээс дагаварлах бүгдийг танитал бид чармайх хэрэгтэй. Үүнийг л бид *сайэнс* гэж нэрлэдэг. Мэдрэхүй болон санамж зөвхөн хэрэгийн танихуй болох мөчид, өөрөөр хэлбэл өнгөрсөнөөс, мөн буцаагдашгүйгээс *сайэнс* гэдэг бол нэг хэрэгээс нөгөө рүү дагаварлах бас нэг ни нөгөөгөөсөө яаж хамааралтай буйн танихуй. Тэдгээрээр, хэрвээ бид хүсвэл өөрсдийгөө одоо үед юу

⁵¹ *engl.:* will; *ger.:* Wille;

хийж чадах, яаж ондоо ни эсвэл нөгөө ни ондоо нэг цаг мөчид баригдахыг бид танидаг. Яагаад гэвэл бид ямар шалтгаанаар бас ямар шинжээр төлөвшихийг хардаг, түүнчлэн бид адил шалтгааныг яаж шалтгаанжуулах боломжтойг болон хэрвээ тэдгээрт бидний хүч нөлөөлвөл тэнцүү үйлчлэлийг авчирахыг бид хардаг.

Тиймээс хүүхэдүүд яриж сурталаа ухамсарыг ерөөс эзэмшидэггүй, тэгсэн ч гэлээ ирээдүйд ухамсарыг эзэмших нээлттэй боломж буйгаас тэднийг ухамсартай төрөлтөн гэж нэрлэдэг. Хэдийгээр ихэнх хүмүүс бага зэрэг бодож чадавч, жишээлбэл тодорхой хэмжээгээр тоолоход тэдний өдөр тутамын амидралд төдийлөн ашиглагддаггүй. Үүнд тэдгээрийн ялгаатай үзсэнүүд, санамжийн хурд болон татагдалаар ялгаатай зорилгуудад, нэгийг ни давуу, нөгөөг ни дорой, ялангуяа тэдгээрийн аз эсвэл аз үгүйдэлээр болон бие биенээсээ өвлөх андууралаар чиглэгддэг. Яагаад гэхлээр *сайэнсаас* эсвэл тэдгээрийн үйлдэхийн тухай баталгаатай дүрэмүүдээс тэдгээр ни юу гэдэгийг мэдэхээргүй болтолоо хол алслагддаг.⁵² Тэд гэомэтрийг шуламын гэсэн, бусад сайэнсуудад зарим анхна шалтгааныг танилцуулаагүй, гэхдээ бага ч гэсэн дэвшил гаргасан хүмүүс яг л хүүхэдүүд хэрхэн олдсон ба бүтээгдсэн талаах ямар ч баримжаагүй ба тэдэнд эмэгтэйчүүд юу гэж мэдлэсэн бэ гэхээр ах эгчүүд чини төрөөгүй, харин тэднийг хашаан доторх цэцэрлэгт олсон гэж хэлсэн.

Хэн *сайэнсыг* эзэмшээгүй тэр өөрийн натурын билигээрээ бусад хүмүүсээс илүү давуу ба нэр хүндтэй, яагаад гэвэл энэ хүмүүс буруу боддог, эсвэл буруу бодож мөн абсурд дүрэмүүдэд очсон хүмүүст итгэдэг. Яагаад гэвэл шалтгааны болон дүрэмийн үл танихуй хүмүүсийг буруу дүрэмтэй тулгарах болон юмсыг илүүтэй эсрэгийн шалтгаан гэж үзэх шиг замаас ни тийм алс дагуулахгүй.

Дуусгахын тулд: Тунгалаг үгс бол хүний оюуны гэрэл, гэхдээ зөвхөн эксакт дэфиницүүдээр угаагдаад хоёр утга илэрхийлэхээс цэвэрлэгдсэн бол. *Ухамсар* бол *алхам*, *сайэнсыг* олшруулах бол *зам* тэгвэл хүн төрөлхтөний тансаглал бол *зорилго*. Үүний эсрэг мэтафэрууд харин учир дутмаг бас *андуурал* шиг хоёр утгат үгнүүд ба тэдгээр ни бодолын өмнө мөхнө гэдэг тоймгүй олон утгагүйнүүдээр хэсүүчилдэг, түүний эцэст маргаан ба сандрал эсвэл дуулгавар үгүй байдаг.

Баялаг үзсэнүүд *билиг* гэдэгтэй адил сайэнсаар баян гэвэл *цэцэн*. Бид хэдий цэцэн гэх нэрийг хоёуланд ни хэрэглэх тул ромчууд үргэлж *прудэни*⁵³ ба *сапиэни*⁵⁴ гэж ялгагддаг, гэхдээ тэд туршлагад бичсэн эхнийх, сайэнсд бичсэн сүүлийнх. Тэгвэл ялгааг илүү тодотгохын тулд бид гайхамшигтай натурлаг төхөөрөмжийг өөрийн зэвсэгийн овжин хэрэглээнд эзэмших нэг хүнийг төсөөлцгөөе, дэргэд ни харин энэ

⁵² Тэдэнд сайэнс ба баттай суури зарчим харийн, яагаад гэвэл тэд шуналаас ондоо амидралын дүрэмийг танихгүй;

⁵³ Амидралд илүү юм үзэж туршлага хуримтлуулсан;

⁵⁴ Сайэнсын илүү мэдлэгтэй;

овжиний хажуугаар бас сайэнсыг илүү эзэмшсэн ондоо нэгийг, ингээд ямар маягаар бүх барилд эсвэл тавилд онох эсвэл өөрийн сөргөлдөгчид оногдох боломжтойг ни. Эхний хүний чадамж цэцэн дэх билиг шиг хоёр дахийн чадамжид төрх гаргасан; хоёулаа ашигтай ч гэсэн цэцэн хүн хэзээ ч дутах ёсгүй. Гэхдээ хэн номнуудын ауторитид итгэнэ бас сохоруудыг сохор мэт дагана тэрээр өөрийн итгэлээр сэлэмийн мастэрын буруу дүрэмээр биеэ тоож дайсан руугаа ойртоно, харин дайсан түүнийг нэг бол ална, эсвэл хэн ч биш болгоно.

Сайэнсын тэмдэгтүүд нэг талаасаа баталгаатай бөгөөд дутагдашгүй, нөгөө талаасаа батаалгаагүй. Хэрвээ сайэнсыг хэн нэгэн зүйлээс олж авсан бол тэр сургадаг гэдэгт тэд баттай, өөрөөр хэлбэл тэдгээрийн үнэн ондоо нэгт тунгалаг бөгөөд тод дэмонстрацлаж чадна. Хэрвээ зарим дан ганц дүнгүүд түүний баталгаатай дүйцээд олон кэйд өгөгдөлийн дагуу төлөвших ёстойгоор төлөвшвөл тэд баталгаагүй. Билигийн тэмдэгтүүд бүгт баталгаагүй, яагаад гэхлээр туршлагаар ажиглах болон ондоо гарцад нөлөөлөх бололцоотой бүх нөхцөлүүдийг санах гэдэг боломжгүй. Гэхдээ энэ дутагдашгүй сайэнсаар түрүүлэх бус үл тоомсорлосон үсэгэн сургаали гэж ерөнхий нэрлэгдэх танхайралын нэг тэмдэгт, хэрвээ өөрийн натурын ялгавар шантравал, улмаар номноос уншсан болон олон онцгойлолуудад хамрагдах ерөнхий өгүүлбэрүүдээр зааварчилагдвал бүх үйлдэлүүдэд бий. Төрийн зөвлөлийн коллэжуудад хүртэл өөрийн политикийн болон түүхийн тухай уншсанаа дуртайяа үзүүлэнд тавих эрчүүдийн дунд хувийнхаа явдалд тааруулаад хангалттай билиг эзэмшчихсэн хэдий ч онцгой сонирхолын тухай яригдахад үүнийг гэрийнхээ явдалд оруулж хийх хүн цөөхөн. Нийтэд тэр хүмүүст зөвхөн сайнаар тусах эсвэл бусадын хийсэн амжилтууд чухал биш, харин тэрнээс илүү зүйлс хамаатай.

Үргэлжилэл бий...

А. Аайтөө

(gankhulug@yahoo.com)

Бидний арван жаргалын ёс эрүүл мэнд

Дээр тогтдог.

Шопэнхауэр.

үргэлжийн бүтэн структур. Тиймээс энд түүнд конституцласан моментууд янз бүрийн харцыг олгоно. Энэ стурктурын өгөгдсөн бүтэнийг үргэлж хараандаа тогтоох дотор тэр моментуудыг фэномэналаар цоройх ёстой. Ингэж анализын зүйл болдог: Ертөнцийг түүний өөрийн ертөнцлөг дотор \Капитал 3\, Ертөнц-Дээр-Байх-ыг хамт ба өөрөө Байх \Капитал 4\, Дотоор-Байх-ыг тийм л гэх \Капитал 5\, Фундаментал стурктурын анализын хөрсөн дээр Дазайн-ы Байх-ын түр харуулах боломжтой. Түүний эксистэнциал учир гэвэл хөөцөлдөх \Капитал 6\.

I. Дазайн-ы бэлтгэсэн анализын даалгаварын экспозиц

9. Дазайн-ы аналитикийн сэдэв

Энд даалгавар гэж буй анализдах ёстой Байгаанууд⁵⁵ бид өөрсдөө. Энэ Байгаанууд-ын Байгаа минийх Байх. Байгаанууд-ын Байх дотор энэ өөрөө өөрийнхөө Байх руу төрх гаргана. Энэ Байх-ын Байгаа гэдэгээр өөрийнхөө хувийн Байх-д хариулдаг. Байх ерөөсөө л энэ Байгаа-д яасан тухай. Дазайн-ы энэ характэристикаас дараах хоёр асуулт гарна:

1. Энэ Байгаанууд-ын эссэнц өөрийн Байх дотор. Энэ Байгаа-гийн Юу Байх \эссэнциа\ түүний тухай ярилаа гэхэд өөрийнхөө Байх-аас \эксистэнциа\ гэж ойлгогдох ёстой. Үүгээр онтологийн даалгаварыг харуулдаг ба хэрвээ бид энэ Байгаанууд-ын Байх-д эксистэнц гэсэн тэмдэглэгээг сонговол мөн энэ гарчиг эксистэнциа -гийн уламжлагдсан тэрминий онтологийн утгыг эзэмшихгүй мөн эзэмшиж чадахгүй. Эксистэнциа онтологоор уламжлагдсанаараа ойролцоогоор Гарт Байх гэсэн ухагдахуун. Энэ Байх-ын төрөл бөгөөд Байгаанууд-ад Дазайн-ы характэраараа эссэнциалаар өгөгдөөгүй. Энд гарах будлиан юугаар зайлуулагдах вэ гэхээр бид эксистэнциа гэсэн гарчигийг үргэлж интэрпрэтацлагдсан илэрхийлэл Гарт гэсэнээр хэрэглэнэ. Харин эксистэнцэд Байх-ын тодорхойлол гэдэгээр Дазайн-ыг оноолоо.

Дазайн-ы эссэнц түүний эксистэнц дотор. Энэ Байгаанууд-д гаргасан характэрууд ингэж л харагдуулсан Гарт Байгаанууд-ын чанарууд биш харин түүнд боломжоороо Байх ба зөвхөн тэр. Энэ Байгаа-гийн бүх Ийм Байх примэр Байх. Тиймээс Дазайн гэсэн гарчиг нэг үгээр хэлэхэд бидний Байгаа-г нэрлэдэг гарчиг өөрийнхөө юу гэдэгийг илэрхийлэхгүй. жишээлбэл ширээ, байшин, мод биш харин зөвхөн Байх.

2. Байх энэ Байгаа-д түүний Байх-ын тухай л тул энэ ерөөсөө минийх. Дазайн-ыг онтологоор хэрэг мөн жишээ гэж Байгаанууд-ын төрөл мэтээр Гарт гэж яригдахгүй.

⁵⁵ Хэйдэггэр Ертөнц дээр байгаа бүх юмсыг “Seinde” буюу “Байгаанууд” гэсэн ухагдахуунаар илэрхийлсэн.

Энэ Байгаа-д түүний Байх адил хүчинтэй, яг харахад “ийм Байх” ба түүний Байх адил хүчинтэй эсвэл адил хүчингүй ч боломжтой. Дазайн руу ярихад Байгаанууд-ын ерөөсөө минийх гэсэн характераараа пэрсонал проноун⁵⁶ хамтаруулан хэлдэг: “би байна”, “чи байна”.

Дазайн минийх гэдэгээрээ иймээр эсвэл тиймээр Байх. Ерөөсөө үргэлж Дазайн хэрхэн минийх гэдэгээрээ үргэлж уриднаас шийдэгдчихдэг. Байгаа түүний Байх-д түүний өөрийн тухай тул тэр өөрийнхөө Байх-д хувийнхаа боломжит мэтээр төрх гаргана. Дазайн тэгэхээр түүний боломж ба тиймээс Дазайн түүнийг зөвхөн чанараар Гарт бий биш. Яагаад гэвэл Дазайн түүний боломж тул энэ Байгаа түүнийхээ Байх дотор өөрийгөө сонгоно. Гэхдээ өөрийгөө алдах боломжтой нэг үгээр хэлэхэд хэзээ ч биш бас зөвхөн туяарах боломжтой. Алдана гэдэг зөвхөн боломжтой, өөрийгөө олоогүй гэдэг хэдийд зөвхөн боломжтой вэ гэхээр тэр өөрийнхөө эссэнцээр боломжоороо ерөөсөө хувийн гэвэл. Байх-ын хоёр моди “*ерөөсөө*” ба “*ерөөсөө биш*” хоёр илэрхийлэл яг үгийн утгаараа тэрминологичилон сонгогдсон ба юунд суурилсан бэ гэхээр Дазайн өөрийнхөө минийх гэдэгээр характерчилагдсан. Дазайн-ы *ерөөсөө биш* -ийн утга багаар Байх эсвэл доогуур Байх-ын зэрэглэл биш. *Ерөөсөө биш* илүүтэй Дазайн-ыг бүрэн конкретоор характерлахдаа түүний ажилсаг дотор, цочоолт дотор, сонирхол дотор мөн эдлэх чадвар дотор.

Дазайн-ы скицлэсэн хоёр характерууд. Эссентиагийн өмнүүр эксистэнтиаг уридуурчилах мөн дараагаар минийчилэх юуг харуулдаг вэ гэхээр энэ Байгаа-гийн аналитик онцгой төрөлийн фундаментал газарт тавигдсан. Энэ Байгаа Ертөнц доторх зөвхөн Гарт буй⁵⁷ -гийн Байх төрөл биш ба хэзээ ч биш. Тиймээс *Гарт буй* -г өмнөө олохыг сэдэвчилж уридчилан өгөхгүй. Түүнийг зөвөөр өгөх гэдэг мэдээжийн биш ба түүний тодорхойлол өөрөө Байгаа-гийн онтологичилсон аналитикийн гол хэсэгийг гаргадаг. Байгаанууд-ын зөвөөр өгөгдөх баталгаатай гүйцэлдүүлэх ямар боломжийг өгдөг вэ гэхээр энэ Байгаанууд-ын Байх ойлгоцод хүргэгдэнэ. Энэ анализ түр гэгдэх боломжтой ч тэр үргэлж хэдийнээс зөв бичлэгийн баталгааг шаарддаг.

Дазайн өөрийгөө Байгаанууд-ын нэг гэдэгээр тодорхойлохдоо ямар боломжоос тодорхойлдог вэ гэхээр өөрийн Байх-ыг яаж ийгээд ойлгох. Энэ Дазайн-ы эксистэнцийн тогтнолын формалчилагдсан учир. Түүнд онтологичилсон интэрпретацид зориулсан удирдамж тавигдсан ба Байх-ын проблэматикийг

⁵⁶ Пэрсонал проноун - personal pronoun - англи, герман хэлний грамматик ба субэкт болон юмсыг төлөөлүүлэн хэрэглэдэг үгсийг \he she it, his, her, it's...\} монгол хэлэнд “би, чи, тэр” гэдэгээр хэрэглэдэгээс биш “he she” гэх мэт үгс, түүнийг хэрэглэх грамматик үгүй;

⁵⁷ Гарт буй Дазайн -ыг илэрхийлсэн ухагдахуунуудын нэг;

эксистэнцийн эксистэнциалитигээс хөгжүүлдэг. Гэхдээ энэ юуг хэлээгүй вэ гэхээр Дазайн эксистэнцийн конкрет боломжтой идэйнээс конструкцлагдана гэдэгийг. Дазайн анализийн тодорхой эксистэлсэн дэфэрэнц дотор интэрпретацлагдаагүй. Харин түүний дэфэрэнц биш эхлээд мөн ихэнхдээ дотор сөхөгдсөн. Дазайн-ын өдөр тутамын энэ *дэфэрэнц биш Юу ч биш* биш, *дэфэрэнц Юу ч биш*. Харин энэ Байгаагийн позитивчилсон фénomэнэлчилсан характэр. Түүний Байх төрөлөөс гаралтайгаар мөн түүн рүү буцаад бүгд яаж ч гэсэн эксистлэх. Бид Дазайн-ы өдөр тутамын *дэфэрэнцийг биш* дундаж гэж нэрлэдэг.

Яагаад гэвэл дундаж өдөр тутам энэ Байгаа-гийн онтчилсон *эхнээсээ* -г гаргадаг тул тэр Дазайн-ы экспликацид үргэлжийн алгасдаг. Онтчилсон хажуугийнууд болон танилууд онтологичиллоороо харийн, таниагүйнүүд мөн онтологичилолын утгаараа үргэлж анзаараагүйнүүд. Хэрвээ Августин дараахыг асуувал дараахыг хариулдаг: Энэ онтчилсон болон өмнөх онтологичилсон Дазайн-ы нэвт харагдахгүйгаас хүчинтэй биш харин онтологичилсон даалгаврын өндөржүүлсэн хэмжээнд хүчинтэй бөгөөд энэ Байгаа өөрийнхөө фénomэнэл дараагийн Байх төрөлөөрөө зөвхөн алдахгүй гэдэгтээ биш бас позитив характеристик дотороо орох боломж гаргах.

Дазайн-ы дундажласан өдөр тутам энгийн аспект мэтээр яригдаж болохгүй. Түүн дотор мөн *ерөөсөө бишийн* модус дотор ч гэсэн априороор эксистэнциалитигийн структур зогсдог. Бас түүн дотор ч гэсэн Дазайн-д тодорхой шинжээр түүний Байх-ыг хамааруулдаг. Түүнд харин дундажласан өдөр тутамын модус дотор харицах ба хэдийгээр түүний өмнөх зугталтын болон түүний марталтын модуст ч гэсэн.

Дазайн-ы экспликаци өөрийнхөө дундажласан өдөр тутам дотор зөвхөн дундажчилсан структуруудыг замхарсан тодорхой бишийн утгаар өгөгөөгүй. Юу онтоороо дундаж гэсэн шинжтэй вэ тэр онтологичилоор прэгант структураар яригдах боломжтой ба тэр харин структураараа онтологичилсон тодорхойлолуудаас ойролцоогоор Дазайн-ы *ерөөсөө* Байх-аас ялгарахгүй.

Дазайн-ы аналитикаас гарсан бүх экспликацууд түүний эксистэнц структурд чиглүүлэн гаргасан. Яагаад гэвэл энэ эксистэнциалитигээс тодорхойлогдох тул бид Дазайн-ы Байх-ын характэрыг эксистэнциалийн гэж нэрлэдэг. Үүнийг катэори гэж нэрлэдэг Дазайнчлаагүй Байгаанууд-ын Байх-ын тодорхойлолуудаас хурц ялгаатай. Энд дээрх илэрхийлэл примэр онтологичилсон утгаар хэрэглэгдсэн ба тогтоогдсон. Антикийн онтологи өөрийнхөө хөрс гэдэгээр Байх-ын тавилтын жишээчилсэн ертөнцийн дотоодод тааралдсан Байгаанууд-ыг эзэмшдэг. Түүнд орох төрөл гэдэгээр *voeiv* буюу логос хүчинтэй. Тэнд Байгаанууд-тай тааралдана. Энэ

Байгаанууд-ын Байх онцгой $\lambda\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$ ⁵⁸ дотор яригдах ёстой ба тэгсэнээрээ энэ Байх анхнаасаа юу гэдэгээрээ ба мөн Байгаанууд бүрт хэдийний ойлгогдох ёстой. Байх-ын хэдийний яриа Байгаанууд-ын ярицлага \логос\ дотор дараах: $\aleph\alpha\tau\eta\upsilon\rho\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota$ үүнийн утга: Нийтэд уйлагнах, нэг үгээр хээлэхэд толгойд үглэх. Онтологоор үүнийг дараах тэрминээр хэлдэг: Байгаанууд түүний толгойд шууд үглэх ба энэ толгой хэдийний Байгаа. Нэг үгээр хээлэхэд тэр өөрийн Байх-аар бүгдэд харагдуулах.

Иймэрхүү харагдах дотор нүдлэгдсэн болон ил харагдсанууд дараах: $\aleph\alpha\tau\eta\upsilon\rho\iota\alpha$. Тэд логос доторх янз янзын шинжээр хэлсэн ба хэлэлцэгдсэн Байгаа-гийн априори⁵⁹ тодорхойлолуудыг нэгтгэдэг. Эксистэнциалийн болон катэгорид Байх-ын характэрийн хоёр боломжууд. Тэдэнд таарсан Байгаа янз янзаар примэр асуултуудыг шаарддаг: Байгаа гэдэг хэн /эксистэнц/, эсвэл юу /өргөн утгаараа гарт/. Байх-ын характэрийн энэ хоёр модигийн хамааралын тухай эхлээд Байх-ын асуултын тодруулсан горизонтоос явагдах ёстой.

Номын удиртгал хэсэгт Дазайн-ы эксистэнциалагдсан аналитик дотор нэг даалгавар хамт хийгдсэн ба түүний яаралтай Байх-ын тухай асуултаас ч дутуугүй чухал: Априориг чөлөөлж тэр ил харагдах ёстой ба “хүн гэж юу вэ” асуултыг философичлон дуридах ёстой. Дазайн-ы эксистэнциалчлагдсан аналитик психологийн, антропологийн, биологийн өмнө зогсдог. Дазайн-ы энэ гаргасан боломжит шинжилгээнд гаргасан хязгаар дотор аналитикийн сэдэв хатуу заагыг авч чадсан. Түүний зайлшгүй тэгэхээр яаралтайгаар нотлогдоно.

Үргэлжилэл бий...

Ý. Àëðàéøàãàé

(onto_shagai@yahoo.com)

⁵⁸ $\lambda\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$ - хэлэх, тунхаглах, өгүүлбэр хэлэх;

⁵⁹ Априори - туршлагаас хамаарахгүй, логиктой бодолоос гаралтай;

Цэцний гарт орсон хор ч эм болно

Тэнэгийн гарт орсон эм ч хор болно.

Казанова.

Ж.П.Сартр

(J.P.Sartre)

“Байх ба юу ч биш”

...Үргэлжилэл

6. Байх өөрөө

Бид одоо өмнө асуусанаараа Байх-ын фénomэний тухай хэдэн прицизийг өгч чадна. Ухаан гэдэг эксистэлсэнийг хамруулсан хамааруулал. Эксистэлсэнүүд өөрсдөө Байх-ынхаа сууриар ухаанд тусдаг. Гэхдээ л эксистэлсэний Байх-ын шинж ухаанд өөрийгөө биеэрээ дэлгэхгүй. Эксистэлсэнийг түүний Байх-аас салгах боломжгүй ба Байх гэдэг үргэлжийн эксистэлсэний ирцтэй суури. Тэр хаа ч үгүй бас хаа ч түүн дотор. Байх-ынхаа шинжээр байх гэсэн Байх үгүй ба манифэстлэгдсэн бас хучигдсан Байх-ын шинжүүдийг нэгтгэж чадахгүй. Гэхдээ л ухаан эксистэлсэнийг үргэлж давдаг ба түүний Байх-д чиглэж биш харин энэ Байх-ын учирт. Тиймээс түүнийг онтчилж, онтологичилсон гэж нэрлэх ба яагаад гэвэл тэр түүний трансцэндэнцийн фундаменталчилсан шинж ба тэр онтилсоныг онтологичилол руу трансцэндэнцлэдэг. Эксистэлсэний Байх-ын учир хэрэв тэр ухаанд өөрөө дэлгэсэн гэвэл түүнийг Байх-ын фénomэн гэнэ. Энэ учир өөрөө түүний Байх ба түүний сууринд тэр манифэстэлсэн. Эндээс сколастикийн цуутай аргументийг ойлгох боломжтой ба түүгээр бүгдэд Байх-д хамаатай хэллэгийг \Circulus vitiosus\ өгсөн. Яагаад гэвэл Байх-ын тухай ялгаварлал бүр Байх-ыг хэдийнээ имплицлэсэн. Гэхдээ үнэхээрийнээр Circulus vitiosus биш ба яагаад гэвэл дээрх учирын Байх-ыг шинээр түүний учир руу давах зайлшгүй биш: Байх-ын учир фénomэн бүрийн Байх-д хүчинтэй ба түүнд бас түүний өөрийн Байх орчихсон. Байх-ын фénomэн гэдэг Байх биш гэдэгийг бид тогтоосон. Гэхдээ Байх-ыг харуулдаг ба түүнийг шаарддаг. Хэдийгээр онтологичилсон баталгаа бидний дээр дуридсанаар спицэл бас зөвхөн түүнд хүчинтэй биш: гэхдээ ухааны бүхий л салбарт хүчинтэй онтологичилсон нэг баталгаа өгөгдсөн. Энэ баталгаа бидний Байх-ын фénomэноос хожих бүхий л сургаалуудыг зөвтгөхөд хангалттай. Байх-ын фénomэн бусад бүх примэр фénomэнуудтай адил ухаанд дэлгэгдсэн. Бид түүнээс агшин бүрт Хэйдэггэрийн нэрлэсэнээр онтологийн өмнөх ойлголттой. Гэхдээ энэ ухагдахуунаар тогтоогдсон мөн тодруулгаар хийгдээгүй. Тиймээс бид энэ фénomэнийг асуух хэрэгтэй ба мөн ингэсэнээр Байх-ын учирьг тогтоохыг оролдох хэрэгтэй. Дараахыг бид баримтлая:

1. Байх-ын учирын тодруулга зөвхөн фэномэний Байх-д хүчинтэй. Яагаад гэвэл ухааны Байх радикал ондоо тул түүний учир онцгой тодруулыг шаарддаг ба Өөртөө Байх гэсэн ондоо Байх-ын типийн хамруулсан хамааруулалаас эхлэх ёстой бөгөөд түүнийг бид дараагаар дэфиницлэнэ. Гэхдээ энэ Өөртөө Байх фэномэний Өөрөө Байх-ын эсрэг чиглэсэн.

2. Өөрөө Байх-ын учирын тодруулгыг энд бид оролдох ба гэхдээ зөвхөн эхний удаад. Энд хамруулагдах аспектиуд ондоо утгуудыг имплицлэсэн ба тэдгээрийг бид дараагаар нэгтгэнэ бас баталгаажуулна. Өмнөх гаргасан санаанууд онцгойлбол хоёр абсолют хоорондоо салангад Байх-ын салбаруудыг ялгахыг боломжжуулсан: прэрэфлэксив когито -гийн Байх, фэномэний Байх. Гэхдээ Байх-ын ухагдахуун хоёр коммуникацлах боломжгүй салбаруудад хуваагдсан онцлогтой ч энэ хоёр салбар нэгэн эвлүүлэг дор тавигдахаар тайлбарлагдах ёстой. Ингэж Байх-ын хоёр типийн шинжилгээг зайлшгүйчилдэг. Тиймээс тэдгээрийн нэгийн эсвэл нөгөөгийн учирыг нэгтгэх эвидэнт ба хэдийд вэ гэхээр Байх-ын ухагдахууны үнэхээрийн хамааралыг гаргаж мөн тэдгээрийг нэгдүүлдэг холбоосуудыг гаргаж чадвал. Бид тавигдаагүй ухааны шинжилгээгээр юуг баталгаажуулсан бэ гэхээр фэномэний Байх яагаад ч ухаанд үйлчилж чадахгүй гэдэгийг. Ингэсэнээр бид фэномэний рэалчилсан баримтлалын харицааг ухаан руу аваачихыг болиулсан. Гэхдээ бид рэфлэксив биш когито -гийн спонтанитигийн шинжилгээгээр юуг харуулсан бэ гэхээр ухаан түүний субэктивитигээс гарахгүй ба хэдийд вэ гэхээр тэр түүнд эхнээсээ өгөгдсөн гэвэл. Мөн тэр трансцэндэнт Байх-д үйлчлэхгүй бас ямарч зөрчилгүйгээр пассивитигийн элэментүүдийг авахгүй ба тэд хэдийд зайлшгүй вэ гэхээр түүнээс трансцэндэнт Байх-ыг конститутлахыг хүссэн гэвэл: ингэж бид проблемын идэйлчилсан тайлалыг болиулдаг. Эндээс харахад бид бүх боломжуудаа хаасан мэт мөн хэдийнээ ялагдсан мэт. Яаж бэ гэхээр трансцэндэнт Байх ба ухаан хоёрыг хоёр хаалттай тоталитинүүд гэж ямарч коммуникацгүйгээр ажигласан ажиглалт. Бид энд юуг харуулсан ёстой вэ гэхээр проблем ондоо тайлалыг агуулж буй бөгөөд рэализм, идэйлизмаас холуур.

Гэхдээ л олон баталгаажуулагдахаар шинжүүд шууд өгөгдсөн. Яагаад гэвэл тэдний ихэнх бидний энд хэлсэнээр өөрөө өөрөөсөө гаралтай.

Байх-ын фэномэнийг харсан тунгалаг харц үргэлж ерөнхий ялгаварлалуудаар бүрхэгждэг ба түүнийг бид крационизм гэж нэрлэе. Яагаад гэвэл хүмүүс бурхан ертөнцөд Байх-ыг өгсөн гэдэг тул Байх үргэлж пассивитигийн толбо толбологдсон. Гэхдээ *creation ex nihilo* Байх-ын гарч ирсэнийг тайлбарлаж чадахгүй. Яагаад гэвэл хэрэв Байх субэктивити дотор бас бурханлаг субэктивити дотор концэпцлэгдвэл интрасубэктив Байх-ын модус үлддэг. Энэ субэктивити дотор ядаж нэг ч обэктивитигийн төсөөлөл өгөгдөхгүй ба тэгсэнээрээ тэр ядаж нэг удаа ч обэктивийг гаргахын тулд хүсэлтэй аффицирлэж чадахгүй. Хэрэв Байх гэнэт Лэйбницийн

хэлсэн фулгурацаар⁶⁰ субэктивитигийн гадна тавигдсан гэвэл тэр бүтээгчийнхээ өөдөөс Байх гэдэгээр өөрийгөө батлах ба тэгээгүй гэвэл тэр түүн дотор уусна: creatio continua гэсэн тэори Герман хэлээр “биеэ даасан” гэдэгийг Байх-аас авдаг ба ингэж түүнийг бурханы субэктивити дотор зайлуулдаг. Хэрэв Байх бурханы өмнө эксистэнц гэвэл тэр өөрөө өөрийнхөө тээгч ба мөн тэр бурханы бүтээлийн ямарч мөрийг агуулаагүй. Товчхон хэлэхэд өөрөө Байх бүтээгчээр тайлбарлагдах боломжгүй ба яагаад гэвэл тэр өөрийнхөө Байх-ыг тэндээс холуур авсан. Энэ ямар хэллэгтэй адил утгатай вэ гэхээр Байх бүтээгдээгүй. Гэхдээ эндээс ямар дүгнэлтэнд хүрч болохгүй вэ гэхээр Байх өөрийгөө бүтээдэг гэдэгт. Яагаад гэвэл энэ юуг уридчилах вэ гэхээр тэр өөрөө өөрөөсөө өмнө мэт. Байх тэгэхээр ухаантай адил causa sui Байх гэдэг өөрөө. Тиймээс тэр пассивити ч биш активити ч биш. Энэ хоёр ухагдахуун хүмүүний ба хүний төрхийг тэмдэглэдэг. Активити гэж юу вэ гэхээр зорилгодоо хэрэглэх хэрэгсэл эзэмшсэн ухаант Байх. Харин пассив гэдэгээр бид обектуудыг нэрлэдэг ба түүнд бидний активити чиглэдэг. Тэр спонтанаар⁶¹ зорилго руу зорихгүй. Нэг үгээр хэлэхэд хүн актив ба түүний хэрэглэдэг хэрэгсэл пассив гэж нэрлэгдэнэ. Хэрэв энэ ухагдахуунуудыг абсолютчилбал тэд бүхий л утгаа алдана. Онцгойлоход Байх гэдэг актив биш: Зорилго ба хэрэгсэл өгөгдвөл Байх өгөгдөх ёстой. Тиймээс пассив байна гэж үгүй ба яагаад гэвэл пассив Байх-ын тулд бас Байх ёстой. Байх-ын консистэнц өөрөө актив ба пассиваас холуур. Үүнтэй адилаар нигацаас ч бас аффирмацаас ч холуур. Аффирмац гэдэг үргэлж нэг юуны аффирмац. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр аффирматив акт аффирмацлагдсан зүйлээс ялгаатай. Хэрэв бид аффирмацийг авна гэвэл мөн аффирмацлагдсан аффирмирлэж буйг дүүргэнэ гэвэл мөн тэгсэнээрээ түүнтэй холилдоно гэвэл энэ аффирмац аффирмирлахгүй ба яагаад гэвэл хэтэрхий дүүрсэн бас ноэма -гийн шууд инхэрэнц⁶² ноззис дотор. Яг энэ л Байх бөгөөд хэдийд вэ гэхээр бид маш их тунгалагаар ухаанд суурилуулан дэфиницлэвэл: тиймээс энэ ноззис дотор ноэма бөгөөд өөрөө өөртөө инхэрэнц. Эндээс түүнийг имманэнц гэж нэрлэж болохгүй ба яагаад гэвэл имманэнц зөвхөн өөртөө бөгөөд тэр хамгийн бага алслагдсан. Гэхдээ Байх өөрөө өөртөө хандсан биш ба тэр зөвхөн өөрөө. Тэр имманэнц бөгөөд гэхдээ өөрийгөө рэализдахгүй ба нэг аффирмац гэхдээ өөрийгөө аффирмирлэхгүй. Тэр бас активити ба гэхдээ үйлдэхгүй. Яагаад гэвэл тэр өөртэйгээ барицалдсан. Энэ бүгд хэрхэн явагддаг вэ гэхээр Байх-ын дэконпрэс шаардлагатай мэт ба ингэсэнээрээ аффирмац өөрөө Байх-аас чөлөөлөгдөх мэт. Гэхдээ энэ юу биш вэ гэхээр Байх өөрийнхөө дэфэрэнцлэгдээгүй аффирмац биш: Өөрөөгийн дэфэрэнц биш аффирмацийн төгсгөлгүйгээс холуур ба хэдийд вэ гэхээр өөрийн аффирмацийн төгсгөлгүй олон төрөлүүд өгөгдсөн гэвэл. Эндээс бид юуг нэгтгэж хэлэх вэ гэхээр *Байх гэдэг өөрөө.*

⁶⁰ Фулгурац - Лэйбницийн “Монадологи” номонд бичсэнээр бурханы цахилгаан цахих мэт цацраг;

⁶¹ Спонтан - огцом;

⁶² Төрөлхийн, угийн;

өөрөө дутагдал гэдэгээр эксистэнц биш: бүрэн Байх-ын позитив өөрийнхөө уусгалаар дахин бүтээгдэнэ. Тийм Байсан эсвэл одоо хоёр ондоо шинжүүд \etres\; эдгээр бүх. Эцэстээ дээрх өөрөө Байх бидний гуравдугаар гаргасан шинж. Үүний утга юу вэ гэхээр Байх боломжноос гаргалгаатай биш мөн зайлшгүй рүү аваачих биш. Зайлшгүй юуг холбогдог вэ гэхээр идиэл хэллэгүүдийн холбоотой хамаатай ба эксистэнциэлүүдийн холбоотой хамаатай биш. Фэномэнал эксистэлсэн хэзээ ч ондоо эксистэлсэнээс хэдийд гаргалгаагүй вэ гэхээр тэр эксистэнц гэвэл. Үүнийг бид өөрөө Байх-ын контэнгэнц гэж нэрлэсэн. Гэхдээ энэ өөрөө Байх ч мөн боломжийноос гаргалгаагүй. Энэ боломжийн өөртөө -гийн структур ба тэр ондоо Байх-ын рэгионд хамаатай. Өөрөө Байх хэзээ ч боломжтой эсвэл боломжгүй биш. Тэр ухааныг илэрхийлэх ба антропоморфийн⁶⁴ ухагдахуунуудаар Байх гэдэг дэндүү их ба тиймээс Байх-ыг абсолютаар юунаас ч гаргалгаагаар гаргах боломжгүй. Нэг үгээр хэлэхэд ондоо Байх-аас ч бас боломжийноос ч гаргах боломжгүй. Тэр ч бүү хэл зайлшгүй хуулиас гаргалгаагаар гаргах боломжгүй. Бүтээгдээгүй, Байх-ын сууриггүй, ондоо Байх-тай ямарч харицаагүй гэдэгээрээ өөрөө Байх бүхий л мөнхөд дэндүү их.

Байх байна. Байх өөрөө байна. Байх байна гэдэг юу вэ гэхээр юу байна вэ тэр. Эдгээр гурван шинжүүд Байх-ын фэномэнийг шинжлэхэд бидэнд зөвшөөрөгдсөн шинжүүд. Энэ агшинд бидэнд шинжилгээгээ цааш үргэлжилүүлэх боломжгүй. Өөрөө -гийн шинжилгээ бидэнд өөртөө рүү холбогдох холбоог гаргаж өгөхгүй бас тайлбарлахгүй. Тиймээс бид тусгалаас эхлэсэн мөн алхам алхамаар ойртсон. Ингэж Байх-ын хоёр төрөлийг гаргаж авсан. Нэгт өөрөө, хоёрт өөртөө. Тэдгээрийн тухай бид зөвхөн өнгөцхөн бүрэн биш дүгнэлтүүдтэй. Олон асуултууд хариултгүй үлдсэн: энэ хоёр Байх төрөлүүдийн гүн учир юунд вэ? Ямар шалтгаанаас шалтгаалж энэ хоёр Байх-д ерөнхийдөө хамаатай вэ? Байх-ын учир юу вэ хэрэв тэр дээрх хоёр радикал салангид Байх-ын рэгионуудыг агуулдаг гэвэл? Хэрэв идэализмд ч бас рэализмд ч дээрхийг тайлбарлах бүтэлгүйтэлээ гэвэл мөн хэрэвээ дээрх хоёр de jure гэдэгээрээ коммуникацгүй рэгионуудыг de facto нэгтгэдэг гэвэл энэ проблэмд бид ямар ондоо тайлал өгөх вэ? Яагаад фэномэний Байх трансфэномэнал вэ?

Эдгээр асуултуудад хариулах гэсэн оролдлогуудыг бид энэ номонд бичлээ.

Үргэлжилэл бий...

Ү. Аёоайоааё

(onto_shagai@yahoo.com)

Хүсэлгүй газар шүтлэг их.

Хүсэлтэй хүн өөртөө итгэлтэй бас тэнхээтэй.

Ницшэ.

Клинтон Ричард Давкинс

(Clinton Richard Dawkins)

“Сохор цагчин”

Бүлэг 2

Сайн Дизайн

...Үргэлжилэл

Мэдээж бид хурдтай стробыг нормал үргэлжилсэн визионд тохирох шинжтэйгээр байрлуулдаг. Стробоскопик визион үзэгдэл сарисан багваахайн аялалын хурдын тухайд сэкундэд 10 давтамжийг хэмждэг. Нормал тасралтгүй үргэлжилсэнтэй адил визион зарим хэвийн зорилгууд. Хүлээж авсан л асуудал. Хэдий бөмбөг баригдаагүй буюу шавж ч гэсэн.

Энэ давтамжаа хэмждэг хэмжилтын чадвар ни сарисан багваахайн аялалын тогтсон хөдөлгөөн. Жижиг бор сарисан багваахай хэзээ шавж илрүүлдэг вэ гэхээр чаг чаг дуугарч дээшлэх үед замд ни барих хөдөлгөөн эхэлнэ. Үүний дэргэд автомат бууны хурд сэкундэд дээд цэг ни 200 пулс хүрэх ба эцэстээ сарисан багваахай хөдөлгөөнтэй л бай болно. Үүнийг хуулбарлавал бидэнд бий дээд хурдтай стробоскоп⁶⁵ бий, тиймээс тэдгээр 2 дахин хурдан, цахилгааны эрчим хүчний адил цацраг туяаны зурвас гэрлийг анхаарахгүй. Мэдрэмж бидэнд эвдрэлгүй бүгдийг гүйцэтгэдэг бидний нормал визион функцууд бий, скуаш⁶⁶ эсвэл пинг-понг⁶⁷

⁶⁵ Давтамжийг хэмжигч багаж;

⁶⁶ Резинэн бөмбөгтэй газрын тэннис;

тоглоход адилхан, визуал хорвоод өндөр давтамжтай пулстэй. Хэрэв бид сарисан багваахайн төсөөлдөг тархи хорвоод бидэнтэй адилавар визуал имижийн шинжийг бүтээвэл, хурдтай пулсээр суггэст хүртэл тэдгээр сарисан багваахайн цуурай шинж магад өчүүхэн мэтээр дэтайлчилагдан бидний визуал шинж мэтээр үргэлжилж үзэгдэнэ. Мэдээж тэдгээр бусад шалтгаануудтай байж бидний визуал шинж шиг дэтайлчлагдаагүй. Сарисан багваахайнууд давтамжаа сэкундэд 200 пулсын хурдтайгаар хийдэг гэвэл тэд нар үргэлжийн яагаад ингэж хийж чаддаггүй вэ. Түүгээр тэдний пэрцэпц хорвоог илүү гярхайгаар харуулдсан бүх хугацаанд ямар нэг онцгой аюултай учирсан уу?

Ганц шалтгаан бол тэдгээр өндөр хурднуудад тохиромжтой зөвхөн ойрын байнуудад. Хэрэв пулсыг мөшгөвөл алсын зайнаас буцаагдах өмнөх цуурайтай холилдсон өмнөх пулсуудыг ар араас ни барина. Эдгээр огт тэнцүү биш. Магад сайн экономик шалтгаанууд бүх хугацаанд максимум хурдан пулсыг хадгалаагүй. Хэт авианы чанга пулс үйлдвэрлэхэд үнэтэй, энэргэд үнэтэй. Мөн үнэ ни хувцсанд, бас чих цоолмоор дуу авианд бий. Компутэрийн хугацаанд үнэтэй байж болзошгүй. Сарисан багваахай сонсох тусам энэрги алдахаас сэргийлж шингэн ялгаруулдаг. Тархи тэдгээр салангид цуурайг сэкунд тутамд магад илрүүлэхгүй үлдээх ч ямар нэг ондоогийн тухай бодох чадвартай. Тэнцүү агшин - 10 пулс дэх сэкунд бүр бол магадтай үнэхээр үнэтэй дээд хурд. Гэхдээ 200 сэкунд бүрийн максимум хурдаас маш цөөн. Сарисан багваахай тусдаа тэдгээр хурдан агшинуудын хөлсийг энэргэд үнийг ни нэмэгдүүлвэл сонарын үнийг өсгөхөөр зөвтгөж болохгүй.

Зэргэлдээ хөдөлгөөнтэй обэкт байвал сарисан багваахай өөрөө сэкунд болгонд олон дахин давтамжлах шаардлагагүй.

Урагш цухуйсан зэргэлдээх ондоо хөдөлгөөнтэй обэктэд багтаасан нисдэг шавж сүлжилдэж, эргэлдэж, хуваагдах гэх мэтээр мөшгөгчөөс зайлах гэж цөхрөлтгүй оролддог.

Мэдээж үнийн хэлэлцүүлэг мөн ашигыг энэ параграфтад бүгдийг сэжиглэсэн. Гэхдээ юу мэт бараг гарцаагүй явагдах ёстой байх.

Ямар инжэнэр бүтээмжтэй сонар эсвэл радар төхөөрөмжийн загварыг зохион бүтээсэн тухайд гэвэл хэт чанга пулсын чимээг гаргаж ирэхийн тулд инжэнэрийн ажил гарч ирсэн. Тэдэнд чимээ бий тул дуу бол хэзээд тэлэвизийн нэвтрүүлгийн долгионы эхэнд урагшлах мэтээр хүрээгээ үргэлж тэлдэг. Дуу цацагдахдаа хүрээгээ бүрхэж нарийсдаг. Ямар ч хүрээ бол пропорционал радиус талбайн гаднах бүс. Дууны эрч ямар ч зайгаар биш харин талбайнхаа пропорцоосоо хамаардаг. Дистанцад пропорц биш, гэхдээ дууны нөөцөөс дистанцын талбайд пропорц шиг эхний долгион урагшилж мөн хүрээ ни томорно. Үүний утга ни дуу маш хурдан тарна, манай тохиолодолд сарисан багваахай эх үүсвэрээсээ улам холдоно.

⁶⁷ Ширээний тэннис;

Обэктэд халдахад дуу шингэрдэг, нэг бол ниснэ, мөн нисэхээ болиж үсэрнэ. Дууг ойлгож эргүүлэхэд эхний долгион хүрээллээ тэлнэ. Оригинал дууны кэйсэд шалтгаан адил мэт, нислэгийн дистанцын талбайд замхардаг. Хугацаанд сарисан багваахайд цуурай эргээд хүрэх, замхрах эрчтэй пропорционал ни сарисан багваахайн нислэгийн дистанц биш, тэдгээр дистанцын талбайд тэнцүү биш. Гэхдээ талбай юу юунаас илүү дистанцын дөрөв дэх хүч. Үүний санаа бол үнэхээр маш намуухнаар явагдана.

Хэсэгхэн асуудалыг давж чадаж байгаа ни сарисан багваахай - чанга яригчийн эквивалэнтийн утгатайгаар радио сигнал илгээдэг. Гэхдээ зөвхөн байнга хаана буйг ни хэдийн мэддэг бол шүү дээ. Ямар ч кэйсэд хэрэв сарисан багваахай холын бүх байнаас ухаалаг цуурайг хүлээж аваад сарисан багваахай буцаагаад час час хийсэн үнэхээр чанга дууг гаргадаг. Багажаар тэдгээр цуурайг илрүүлдэг ,чихээрээ маш сулхан дууг ч маш өндөр сэнситивити авдаг. Бидний ажигласнаар сарисан багваахай голдуу маш чангаар хашгирдаг ба тэдний чих ни маш сэнситив. Энд нэг асуудал байгаа ни инжэнэр машин шиг сарисан багваахайг дизайндахыг оролдож буй мэт.

Микрофон эсвэл чихэнд бүх сэнситивинүүдтэй адилаар өөрийн дууны маш чанга пулсын буцаалтад өртөж хохирох аюул бий. Энэ бол тулаанд сайхан биш нам дуу гаргаж тулалдах асуудал. Дараагаар ни цуурайнуудыг хоёр дахин их сонсох болно. Мөн энэ бол тулалдах сайн биш оролдлого, тэдгээр микрофоноос ч илүү сэнситив “чих” бүтээх, ба зөвхөн үүнээс хойш илүүг хийх ни хохиролтойд шүүмжлэлтэй хандах болно.

Энэ сонголт угийн драматик эрчтэйгээс ялгаатайн хооронд буцаагдсан дуу ба ойсон цуурайн ялгаа физикийн хуулиудаар оноогдсон хөдлөшгүй. Ондoo ямар шийдэл инжэнэрийн санаанд буух вэ?

Адил асуудал дэлхийн хоёрдугаар дайны радарын дизайнэруудад тулгарсан. Тэд радарыг ямар шийдэлтэйгээ хариу цохилтоор илгээхэд ашигласан. Радар хүчтэй пулсээр сигнал илгээх шаардлагатай, магад хохиролтой ч байж мэдэх өндөр сэнситив радиоантэнууд /Америкийн антэнууд/ дууг хүлээж байгаад хариу бүдэгхэн цуурай хариу илгээнэ. Илгээсэн, хүлээж авах эргэлт түр хугацаагаар холбогдохгүй, учир ни хүлээж авах радиоантэны хурд. Зөвхөн буурсан пулсын тухай дараа ни шилжихдээ радиоантэн ахин цуурайг хүлээн авна. Сарисан багваахайнуудын илгээж, хүлээн авсан шилжилтийн тэхнолог хөгжихдөө асар урт жилүүдийг туулсан. Моддоос хойш магадтай бидний өвөг хуланцуудын өмнөх сая сая жилүүдэд. Бүтээгдэж, замнасан. Сарисан багваахайны чихнүүд биднийх шиг, дууг дамжуулахдаа микрофон чихний хэнгэргээс сэнситив цэллэгээр алх мэт өчүүхэн гурван ясны гүүрээр дамжуулагддаг тул дөш болон дөрөөний хэлбэртэй.

Эдгээр гурван ясны өсөх бас хамаарах замаар бол хай-фай инжэнэр⁶⁸ сарисан багваахайг бодвол дууг импеданцтай⁶⁹ үйлдвэрлэдэг. Гэхдээ тэр бол ондоо түүх.

Зарим сарисан багваахайд сайтар хөгжсөн хүзүүний булчинд ни алх, дөш, дөрөө дасал болсон. Тэдгээр хүзүүний булчингууд л агшиж дууг үр дүнтэй гаргана, яснуудад ни ямар нэг шилжилт хийгдэхгүй - түүнд хэдийгээр чи дуугүй байсан ч микрофоноо эрхий хуруугаараа хаадаг шиг хаалт бий.

Сарисан багваахай тэдгээр хүзүүний булчингуудаа ашиглахдаа чихээ түр хугацаагаар хаах чадвартай. Хүзүүний булчингууд тохиромжтой пулс гаргахаас өмнө маш хурдан агшиж түүгээр маш чанга пулсын үед ч хохиролгүйгээр чихээ хаадаг. Үүний дараа дуу сулрах тул чихэнд максимал сэнситивитигээр хугацаанд цуурай буцна. Энэ явуулж, хүлээж авах солигдолын систем зөвхөн сплит сэкундэд⁷⁰ нарийн задарч ажиллана.

Тадарида сарисан багваахай бол дуугарахдаа сэкунд бүрд 50 удаа хүзүүний булчингуудаа алтэрнативаар агшааж, суллаж өөрчилөх чадвартай, зохицолын төгс давхцалын зэрэгцээ автомат буу хэт авианы пулсуудтэй адил. Тимингний сүрдмээр эр зоригийг сэнсний эргэлт бууны галлалт хоёр давхцах юм бол дэлхийн нэгдүгээр дайны тулалдсаны зарим төлөвлөгөөнд ашигласан уран мэхтэй харицуулж болмоор. Тэдгээр автомат буунууд онгоцны сэнс мэт галлаж байхад хянамгай зэрэгцэж, ээлжээр байнгын онгоцны сэнс мэт сумууд хажуугаар өнгөрөх хооронд буун дуу хэзээ ч тэдгээрийг дуусгаагүй. Дараагийн тохиолдох магадтай асуудал бол бидний инжэнэр дараагийнх ни. Сонар төхөөрөмж байнуудын зайг хэмжихдээ нам гүм болон Роусэттусын ямар мэтодоор цуурайнд хариу өгөх дуу гаргах хоорондын үргэлжилэх хугацааг хэмждэг. Үнэхээрийн бидэнд харагддаг шиг дуунуудын товч эсвэл стаккато пулсыг ашигладаг. Дууны урт хөшигт цуурайг буцаах чадамж бий, хэрэв хэсэгхэн ч илгээсэн болон хүлээж авсан чимээнүүдийг бүрхэж авсан үед. Цуурай илрүүлэх зам байх болно. Яах аргагүй энэ үнэхээр харагдана, сарисан багваахай үнэхээр пулсыг товчилдог байх ёстой. Бид физикийн хуулиудаар торгогдож, золгүй тэнцвэржүүлсэн ондоо бийг харна. Хоёр шийдэлүүд сэргэлэн инжэнэрүүдэд тохиолдсон. Үнэхээр тохиолдоход тэдгээрт адил асуудал тулгарсан ни дахиад л өнөө радарын төстэй кэйс. Хоёр шийдэлийн али илүү дээр хамааралтай гэсэн ни чухал ач холбогдолтой, даацтай гэж дүгнэгдэнэ /обэкт төхөөрөмжөөс хэр хол вэ/ буюу хурдаа алдах /обэктын хурд төхөөрөмжөөс хэр хамааралтайгаар хөдөлдөг вэ/. Нэгдүгээр шийдэл бол тэрийг мэдэх радар инжэнэрүүд шиг “радар жиргээн”

Бид пулсуудын цуваа мэт радарын сигналуудыг бодож чадна, харин пулс бүрийн дамжуулах давтамжийг дуудна. Дуу болон хэт авианы пулсын нугалаа ни төстэй.

⁶⁸ Магнитофон мэтийн дуу тоглуулагч багажийг бүтээдэг инжэнэр;

⁶⁹ Авиануудыг нэгтгэх;

⁷⁰ Сэкундын маш өчүүхэн хэсэг;

Сарисан багваахайн хашгирааны хурдын пулсын давтамжыг аравт эсвэл зуу дахи сэкунд бүрийг бид харсан. Тэрний янз бүрийн ультра дуунуудын хэлбэлзэл.

Давталтын хэмжээ нь 10-100 хүртэл. Пулс бүрийн бусад үгсүүд чанга, орилох. Радио долгионы хашгираан бол радарын пулс бүртэй ижил, дээр нь өндөр давтамжтай дамжуулагч. Радар жиргээний спициал онцлог бол тэдгээрт байдаггүй давтамжтай дамжуулах туршийн орилоон бүр. Нилээн ихээр дээшээ гэнэтийн довтолгооны давтамжтай дамжуулах тухай, доошоо октавын⁷¹ тухай.

Хэрвээ чи энэ дуунуудыг эквивалэнт гэж бодож байвал радар бүр чонын гэнэтийн халдлагын шүнгэнэх чимээг гаргадаг.

Радар жиргээний давуу тал бол пулсын нугалааг бэхлэхийг эсэргүүцдэг дараагийнх.

Үргэлжилэл бий...

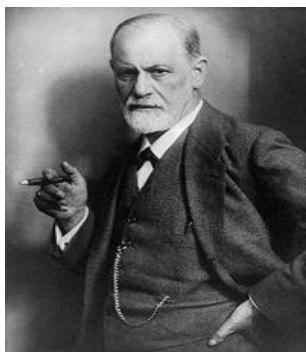
Ñ. Ґ'᠒᠗ᠠᠶᠦᠶᠡ

(sa_muugii@yahoo.com)

⁷¹ Авианы 8 хуваагдал;

Сигмунд Фрейд

(Sigmund Freud)

“Өдөр тутамын амидралын психопатологи”

Бүлэг 5

Яриан дахи алдаанууд

...*Үргэлжилэл*

Хэдийгээр бидний эх хэлний ярианы ердийн материал маргалтын эсрэг хамгаалагдсан мэт боловч үүний хэрэглээ ихэнхдээ “хэлний халтиралт” гэдэгээр бидэнд фамилиар ондоо нэг дистурбанцад ялагддаг. Бид хэл халтиралтаар нормал пэрсонуудад юу ажигладаг вэ гэхээр патологичилсон кондицууд дор өөрсдөө манифэстэлдэг “paraphasias”⁷² гэж дуудагдсан анхны алхамаар хэлэгдэх адил импрэссүүдийг хэлдэг.

Би субэктийн талаарх өмнөх ажилынхаа тухай өгүүлэхдээ хүлээлттэй позицод байна. 1895 онд Мэрингэр болон Майер нарын хэвлүүлсэн “Уншлага болон яриан дахи алдаанууд”⁷³ хэмээх судалгааны гол санаануудыг би зөвшөөрдөггүй. Тэкстийг төлөөлөгч болох авторуудын нэг дүрэмүүдийг удирдах тэдгээр халтиралтуудыг шалгах лингвистик сонирхолоор өдөөгдсөн филологич.⁷⁴ Тэр “дэфиництэй психийн мэханизмын тухай” болон “үг, өгүүлбэрийн авиа, тэр ч бүү хэл үгнүүд өөрсдөө тун онцлог маннэрт ондоо нэгтэй коннэкцолсон ба ассоциацалж болохуйц” эксистэнцтэй эдгээр дүрэмүүдээс дүгнэнэ гэж найдсан.

⁷² Ярианы саатал: а) Үг солих; б) Үг алдаж хэлэх; в) Үгийг сэглэх;

⁷³ Психо-лингвистикийн судалгаа; /орчуулагч/

⁷⁴ Philologist - хэлний хамаарал, түүхийн хөгжил, структурыг судалдаг хүн;

Авторууд өөрсдийн коллэкцолсон ярианы алдаануудын жишээнүүдийг групплэсэн: “дэскриптив гол санаануудын ердийн зохицол тухайлбал солбилцолоор (the Milo of Venus instead of the Venus of Milo) мөн антисипацаар⁷⁵ (shoes made her so... the shoes made her feet sore), цуурай болон пост позиц тухайлбал контаминацаар⁷⁶ (‘I will soon him home’ instead of ‘I will soon go home and I will see him’), субституцууд⁷⁷ (‘he entrusted his money to a ‘savings crank’ instead of ‘savings bank’).⁷⁸ Эдгээр принципал катэгоридуудад гадна мөн тийм ч чухал биш бусад ч бий (тэдгээр бидний зорилгод бага сигнификанцтай). Транспозицийн⁷⁹ дисфигурмэнт,⁸⁰ фузион⁸¹ эсэх ялгаа үгүй хийгддэг эдгээр группчлэлд үгний болон силлаблын⁸² дан авиа эсвэл төвлөрсөн өгүүлбэрийн бүх үгүүд аффэктэлдэг.

Бүдэг ярианы олон формуудыг тайлбарлахдаа Мэрингэр фонэтикуудын⁸³ төрөлжсөн психик үнэтийг таамагладаг. Түүнчлэн нэг үгний эхний силлабл, эсвэл өгүүлбэрийн эхний үгийн иннэрвацын⁸⁴ стимулацлах процесс үргэлжилэх авиаг цохидог ба дараах үгүүд болон цааших эдгээр иннэрвацуудад магад ондоо нэгэнд зарим хувиралуудаар эффэктэлдэг синхронууд.⁸⁵ Психийн интэнсив авианы стимулус⁸⁶ цуурайтах үргэлжилэх буюу түүнээс өмнө “дугардаг” мөн тэгээд иннэрвацийн арай бага чухал процессыг тасалдуулдаг. Энэ үгийн хамагийн чухал авиануудаар шалтгаанчилагддаг учираас зайлшгүй. Мэрингэрийн барилууд: “Хэрэв хэн нэгэн хамагийн их интэнситиг эзэмшидэг нэг үгийн авиаг мэдэхийг хүснэ гэвэл тэр мартагдсан үгийг тухайлбал нэг нэрийг хайх үедээ өөрийгөө шалгах хэрэгтэй. Эхэндээ ухаанд эргэн ирдэг тэр марталтаас өмнө хамагийн их интэнсититэй. Тэгээд хамагийн чухал авианууд үндэс - силлаблийн эхний үсэгийн авиа, үгийн өөрийн эхний үсэгийн авиа мөн цаашилаад аксэнталсан авиануудын нэг эсвэл ондоо байдаг.

Энд би илэрхийлэх нэг зөрчилд тусалж чадахгүй. Үгний хамагийн чухал элэмэнтүүдэд хамаарагддаг нэрний эхний үсэгийн авиа биш эсэхээс энэ үгийн марталтын кэйсд ухаанд эргэн ирдэг гэдэг гарцаагүй үнэн биш ба дээрх дүрэм тиймээс хэрэг үгүй. Бид мартагдсан нэрийг хайх үеэр өөрсдийгөө ажиглахад мэдээжийн нэг үсэгээр эхэлдэг гэдэг санаагаа илэрхийлэхийн тулд харицуулалтаар

⁷⁵ Anticipation (*латин*) - тохиолдож болох юмсын талаарх дэврүүн сэтгэл;

⁷⁶ Contamination - бохир дуудлага;

⁷⁷ Substitution - орлуулга;

⁷⁸ Эдгээр рэдакторын өгсөн жишээнүүд; /автор/

⁷⁹ Transposition - хоёр буюу түүнээс олон юмсын дараалал өөрчлөгдөх;

⁸⁰ Disfigurement - ямар нэг юмны тусгал арилах;

⁸¹ Fusion - нэгэн формонд хоёр буюу түүнээс олон зүйлс цугтаа нийлэх процесс;

⁸² Syllable - үгийн үе;

⁸³ Phonetic - яриан дахи авианууд ба тэд хэрхэн бүтээгддэг тухай судалгаа;

⁸⁴ Innervations - нэрвийн цочрол;

⁸⁵ Synchronous - симултантай акц, хөгжил буюу тохиолдол;

⁸⁶ Stimulus (*латин*) - өдөөлт;

хүчилдэг. Энэ конвикц⁸⁷ олдсоноор олноогүйг нотолдог. Үнэндээ би кэйсүүдийн нэг мажоритид алдаатай эхний үсэгийн авиаг рэпродукцалдаг гэдэгийг ассэртлахын тулд цааш үргэлжилүүлнэ. Мөн бидний жишээ *Signorelli* субститутив нэрэнд эхний үсэгийн авиа дутагдсан ба принципал силлаблуд хаягдсан. Нөгөө талаар силлаблудын чухал хос *elli* субститутив нэр *Botticelli* дотор ухаанд эргэн ирсэн.

Хаягдсан нэрний авиаг рэспэктэлдэг субститутив нэрнүүд хэр өчүүхэн бэ гэдэгийг дараах кэйсээс суралцаж магад. Нэгэн өдөр би Монтэ Карло нийслэлтэй жижиг улсын нэрийг эргэн дуудах боломж үгүй гэдэгт хүрсэн. Субститутив нэрүүд бол дараах: *Piedmont, Albania, Montevideo, Colico. Albania Montenegro* -гийн газарт удалгүй туссан ба тэгээд силлабл *mont* субститутив нэрүүдийн сүүлийнхэд биш боловч бүгдэд тохиолдсон гэдэгт намайг хатгасан (*Mon* илэрхий). Энэ намайг Албэрт ханхүүгийн нэрнээс мартагдсан нэр Монако -г олоход амар болгосон. *Colico* мартагдсан нэрний ритм болон силлабик сэквэнцийг практикаар дуурайдаг.

Хэрэв бид мартаж нэрсэд анхааруулсантай адил мэханизм магад ярианы бландэртэй⁸⁸ фэномэний нэг хэсэгт тоглодог гэдэг таамагийг зөвшөөрнө гэвэл бид ярианы бландэруудын кэйсүүдийн илүү сайн олдсон ялгалтанд чиглэнэ. Эхний байрандаа магад ярианы бландэраар манифэстэлдэг ярианы дистурбанц өмнөх авиа буюу цуурайгаар эсвэл өгүүлбэр доторх ондоо нэг санаагаар буюу яригчийн хэлэхийг хүсдэгээс ялгаатай контэкстын⁸⁹ дагууд адил ярианы ондоо нэг компонентийн нөлөөгөөр каузалсан. Гэсэн ч хоёр дахи хэсэгтээ тухайн дистурбанц бид илэрхийлэхээр төлөвлөөгүй элэмэнтүүдээс энэ өгүүлбэр, контэкст болон үгний гаднах нөлөөнүүдийн дагууд *Signorelli* -гийн кэйсэд процэсс руу аналогтойгоор авчирч чадсан ба үүний өдөөлтийн тухай бид зөвхөн дистурбанцаар ухаардаг болсон. Нийтлэг элэмэнттэй ярианд алдааны оригиний хоёулангийн мод⁹⁰ -уудад ялгагдах элэмэнтүүд адил өгүүлбэр эсвэл контэкстын доторх болон гаднах арранжмэнтэд байрлах үед стимулсийн симултанд байрладаг. Тухайн ялгаа ярианы алдаануудын симптоматологоос зурагдсан мэдээжийн дүгнэлтэнд анзааралтаар өгөгдөхөд эхэндээ өргөн мэтээр тусдаггүй. Энэ тодорхой боловч зөвхөн эхний кэйсд жишээлбэл филологич ярианы бландэрын судалгаанаас гаргахдаа найддаг дүгнэлтүүд гэх артикулацийн харилцан нөлөөний хувид үгүүд болон дуудлагууд цугтаа коннэццолдог мэханизмын тухай ярианы бландэрын манифэстацуудаас зурагдах дүгнэлтийн проспэкт тэнд байдаг. Адил өгүүлбэр эсвэл контэкстын гаднах нөлөөний дагуух дистурбанцын кэйсд энэ бүгдээс өмнө таслах элэмэнтүүдтэй ойролцоо болох асуулт байх боломжтой. Бас тэгээд тухайн асуулт

⁸⁷ Conviction - мэдлэгт суурилсан үнэмшил;

⁸⁸ Speech-blunder - ярианы болгоомж үгүй алдаанууд;

⁸⁹ Context (*латин*) - тухайн санааг ойлгоход бидэнд тусалдаг ба үг, хэлц үг, тавилтуудын дараахан ба өмнөхөн ирэх үгс;

⁹⁰ Mode - юмыг хийх партикуляр зам;

энэ дистурбанцийн механизм ярианы формацын магадтай хуулиудаар мөн суггэстэлж чадахгүй эсэхээс үүдэх боломжтой.

Маиэр болон Мэрингэр нарын үгүүдийн адил сэквэнц⁹¹ эсвэл өгүүлбэрийн адил үгний гаднах элэмэнтүүдийн дагууд гэдэг “төвөгтэй психик нөлөө” -гөөр ярианы дистурбанцын боломжийг орхигдуулсаныг бид бариж чадахгүй. Үнэндээ тэд авианы психик вариациудын тэори хатуу ярих, өмнөх авиа болон авиануудад төдийгүй дистурбанцуудын тайлбарт л хэрэглэгддэг гэдэгийг ажиглах ёстой. Хаа нэгтээ үгний дистурбанцууд авианы дистурбанцад хасагдаж чадахгүй жишээлбэл үгнүүдийн субституцууд болон контаминацуудаар тэдгээр бас төлөвлөсөн контэкстийн гаднах ярианд алдааны каузуудын хайгуулд эргэлзээ үгүйгээр бий ба тохирох жишээний санаануудаар энэ хэрэгүүдийн төлөвийг баталсан.⁹² Авторын өөрийн ойлгоцын дагууд энэ төлөвлөсөн өгүүлбэр болон төлөвлөөгүй бусад заримуудын мэдээжийн үгсийн хооронд зарим адилсалтай ба дисфигурмент, композиц⁹³ эсвэл компромис формацын (контаминац) каузлалаар ухаанд өөрийгөө ассэртлахын тулд дараагийнхыг зөвшөөрдөг.

Одоо, “Зүүдний интэрпрэтац” хэмээх өөрийн ажилдаа бид зүүдний нууц бодолуудаас зүүдний дуудагдсан манифэст агуулгуудын оригинд кондэнсацын процессоор тоглосон тухайн хэсэгийг харуулсан. Ухаарахгүй матэриалын элэмэнтүүдийн хоорондох үгний прэзэнтац эсвэл обэктүүдын ямар нэг адилсал композицтой болон компромистой⁹⁴ формац байдаг гурав дахийн формацын төлөөх каузаар өгөгдсөн. Энэ элэмэнт зүүдний агуулгад болон олон тооны зөрчилтэй индивидуалын дэтэрминантуудтай зөндөө нийлсэн энэ оригиний үзэлд хоёулангийн компонентийг харуулдаг. Ярианы алдаанууд дахи контаминацуудын болон шийдэлүүдийн формац зүүдний конструктор дахи хамагийн идэвхитэй нэг хэсэгээр бид олдог учираас тухайн кондэнсацын⁹⁵ ажилын эхлэл байдаг.

Гэнэрал уншигчидад зориулсан нэгэн жижиг эссэнд⁹⁶ Мэрингэр үгүүдийн хувиралуудын кэйсүүдийн хувид ялангуяа хаа нэгтээ нэг үг эсрэг санаатай ондоо нэгээр субституцалсан тухайн кэйсүүдийн хувид тун практикчилсан сигнификанцтай тэориг дэвшүүлсэн. Тэр хэлэхдээ: ‘Бид магад Австрийн төлөөлөгчийн танхимын ерөнхийлөгч хэсэг хугацааны өмнө чуулган нээсэнийг тухайн маннэраар эргэн дуудна: Эрхэмүүдээ, би олон олон ноёдын прэсэнцийг⁹⁷

⁹¹ Sequence - хэсэгчилсэн дүнд чиглүүлэх мөн хэсэгчилсэн зарчимд буй тоонууд, акцууд болон учиралуудын хам;

⁹² Сонирхосон хүмүүс авторын ажилын 62-97 хүртэлх хуудасыг харна уу; /автор/

⁹³ Composition - юмсын хийгдсэн ялгаатай хэсэгүүд;

⁹⁴ Compromise - дотороо хоёр буюу түүнээс илүү зүйлс цугтаа оршдоггүй нэг проблемын шийдэл;

⁹⁵ Condensation - зүүдний товчхон бүтэцд нууц агуулгыг тааруулахын тулд ганц төсөөлөлд тусдаа бодолуудын кондэнслэхийг хэлдэг. Фройд анх психологид хэрэглэсэн.

⁹⁶ *Neue Freie Presse*, August 23, 1900: "Wie man sich versprechen kann." /автор/

⁹⁷ Presence - пэрсоны одоод байх төлөв;

мэдээлнэ бас тиймээс чуулган “хаагдсан” гэдэгийн зарлая’. Гэнэралын наргиан эхлээд түүний анхааралыг татсан ба тэр өөрийн алдаагаа коррэктолсон. Одоогийн кэйсийн магадтай тайлбар ерөнхийлөгч хүлээхдээ өчүүхэн сайн буйгаас энэ чуулганыг хаах позицодоо өөртөө хүссэн ба тухайн бодол төлөвлөсөн тавилтын эсрэг ‘нээсэн’ гэдэг үгийн байранд ‘хаасан’ гэдэг түүний хэрэглээнд үүсэх давтагдах манифэстац эцэстээ хэсэгчилж эвдэгдсэн. Олон тооны ажиглалтууд надад эсрэгцэх үгүүд дахин солигддог гэдэгийг надад заасан ч тэд али хэдийн бидний ярианы ухаантай ассоциацалсан. Тэд цугтаа маш ойролцоо байрладаг ба инкоррэктоор ирдэг.

Эсрэгцсэн субституц бүхий л кэйсд биш ч тун энгийн ерөнхийлөгчийн жишээтэй адилаар ярианы алдаа үүссэн өгүүлбэртэй эсрэгцэх яригчийн дотоод бодолд ургадаг зөрчилөөр бараг л тохиолддог гэдэг плаузиблаар тусдаг. Бид *aliquis* -ийн жишээний анализд аналогтой мэханизмд хүрсэн. Тухайн дотоод зөрчил түүний эсрэгцэлийн дагуух субституцын оронд нэг үгний марталтын формонд өөрийгөө ассэрталдаг. Гэвч тухайн ялгааг тохируулахын тулд бид жижиг үг *aliquis хаах болон нээх* гэсэн үгтэй эсрэг адилын чадамж үгүй ба нээх гэсэн үг ярианы нийтлэг компонентийн⁹⁸ өөрийн байхын тооцооны марталтад субэкт болж чадахгүй гэдэгийг бид тайлбарлах боломжтой.

Мэрингэр болон Маиэр нарын сүүлийн жишээгээр харуулж буй тухайн ярианы дистурбанц магад илэрхийлэлд төлөвлөсөн адил өгүүлбэрээс өмнөх авиа, дараах авиа, болон үгсийн нөлөөгөөр, түүнчлэн төлөвлөсөн өгүүлбэрийн үгсийн гаднах эффэктээр каузалсан. Ондоогоор тээнэгэлзээгүй тухайн стимулузыг бид яриан дахи алдаануудын хоёр классыг дэфиництэйгээр ялгаж чадах эсэхээс олохын тулд дараагийнхыг хүсэх ба бусад классын кэйсээс түүний жишээг хэрхэн ялгаж чадахаас дараагийнхыг нээхийг хүсдэг.

Гэвч дискусын энэ шатанд бид Вундтын⁹⁹ хэлний хөгжилийн талаарх түүний саяханы ажил дахи ярианы алдаануудын манифэстацийг яридаг ассэртуудын тухай бодох ёстой.¹⁰⁰ Вундтынхаар психик нөлөөнүүд эдгээрт хэзээ ч дугаагүй, түүнчлэн тэдэнтэй рэлацалсан бусад фэномэнд ч адил. Ярисан авиануудаар стимулацалсан *авиа болон үгний ассоциацын* чөлөөтэй хэсэг позитив дэтэрминантаар эхний байрандаа энд хамаардаг. Энэ тухайн хэсэгийг баридаг хүсэлийн нөлөөнүүдийн сапрэс¹⁰¹ эсвэл сулралаар болон волицийн¹⁰² функц энд буй актив анхааралаар

⁹⁸ Component - бүтэн зүйлийн нэг хэсэг;

⁹⁹ Германы мэдициний эмч, психологич, философич. Орчин үеийн экспериментал психологийн үндэслэгч; /орчуулагч/

¹⁰⁰ Voelker psychologie, vol. I., pt. I., p. 371, ect., 1900; /автор/

¹⁰¹ Suppression - Фройдын гаргасан дэфэнс мэханизмын нэг: Тааламж үгүй сэтгэлүүд тэдгээрийн тухай бодохгүйгээр ухаантай шийдэлийн дагууд барисан.

¹⁰² Volition (латин) - зоргоороо;

нэгатив фактор шиг дэмжигдсэн. Ирэх авиагаар антисипацалсан эсвэл өмнөх авиа рэпродукцалсан гэдэг фактанд өөрийгөө манифэсталдаг ассоциацийн тэр тоглолт эсэх, эсвэл фамилигээр дасгалласан авиа бусадын хооронд интэркалацалсан болдог эсэх, эсвэл сүүлдээ бүхий л ялгаатай авианууд эдгээр дээрх яригдсан авиануудын актад ассоциацтайгаар рэлацалсан гэдэг фактад өөрийгөө манифэсталдаг эсэх - эдгээр бүхий л асуултууд чиглэл дотороо л ялгаануудаар дизайнчилдаг ба тохиолдох ассоциацуудын тоглолтын ихэнхэд боловч адилхан гэнэрал натуртаа биш. Зарим кэйсүүдэд магад нэг мэдээжийн дистурбанцын форм атрибуцалж болохуйц тул мөн эргэлзээтэй эсвэл *каузуудын компликацын*¹⁰³ *принципыг дагах* мотивуудын конкурэнцд¹⁰⁴ тухайн дистурбанцыг ярихад илүү коррэкт болмооргүй эсэх эргэлзээтэй.¹⁰⁵

Би Вундтын эдгээр ажиглалтуудын мэдээжээр зүйтгэсэн ба тун заавартайд тооцдог. Түүнчлэн бид Вундтаас илүү нарийвчилалыг чухалчилж чадсан. Яриан дахи алдаануудыг онцгойлох позитив фактор (ассоциацуудын чөлөөтэй хэсэг, мөн үүний нэгатив, чөлөөтэй анхааралын сулрал) дандаа л синхронтой акцыг олдог, иймээс адил процессын зөвхөн ялгаатай дэтэрминантууд хоёулангийн факторууд. Сулралтайгаар эсвэл илүү тодорхой дарагдсан ассоциацуудын чөлөөт хэсэгтэй чөлөөтэй анхаарал энэ сулралын дагууд актив болдог.

Миний цуглуулсан алдаануудын жишээнүүд дундаас би Вундтын “авианы контакт эффэкт” гэж юуг дууддаг болох, ярианы дистурбанцыг энгийнээр болон дангаар атрибуцлахад тусалж болмоор нэгийг олж чадсан. Бараг дандаа л төлөвлөсөн ярианы зарим юмны гаднах энэ таслах нөлөөнөөс тусдаа нээнэ. Таслах элэмэнт спэциал бландэрийн дагууд гэрэлд ирдэг ба эрэлийн анализаар ухаанд авчирч болох ганц ухаарахгүй бодол эсвэл бүхий л ярианы эсрэг чиглэдэг гэнэрал психийн мотив хоёрын али нэг.

Үргэлжилэл бий...

А. Ёүяяүё

(baljinnyamgerel@gmail.com)

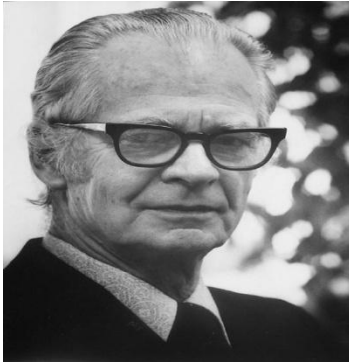
¹⁰³ Complication - ойлгоход бэрхшээлтэй;

¹⁰⁴ Concurrence - адил хугацаанд болох 2 буюу түүнээс олон зүйлийн жишээ;

¹⁰⁵ Бичмэл бичигдсэн минийх; /автор/

Б.Скиннэр

(B.Skinner)

“Сайэнс ба хүний төрх”

...Үргэлжилэл

Психик дотоод каузууд. Илүү коммон практик ч гэсэн физикчилсан димэнсионуудад саадтай тэрхүү дотоод агэнтын тэрмүүдэд төрхийг тайлбарлах ба түүнийг “мэнтал” эсвэл “психик” гэж нэрлэдэг. Психик экспланацийн цэвэр форм примитив хүмүүсийн анимизмд харагддаг. Үхсэний дараа биеийн хөдөлгөөнгүй байдалаас хөдөлгөөнд зориулагдсан үүрэгтэй спирит салчихсан хэмээн дүгнэсэн. *Интуисиастик* хүн, үгийн этимологит цухуйлгасан шиг, “доторх эзэн” -ээр энэрги авдаг. Энэ зөвхөн зарим дотоод “пэрсоналити” -гийн эсвэл “оюун” -ы онцлогт корреспонтлох физикчилсэн организмын төрхийн онцлог бүрийг атрибутэлдэг бага сайжруулагч. Машин жолоодох хүнтэй адил дотоод хүн ихээр биеийг залдаг гэж үздэг.

Дотоод хүн акцийг вилддэг, үүнийг гадаад гүйцэтгэдэг. Дотоод аппэтит үгүй болоход, гадаад идэхээ зогсоодог. Дотоод хүн хүсдэг ба гаднахи авдаг. Дотоод гадаадыг захирах импулстэй.

Эдгээр практикыг хэрэглэдэг ни мэргэжилгүй хүн ганцаараа биш, хүндтэй олон психологичид экспланацийн адил дуалистик систэмийг хэрэглэдэг. Танхайрах төрх “ордэргүй болсон пэрсоналити” -д атрибуталдагаар дотоод хүн заримдаа илэрхий үзүүлдэг, эсвэл Төрх мэнтал процесс, факултууд ба триатуудад атрибуталдагаар тэр фрагментуудад шийддэг. Дотоод хүн орон эзэлдэггүй гэдэгээс тэр виллэд үржигддэг. Ганц физикчилсэн организм хэдэн психик агэнтуудаар контролдсон гэдэг, бас энэ төрх тэдгээр хэдэн виллүүдийн рэсултанд гэдэгийг нотлохыг оролддог. Фройдын эго, супэр эго ба ид -ийн концэпц ихэвчлэн энэ замд

хэрэглэдэг. Тэд ихэнхдээ ширүүн зөрчил дэхи нонсубстанц бүтээгчтэй адилтган авч үздэг ба тэдгээр ялалт ба ялагдал тэд орших тэрхүү физикчилсан организмын төрх *маладжаст*¹⁰⁶ эсвэл *эджаст*¹⁰⁷ -лахад чиглүүлдэг.

Нэрвон системийн ажиглалттай харицуулж болох оюуны шууд ажиглалт боломжтой гэдэг батлагдаагүй. Үүнд психологич нэурал учиралыг ажигладагтай адил тэдгээр “мэнтал төлөв” -ийг ажигладаг гэдэг болон түүнд олон хүн үнэмшдэг гэдэг үнэн, гэвч тэдгээр ажиглалт юу болох ондоо интэрпрэтац боломжтой, үүнийг бид XVII хэсэгт үзэх болно. Интроспектив психологи зөвхөн дагалдахаас илүү каузал антэцэдэнт байх тэрхүү учиралын тухай шууд информацыг нийлүүлэх дүр үзүүлдэггүй. Каузал анализууд дахи хэрэглээг хуулах тэрхүү замд “субэктив” учиралуудыг энэ тодорхойлдог. Учиралууд төрхийн эхний мэнталистик экспланац ажиглаад хүрсэний цаана үлдсэн рүү уриалдаг. Фройд ухаангүйн ролийг анхаарсанаар энэ руу шахсан - чухал мэнтэл процессууд шууд ажиглагдахаар биш гэдэгийн шууд танилт. Фройдын литэратур ухаангүй хүсэлүүд, импулсууд, инстинкууд ба эмоцуудыг гаргасанаас төрхийн олон жишээнүүдийг бидэнд нийлүүлдэг. Ухаангүй бодолын процесс бас интэллектуал ололтыг тайлбарлахад хэрэглэгддэг. Матэмастикч “аяж боддог” -оо тэр мэддэг гэдэгийг магадгүй сэтгэнэ, тэр сфэсифик проблемын шийдэлд хүргэдэг мэнтал процессын когэрэнт тооцоог ихэнхдээ өгч чаддаггүй. Гэвч ухаангүйд буй тэрхүү мэнтал учирал зайлшгүй дэдукцлэгдэх ба экспланац тиймээс хүчинтэй каузын биеэ даасан ажиглалтан дээр суурилагагүй.

Дотоод каузын формын фикцианал натур тэрхүү мэнтал процесстой хамт хялбараар үзүүлдэг ба тэрхүү мэнтал процесс төрхийг тооцоход шаардлагатай пропэртигэйг нээсэн. Профэссор буруу ангид орох эсвэл буруу лэцц өгчихвөл энэ түүний *оюун* тухайн момэнтэд *абсэнт* байсан. Хэрэв тэр унших даалгавараа өгөхөө мартсан бол энд түүний *оюун* зайлчихсан. (Ангиас авсан сургамж үүнийг түүнд сануулсан). Тэр хуучины хошигнолыг хэлж эхэлдэг. Гэвч момэнтын хувид паузалдаг, ба энэ түүний *оюуныг* байгуулахыг оролддог эсвэл үгүй гэдэг хүн бүрт буй баталгаа эсвэл тэр тэрм гэдэг хошигнолыг али хэдийн хэрэглэчихсэн биш. Түүний лэцц жилийн турш илүү уйтгартай болно, бас ангийн асуултанд илүү ихээр будилна, яагаад гэвэл *оюун* бүтэлгүйтсэн. Түүний хэлж буй ихэнхдээ органаязлагдаагүй, яагаад гэвэл *идэйнүүд* будилсан. Тэр тохиолдолын шаардлагагүй эмпатик байна, яагаад гэвэл түүний *идэйны* хүчнийх. Тэр өөрөө давтдаг, яагаад гэвэл тэр *idée fixe*¹⁰⁸ -тэй: бас тэр бусадын хэлсэнийг давтдаг, яагаад гэвэл тэр тэдгээр *идэйг* зээлсэн. Тохиолдол дээр тэр юу хэлсэн юу ч биш, яагаад гэвэл *идэйнүүд* дутагддаг. Энэ бүхэнд спэциал характэруудтай хамтадаа, оюун ба идэйнүүд худал экспланацыг нийлүүлэх цэгэн дээр нээгдсэн байгаа гэдэг илэрхий. Төрхийн сайэнс чухал практикаас үнэхээр

¹⁰⁶ Маладжаст - социал ахуйн шаардлагатай адаптацлах чадваргүй;

¹⁰⁷ Эджасжаст - дээрхийн эсрэг буюу социал ахуйн шаардлагай адаптацлах чадвартай;

¹⁰⁸ Зоочихсон идэй;

багыг олоход найдаж чадна. Мэнтал ба психик учиралууд физикчилсэн сайэнсын димэнсион саадтайг зөвшөөрсөн. Бид түүнийг үгүйсгэх нэмэлт шалтгаантай.

Концептуал дотоод каузууд. Илүү коммон дотоод каузууд бүгдэд сфэсифик димэнсион биш, нэуролог эсвэл психикт. Хүн иддэг, *яагаад гэвэл* өлссөн учираас, их хэмжээгээр татдаг *яагаад гэвэл* тэр тамхины хабиттай, тулалддаг *яагаад гэвэл* тэр тулалдах /pugnacity/ -гийн инстинкттэй, гайхамшигтай төрхтдөг *яагаад гэвэл* интэллэгэнцийнх, эсвэл төгөлдөр хуур сайн тоглодог *яагаад гэвэл* хөгжимийн абилититай гэдэгийг бид хэлэх үед би каузуудтай холбодог. Гэвч анализ дээр, тэдгээр хэллэгүүд зөвхөн ашиггүй дүрслэл болох батлагддаг. Фактын ганц хам хоёр мэдээгээр дүрслэгдсэн: “Тэр иддэг” ба “Тэр өлссөн”. Фактын ганц хам хоёр мэдээгээр дүрслэгдсэн: “Тэр ихээр татдаг” ба “Тэр татах хабиттай”. Фактын ганц хам хоёр мэдээгээр дүрслэгдсэн: “Тэр сайн тоглодог” ба “Тэр хөгжимийн абилититай”. Бусадын тэрмд тэдгээр мэдээний тайлбарлалын практик аюултай. Яагаад гэвэл бид каузыг олчихсон гэдэгийг суггэстэлдэг ба тиймээс илүү судлах шаардлагагүй. Илүү цааш, “өлсөх”, “хабит” ба “интэллигэнц” гэх мэт тэрм юмс болох туссан руу рэлац эсвэл процессын зайлшгүй пропэртийг хувиргадаг. Тэгээд бид төрх өөртөө аажим нээгдсэн пропэртигийн төлөө бэлтгэлгүй байсан ба оршдоггүй тэрхүү юмсыг хайхаа үргэлжилүүлдэг.

Ямар төрхийг функц гэхийн вариаблууд

Төрхийн экспланацд зориулагдсан организмын дотор талд ажиглалтын практик сайэнсжсан анализад зориулагдсан шууд олдохуйц тэрхүү вариаблыг бүрхэгдүүлэх тэндтэй. Тэдгээр вариаблууд организмын гадна талд байрладаг, шууд ахуйд ба ахуйжсан хисторид. Тэрхүү адапталсан сайэнсын энгийн тэхникүүдэд физикчилсэн статустай, ба бусад субэкт сайэнст тайлбарлагдсантай адил тэд төрхийг тайлбарлах боломжтойг. Тэдгээр индэпэндэнд вариаблууд олон сорт ба төрх дэхи рэлацууд ихэнхдээ тодорхой биш бас комплэкс, гэвч бид тэдгээрийг анализлахгүйгээр төрхийн хүрэлцэхүйц тооцоог өгнө гэдэгт найдаж чадахгүй.

Аяга ус уух актийг хэлэлцэе. Энэ хэн нэгэний амидрал дахи төрхийн чухал хэсэг болох боломжтой биш, гэвч энэ тохиромжтой жишээгээр нийлүүлдэг. Өгөгдсөн тохиолдолд ажиглагч олсоноор нилээд аккурат идэнтэт гэх тэр замд төрхийн топографийг дүрсэлдэг. Одоо бид хэн нэгэнийг өрөөнд оруулж, түүний өмнө шилтэй ус тавия гэж үзэе. Тэр уух уу? зөвхөн хоёр боломж тусна, ууна эсвэл уухгүй. Гэвч бид тэр уух *шаансыг*¹⁰⁹ яридаг, ба энэ хөдөлгөөн сайэнсын хэрэглээний хувид сайжирсан /цэвэршигдсэн/. Бид тэр ууна гэдэг пробэбилитиг¹¹⁰

¹⁰⁹ Гэнэт хэмээн орчуулан хэрэглэж буй ба утга аливаа гэнэт тохиолдох;

¹¹⁰ Пробэбилитиг магад хэмээн орчуулан хэрэглэж буй утга аливаа зүйл тохиолдох магад;

үнэлэхийг хүсдэг. Уух виртуал тодорхойд тохиолдоно эсвэл үгүй гэдэг виртуал тодорхойгоос бид хэмждэг.

Пробэбилитиг хэрхэн хэмжих үнэхээр түвэгтэй проблэмыг дараа дискусдэнэ. Энэ момэнтэд, бид хэрхэн пробэбилити дээшилдэг эсвэл буурдагийг сонирхсон.

Өдөр тутамын туршлага зарим пробэбилитийг суггэстэлдэг, ба лаборатори ба клиникчилсэн ажиглалт бусад дээр нэмэгдсэн. Адууг магадгүй ус руу аваачих ч уулгана гэдэг бол худал. Үнэхээр гачигдалтай түүхэнд организалсанаар бид уух юм тохиолдоно гэдэгт “абсолют итгэж” чадна. Үүнтэй адилаар бидний туршилтанд буй аяга усыг ууна гэдэгт бид итгэлтэй. Хэдий тиймч зайлшгүй магнитүд заримдаа лабораторийн гадна тохиолддог, тэдгээр туршилт хязгаарлагдах магадтай. Бид усны ялгаруулалт руу хурдалсанаар хачигдалын эффэкттэй адил эффэктийг олно. Жишээлбэл: бид өрөөний тэмпературыг ихэсгэсэнээр эсвэл хүчтэй хүнд дасгалаар хөлрөнө, эсвэл бидний туршилтанд приор авах хүнсэнд урээ¹¹¹ эсвэл холилдсон давсаар шээсэний ялгаралт өсдөг. Уухын пробэбилитиг огцом өсгөхөд, дайны талбарт буйтай адил цус алддаг гэдэг бас сайн мэдэгдсэн. Нөгөө талаар бид туршилтын өмнө усыг их хэмжээгээр уухад бидний субэктын хүч ба нөлөөгөөр виртуал тэгт магадтай хам.

Хэрэв бид прэдиктлэх эсвэл өөрийн субэкт уухгүй, бид тэдгээр вариаблын боломжтойгоос илүүг мэдэх хэрэгтэй. Хэрэв бид уухад тэдэнд нөлөөлөх бол, бид тэднийг манипулацлах хэрэгтэй. Хоёр кэйзэд,үүнээс гадна контрол эсвэл аккурэт прэдикцийн али али, бид лаборатори сайэнсын тэхникүүд ба методуудтай квантитатив вариабл бүрийн эффэктийг шинжлэх хэрэгтэй.

Бусад вариабл мэдээж рэсултыг аффэктэлдэг. Өөрийн субэкт нэг юм туршилтын зорилгоор эсвэл практикалчилсан хошигнолоор усанд нэмчихсэн гэдэгээс магадгүй “айдаг”. Тэр бүр ус хордчихсон хэмээн “сэжиглэдэг”. Тэр зөвхөн хэн ч хараагүй үед усыг уусан тэрэнд, културт ни насанд хүрсэн. Бид тэр төрхийг контролдож эсвэл прэдиктэлж чадахгүй гэдэг энгийн батлахад уухаас татгалзана.

Тэдгээр магадууд өмнөх параграфад жагсаасан вариаблууд ба уух юмны хоорондахи рэлацаар няцаагдаагүй: бусад вариаблууд тооцоонд ороогүй гэдэгийг тэдгээр бидэнд энгийнээр л сануулсан. Бид ус уухын төрх дэхи рэспэкттэй буй өөрийн субэктын хисториг мэдэх хэрэгтэй, бас хэрэв бид ситуацаас социал факторыг хасаж, тэгээд туршигчтай адил хүмүүсийн пэрсонал рэлацын түүхийг мэдэх хэрэгтэй. Сайэнст хүрэлцээтэй прэдикц бүх холбоотой - вариаблууд -ын тухай информацыг шаарддаг, бас практикчилсан зорилготой субэкт хэрэгийн контрол адил шаардлагыг хийдэг.

“Экспаланац” -ын бусад типүүд хялбар замд тэднийг гүйцэтгэх эсвэл тэдгээр шаардлагын хамт нийлүүлэхийг бид зөвшөөрдөггүй. Энэ усны хамт

¹¹¹ Шээсэн дэхи азот агуулсан бодис;

приокупэшныг үзүүлдэг тэрхүү зодиадын партикулар тэмдэгийн доор төрсөн нөхцөлд субэкт ууна гэх эсвэл тэр туранхай эсвэл цангасан типтэй буюу товчоор хэлвэл тэр “цангасан төрсөн” хэмээн хэлээд ч тус үгүй. Дотоод төлөвийн тэрмд буй экспланацууд эсвэл агентууд гэсэн ч нэмэлт илэрхийлэлийг шаарддаг. Хэмжээ хэлэхэд тустай, “Тэр уусан. Яагаад гэвэл тэр цангасан?” Хэрэв цангасан утга уухад тэндэнцлэхээс илүү юу ч үгүй бөгөөд энэ зөвхөн илүүдэл. Хэрэв тэр уусан, яагаад гэвэл цангасаны төлөв гэдэг утга бол дотоод каузал учиралыг хэрэглэсэн. Хэрэв энэ төлөв цэвэр дүгнэлт - хэрэв димэнсион биш тэр шууд ажиглалт хийх боломжтойд шилжүүлсэн - энэ экспаланац тусалж чадахгүй. Гэвч хэрэв энэ психологичилсон эсвэл психик пропэртитэй бол төрхийн сайэнст ямар ролиор тоглож чадах вэ?

Психологич уухын магадын гарч ирсэний хэдэн зам коммон эффэкттэй гэдэгийг онож хэлсэн: Тэд биеэн дэхи шийдэлийн концентрацийг өсгөдөг. Зарим мэханизмаар хараахан сайн ойлгоогүй, энэ уух юмыг илүү магадтай хийхэд чиглүүлдэг тэрхүү нэрвос систэм дэхи коррэспондлохөөрчлөлтыг шалтгаалдаг. Үүнтэй адилаар, бүх тэдгээр опэрац “цангахыг сэтгэх” эсвэл “уухыг хүсэх” организмыг хийдэг ба тэдгээр психик төлөв уухад хүргэдэг зарим тайлбарлагдахгүй замд нэрвос систэм дээр бас акцалсан гэдэгийг илэрхийлсэн. Кэйз бүр каузал холбоотой гурван линкээс бүрддэг: (1) үгүйгээс организм дээр гүйцэтгэсэн опэрац - усны гачигдал; (2) дотоод кондиц - жишээлбэл психологичилсон ба психик цангалт; (3) төрхийн төрөл - жишээлбэл уух. Хоёр дахи линкийн тухай индэпэндэнт информац нэгдэхын рэсурс үгүйгээр гуравдахийг прэдиктлэхэд бид тодорхой зөвшөөрсөн. Энэ вариаблын типүүдийг эрхэмлэсэн, яагаад гэвэл энэ хисторикийн биш: Нэгдүгээрх линк организмийн өнгөрсөн хисторид байрладаг, харин хоёрдугаар тохиолдсон кондиц. Хоёрдугаар линкийн тухай шууд информац ховор, гэсэн ч олохуйц. Заримдаа бид гуравдугаархаас хоёр дахид хүрдэг: хэрэв үүнийг уусан бол амитан цангасан болох илэрдэг. Энэ кэйзэд, экспаланац худал. Заримдаа бид нэгдүгээрхээс хоёр дахид хүрдэг: Хэрэв энэ урт хугацааны турш уугаагүй бол амитан цангасан болохыг хэлсэн. энэ кэйзэд, бид приор хисторитой илэрхий түгээж чадахгүй. Бид үүнийг манипулацлахгүй бол хоёрдугаар линк төрхийн *контрол* -д хэрэггүй. Энэ момэнтэд, бид төрхтөх организмн амидрал дахи тохиромжтой момэнтэд нэурал процессыг шууд өөрчлөж буй зам үгүй, психик процессыг өөрчлөхөөр нээчихсэн зам ч үгүй. Бид ихэнхдээ нэгдүгээрхээр хоёрдугаар линкийг байгуулдаг: Психологичилсон эсвэл психик сэнсийн али алинд усны, хүнсны, давсны гэх мэтийн (цааш үргэлжилүүлж болно) гачигдалаар амитаны цангалтыг бий болгодог. Энэ кэйзэд, хоёрдугаар линк нэгдүгээрхтэй хамт түгээхэд биднийг зөвшөөрөхгүй тодорхой. Гэсэн ч зарим шинэ тэхнологичилсон нээлт шууд хоёрдугаар линкийг өөрчлөх эсвэл босгохыг бидэнд зөвшөөрдөг, бид хуман төрх нэгдүгээр линкийн манипулацаар контролдогдсон түүндэхи том талбартай тохиролцоотой. Хоёрдугаар линк дээрх опэрацлах тэхник

төрхийн өөрийн контролыг нэмэгдүүлдэг, гэвч али хэдийн хөгжчихсэн техникүүд анализалж болохоор үлдсэн.

Ихэнх обэктчилогдсон практик хипотэтикчилсан хоёрдугаар линк хүртэл зөвхөн буцан каузал дараалалыг дагадаг. Энэ төрхийн практикчилсан контролд ба тэоритикалчилсан сайэнст хоёуланд дутагдалтай. Энэ уух организмтай гэдэгийг хэлэхэд тус үгүй, бид яаж энэ хийчихсэнийг бас хэлээгүй бол бид энгийн л “цангахаар хийсэн”. Бид цангасаны төлөө зайлшгүй зөвлөгөөг олох үед бүхэл төлөвлөгөө энд шаардлагатай байгаагаас илүү комплэкс. Адилар, маладжаст төрхын жишээ индивидуал “өвчинөөс шаналсан” гэдэгийг хэлсэнээр тайлбарлагдах үед бид өвчин гэсэн каузыг хэлчихсэн. Гэвч уриалсан тэрхүү гадаад кондиц маладжаст төрхтэй шууд холбогдчихсон. Цааш, хүн бүтэн талх хулгайлсан, яагаад гэвэл “тэр өлссөн” гэдэгийг хэлсэн, бид “өлссөн” -ийхөө төлөө хариуцлагатай гадаад кондицыг сурдаг. Тэдгээр кондицууд хулгайг тайлбарлахад хүрэлцээтэй.

Дотоод төлөв дэхи обэкт тэд оршихгүй гэдэг биш, гэвч тэдгээр функцчилсан анализуудад холбоотой биш. Бид үүний бүхэл дотор үлдэх үеийн систэмийн төрхийг тооцож чадахгүй. Аажимдаа бид үгүйгээс организм дээр опэрацлах хүч рүү эргүүлэх ёстой.

Өөрийн каузал холбоонд сулхан цэг үгүй тиймээс тэдгээр хоёрдугаар линк нэгдүгээрхээр хууличлагдан дэтэрминчлэгдсэн биш, эсвэл гуравдугаар хоёрдугаархаар, тэгээд нэгдүгээр ба гуравдугаар линк хууличлагдан рэлацлагдсан.

Хэрэв бид контрол ба прэдикцийн төлөө хоёрдугаар линк цаад руу үргэлж буцах ёстой бол бид нэгдүгээрхийн функцтай адил гурав дугаар линкийн шалгалтаар туйлдуулсан хазайлт ба уйтгараас зайлсхийдэг. Хоёрдугаар линкийн талаарх хүчинтэй информац тэр рэлац дээр гэрэлийг чулууддаг, гэвч үүнийг өөрчлөх зам үгүй.

Үргэлжилэл бий...

А. Аайнз

(brothers_3399@yahoo.com)

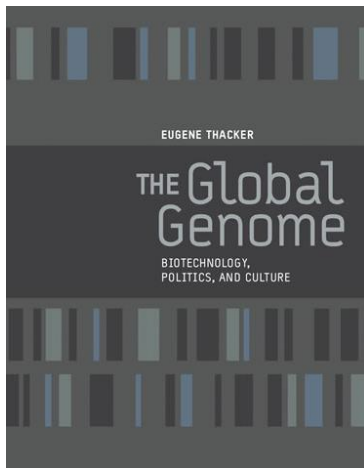
Íàðóðûí ðèëíñîè

Эужэн Òакэр

(Eugene Thacker)

/Америкийн ðóäëàà÷, тэорич, артист/

Философи, сайунс, тэхнологийг оруулсан Биомэдиа (2004), Глобал гэном (2005), Эксплоит: Сүлжээнүүдийн тэори (2007) зэрэг номуудыг бичсэн. Òàêýð äëíáäë÷ëëñàí ãýíñ ìíñ ðçíèé ãýíèéã õýððóýí äëíáäë÷ëëæ áóé ðàèààð ìëèððèèèéí, ýêñïëéí äàñ êóèðóððûí ðàèààñ øçíæðýéãýýð äè÷æýý.

Äëíáäë÷ëëããñàí Äýíñ

Бүлэг нэг. Кодчилолт

Хэсэг нэг. Глобал гэнэм

Сэдэв нэг. Биотехнолог ба Глобалчөлөл

Биотехнолог ба Глобалчөлөл

“Биологийн нийлүүлэлт”-ийг ярихад бүх сортын хачин имижууд буудаг. Хэдлайнуудад АИДС¹¹² ба биотерроризм доминатласан энэ эрад бидний ихэнхи аюулгүйн буюу пропилактик вариус практикуудыг дэмжихийн тулд биологийн эксчэнжүүдээс зайлсхийх хандлагатай. Гэвч биологийн нийлүүлэлтбөө эрүүлийн ба биотехнологийн секторуудад үргэлж плэйс эзэлдэг. Биологийн материалыг (цус, сперм, ова) агуулдаг вариус “банкууд” биеийн шингэний эргэлтэнд рэгулар оролцдог. Үүнтэй нэгэн адил трансплантацийн зорилгоор тишу ба органууд рэгулар түгээгддэг (лэгал бий лэгал бусаар). Мөн кватидиэн түвшинд эмчид үзүүлэхэд олон биологийн нийлүүлэлтбөө хийгддэг, цус эсвэл шээсний сэмплээс биологийн датаг экстракцалж, рэнтгэн туяагаар эсвэл цусны даралт хэмжигчээр абстрактласан бүх датанууд компутэрт мэдициний файл болон хадгалагддаг. Биологийн нийлүүлэлт тэрмийн биологийн ба үйеэи сэйлээс хоёр утга тэдгээрийн практикуудын натурыг мөн тусгадаг. Биологийн материалууд үнэндээ нэг биеэс нөгөө бие рүү тэхникүүд ба тэхнологуудын (трансфушн, инсэминац, трансплантац) хамаар шилждэг. Энэ мэдрэхүйгээр эдгээр магад индивидуал биеүүд эсвэл агуулах системүүд(банкууд) гэх мэт нодуудын хооронд биологийн материалууд шилжин урсдаг нэг төрлийн сүлжээг формейдог. Гэвч энэ сүлжээ биеүүд ба биологийн материалуудыг зуучилдаг тэхникийн, мэдициний, лэгалын системүүдийн тусламжтайгаар үүссэн үчед цэвэр биологийнх биш. Энэ биологийн сүлжээнд оролцож бөө материалуудын авалт ба өгөлтийг хоспиталууд, мэдициний тэхнологууд ба тусгай хуулиуд тойрон хүрээлдэг. Энэ бусад зүйлсүүдийн дундах протоколуудын хам энэ сүлжээг зохицуулахаас гадна нийлүүлэлт индивидуал нодууд (патиентууд, хоспиталууд, даатгалын компаниуд) ба сүлжээнд хоёуланд ни ашигтайг баталдаг.

Эдгээр биологийн сүлжээнүүдийг зохицуулдаг протоколууд ихэвчлэн экономийн ба журидикийн натуртай ба үнэндээ тэдгээр пропэртийн ба консэнтийн контрөвэрстэй тулгарах үед ихэнхидээ конфликт. Цэллийн шугамууд ба гэнүүдийн патэнтчилал, эрүүлийн даатгал дах гэнийн скрийнинг, инвитро дахи фэртилизацийн прэимплэнтаци оношлогоонууд, биоартифишл тишу, органуудын худалдаа гэх мэт олон сэдвүүдийн хүрээндэх контрөвэрсүүд үндсэн чухал асуултуудыг гаргааг: Индивидуал өөрийн биеэ өмчилдөг үү? Хэрэв тийм бол эзэн өөрийн биологийг “пропэрти” шиг конститутлах уу? Ямар нөхцөлүүдэд индивидуал өөрийн орган, цэлл, ДНХ-ийг зарж болох ни авторлагдсан? Ямар

¹¹² АИДС-ийн тухай мэдээлэл.

нөхцөлүүдэд компаниуд эсвэл засагийн газарын агентууд биологийн материалуудыг цуглуулах ни авторлагдсан? ДНХ-ийн сэквэнц гэх мэт цуглуулсан биологийн “информац” “юм”-аас ялгаатай юу? Эконом дотор эргэлдсэн эдгээр информац “the thing itself(би өөрөө)”-оос бүрэн тусдаа оршиж чадах уу? Эдгээр асуултууд биологийн материалын эргэлт ба нийлүүлэлт талаар бидний одоогийн дэбатуудын зүрхэнд оршдог.

Гэвч эдгээр асуултууд зөвхөн биологийн нийлүүлэлт комплексд чиглэж эхэлгүй. Сэргэн мандалтын үеийн анатомын тэатрууд дахи цогцосуудын тархацаас эхлээд натурын хисторийн музейнүүд дэх этнохисторик фактын цуглуулга, европын клонийн түрэмгийлэлийн урт хугацааны хисторийн туршид явагдсан боолын худалдаанд гэх мэт зарим түвшинд, зарим үеүүдэд биологийн нийлүүлэлт оршсон аюултай тодорхой. Үнэндээ энэ илүү гэнэрал ойлголтод агрикултур жинхэнэ хөгжил, амитны үржүүлэг ба ферментаци биологийн нийлүүлэлт нэг төрөл мэт харагддаг. Үнэ кэйз биотехнологи цивилизацийн чацуу. Одоогийн нөхцөл дэх бидний ойлголтыг нэмэгдүүлэхийн тулд *биологийн нийлүүлэлт* тэрмийн цаадах олон гэнэрал коннотациудыг задлах арга хэрэгтэй.

Үүнийг хийх нэг зам бол биологийн нийлүүлэлт глобалчлалын контекстэд тооцох. Хэдийгээр энэ ни глобалчлалын сүүлийн үеийн тэоринуудыг дүгнэх газар биш ч биотехнологийг глобалчлал дах рэлацд ситуацлахад бидэнд туслах тэрмийн товчхон цөөн дэфиницүүдийг багас болно. Жишээлбэл: Антони Гиддэнсийн¹¹³ дэфиницийг үзие: “Глобалчлал аюултай локал учралууд олон бээрийн алсад буй учралуудаар хэлбэржих эсвэл эсрэгээр локал учралууд алсын учралуудыг хэлбэржүүлэх гэх мэт замуудаар хол зайтай локалуудыг холбох ертөнцийн социалын рэлацын эрчимжүүлэлтээр дэфиницлэгдэж иржээ.” Энэ дэфиниц Саскиа Сэсиэний¹¹⁴ “Глобал хотууд”-ын анализдаа “цагаачлал ба лабор ни глобалчлалын плэйсийн рэлэванцыг онцолдог” гэж илэрхийлсэн дэфиницийн эсэргүүцсэн, тэрээр цааш: “Глобал эконом аюултай экспорт процессын бүсээс интернационал бизнес ба финансын гол төвүүд хүртэлх стратэгийн плэйсүүдийн ертөнц дахины сүлжээнд актуэл факт болдог. Бид энэ глобал сүлжээг үндэсний хилүүд ба хуучны хойд ба өмнөдийн хуваагдалыг нэвтлэн гарагч төвлөрөх байдлын шинэ экономийн географийн конституцлал шиг бодож болно.” Локал-глобал рэлац дах онцолууд Малколм Вотэрсийнхоор¹¹⁵ цааш өргөжсөн, түүнийхээр глобалчлал “үндэсний, политикийн, социалын ба културын байгуулалтууд дах географийн хязгаарлалтууд багасах социалын процэс ба энэ хүмүүсийг сэрээсэн бөгөөд үүний дагуу хүмүүс акталдаг.”

¹¹³ Anthony Giddens - Английн социологч

¹¹⁴ Saskia Sassien - Америкийн социологч

¹¹⁵ Malcolm Waters – Австралийн социологч

ба спэйс дэх дахин структурлалтаас социалын рэлацуудыг өргөжүүлэх ‘дизэмбэддин’ процесс.”

Вотэрсын өгсөн дэфиниц магадгүй глобалчлалын вариус тэоринууд ба тэдгээрийн коммоналитуудын хамагийн ашигтай товч дүгнэлт бай᠔ áíëîæðíé. Тэр явагдсан ñîëëöîîíóóâûн натурт суурилсан глобалчлалын гурван талт анализийг санал болгодог. Мөн глобалчлалын конституцлах боломжтой ñîëëöîîíóóâûн гурван гол типүүдийг идэнтифлсэн: эдгээр экономийн ñîëëöîî, политикийн ñîëëöîî, ба културын ñîëëöîî. Хэдийгээр глобалчлалын олон тэоринуудад бее, тэдний прэсайз рэлацууд нэг тэориноос нөгөөд íîîî боловч, эдгээр тэоринуудад эäëé çàñàä, политик, ба култур үнэндээ олдож болно. Ñîëëöîîíú тип бүр тодорхой нэгэн нэгжид хамаардаг: эäëé çàñàäëëн валр, îëëðèкийн повэр, ба културын таних тэмдэгүүд. Вотэрс öààø ñîëëöîîíú тип бүр глобалчлалын процесст íîîî нөлөөтэйг тэмдэглэсэн: эäëé çàñàäëéí ñîëëöîî “локалжих”(авах ба зарах активитинууд), политикийн ñîëëöîîíóóä “интэрнационалжих”(НҮБ гэх мэт олон улсын байгууллагууд) ба културын ñîëëöîîíóóä “глобалжих” (масс мэдиануудын имижүүдийн эргэлт, тархалт).

Хэдийгээр али ни глобалчлалын жишээ мөн али ни биш гэдэгийн дэфиницүүд ялгаатай ч, чиглэж буй нэг чухал хандлага бол глобалжих тэндэнцүүдийн парадигм шиг информацийн тэхнолог ба информацийн сүлжээнүүд дэх нэмэгдэж буй эмфэзисүүд. Глобалчлалын бараг бүх экаунтууд глобалжих контэкстийн доторх информацийн тэхнологуудын давуу талуудыг гэрчилдэг. Энэ логик цаашлах тусам продукц ба сэрвисийг багтаасан бүх зүйлс информацаар эсвэл информацтай адил дахин конституцлагдсанаар дэскрипцлэгдэж болно, үүний дүнд гарч буй флуидити ба мобилити ни плэйс, үндэстэн ба геополитикийн дистанцийн бэрхшээлүүд трансцэндэлдэг.

Глобалчлалын тэоринууд бидний одоогийн контэкстийн ойлголтод тустай, гэвч тэд ихэвчлэн *биологийн ñîëëöîîíóóð* буюу биологийн информац ба биологийн матэриалуудын ñîëëöîî, эргэлт, ба түгээлт зэрэг нэмэлт ñîëëöîîíú типүүдийг хассан. Бид биологийн ñîëëöîîñà Вотэрс, Кастэлс, Гиддэнс ба бусад судлаачдын дэвшүүлсэн тэоринуудад нэмж болох уу? Вотэрсын модэл дотор биологийн ñîëëöîî хамгийн түрүүнд маш сайн тохирох мэт туслаа. Хэрэв экономийн ñîëëöîîíóóä валютай, политикийн ñîëëöîîíóóðд повэртой, ба културын ñîëëöîîíóóä тэмдэгтэй байх ёстой бол, биологийн ñîëëöîîíóóä ни энгийн дээ биологийн “амид”-ын ñîëëöîîíóóðд байх болно. Хэрэв эäëé çàñàäëéí ñîëëöîîíóóä локалжих, политикийн ñîëëöîîíóóä интэрнационалжих, културын ñîëëöîîíóóä глобалждаг бол, биологийн ñîëëöîîíóóð гэнийн “код”-ын консэптээр дахин матэриалжина. Хэдийгээр байдал үүнээс компликэйт ч биотэхнологид ба биологийн ñîëëöîî ойлголтод олон тооны илэрхий контрадикцууд. Жишээлбэл: хэдийгээр биотэхнолог гэнийн “код”-ын консэптээр

доминатлагдсан боловч дэфиниц ёсоор биотехнолог ни биологийн сайнсын “нойтон” эмх цэгцгүй стафууд, матэриалыг биологийн рэалмтай тохируулдаг.

Тэгвэл бид глобалчлалын контэкстэд биологийн эксчэнжүүдийг хэрхэн ойлгож болох вэ? Биологийн эксчэнж өмнө дурдсан гурван типийн глобал нийлэмж (эдийн засгийн нийлэмж, политикийн нийлэмж, ба културын нийлэмж) маш бага үүрэгтэй мэт харагддаг. Биологийн юмсыг валюнууд, тэмдэгүүд ба повэрын флуидити, мутабилиити, ба мобилититэй харицуулахад инэрт, цэгцгүй мэт харагддаг. Матэриаллаг бус байдал бол зарим талаараа глобалчлалын эксчэнжүүдийн мобилитид уридал нөхцөл мэт харагдана. Үнэндээ LAN, PAN, WAN-аар байж болох информацийн сүлжээнүүдийг нэн яаралтай боловсруулан гаргахгүйгээр ерөнхийдөө сүлжээнүүдийн талаар ярилцахад хэцүү. Мөн бид глобалчлалын доминатлагч парадигм болох сүлжээний эмэргэнцийг цааш ярилцахад биолог ни интэрнэт буюу утасгүй сүлжээнүүдийн гэрэлийн хурдтай активититай таарахгүй мэт санагдана. Биологи бүх юмс мэт харагдавч дижитал, утасгүй, хөдөлгөөнт сүлжээнүүдийн зүг чиглэсэн уралдаанд ард хоцорчээ.

Объяснение:

АИДС –(AIDS)-англ.вирусээр халдварлагддаг, иммуни дутагдлын синдром
Артефакт-(artefact)-лат.зарим практик хэрэгцээгээр хүнээр бүтээгдсэн ба зарим сайнсэд ажиглагдсан объект
Банк – (bank)-англ.Нэг төрлийн зүйлийг агуулж хадгалах байгууллага, сан
Биоартифишл-(bioartificial)-лат.натурыг копидсон мэт бүтээсэн зүйл
Биотэрроризм –(bioterrorism)-англ.халдварт өвчин үүсгэгчид,хортой биологийн болон биохимийн бодисуудыг зэвсгийн зорилгоор алан хядлагат ашиглах
Валю-(value)-лат.үнэт
Гэн –(gene)-грэк.хромосом дотор орших удамшлын информацийн хамгийн жижиг фактор
Дизэмбэддин-(disembedding)-англ.задлан чөлөөлөх
Доминатлах –(dominate)-лат.захирах, илүү байх,голлох
Журидик –(juridically)-лат.хуули ба шүүхийн дагуу
Инвитро –(in vitro)-лат.амид организмоос гадна орчинд
Инсэминац-(insemination)-лат.үр тогтоолт
Кватидиэн-(quotidien)-лат.өдөр бүрийн амидрал
Консэнт –(consent)-лат.зөвшөөрөл
Контрадикц-(contradiction)-лат.нэг ни нөгөөдөө эсэргүүцсэн байр суури, идэй эсвэл онцлогуудын хамтрал
Лэгал –(legal)-лат.хуулийн дагуу
Мутабилиити-(mutability)-лат.өөрчлөгдөх чадвартай байх чанар
Ова –(ova)-лат.өндгөн эс
Прэимплэнтац-(preimplantation)-лат.суулгахаас өмнөх
Фэртилизац –(fertilization)-англ.үр хөврөл үүсэж хөгжихөд шалтгаалах

Рээлм-(realm)-фран.активити эсвэл сонирхлын ариа эсвэл талбар
Рэлэванц-(relevance)-лат.холбоотой байдал
Спатиал-(spatial)-лат.оронлог
Сэквэнц-(sequence)-лат.ДНХ-ийн структур дахи амин хүчлийн дараалал
Тишу-(tissue)-лат.цэлийн хамаас бүтдэг, органы структурт оролцдог хэсэг,эд
Трансплантац-(transplantation)-лат. органыг нэг биеээс өөр биед шилжүүлэн
суулгах
Трансфушн-(transfusion)-лат.ямар нэгэн бодисыг биерүү тарих, оруулах

ᠳᠠᠶᠡᠭᠡᠶᠡ ᠠᠳᠡ

ᠳ. ᠶᠳᠠᠶᠢᠶᠠᠳᠡᠶᠠ

Ницше.

(Friedrich Nietzsche)

Заратустра ингэж ярилаа

Íàéí.

Заратустра зүрхэндээ ингэж хэлээд жүжигчөний хүүрийг нуруундаа үүрч замд гарав. Түүнийг зууí àèðàì алхаагүй явтал нэгэн хүн ирж чихэнд ингэж шивнэв: Энэ хүн нөгөө цамхагаас гарсан эрээн хувцастай хүн байлаа.

Тэр Заратустрад “энэ хотоос яв гэж хэлэв. Энд дэндүү олон хүн чамайг үзэн ядна үндхийн сайн ãуãääãуã хүмүүс íөн зөв ёсны хүмүүс чамайг дайсан бас үл тоомсорлосон гэж нэрлэнү. ×амайг зөв шүтлэгтэй шүтээнүүд áãñ үзэн ядна. Тэд чамайг ард олонд учруулах аюул гэж нэрлэнэ. Чиний ганцхан аз юу âэ âэхлээр хүмүүс чиний тухай инээсэн явдал. Мөн чи яг л алиа салбадаé шиг хэлж ярёсан үãääèè чиний аз. Чиний аз болоход чи үхсэн нохойтой ч найзалж өөрөө өөрийгөө тэгж их доош оруулсан тул өнөөдөр чи аврагдлаа. Өнөөдөр чи хурдан энэ хотоос яв. Тэгэхгүй бол би чиний дээгүүр òããðãçé алхана. Амёд хүн үхсэний дээгүүр хариаããã. Ингэж хэлээд тэр хүн алга болов”.

Заратустра харин цаашаагаа хараíхуй гудамжаар явлаа.

Түүнийг хотын захад ирж хэрэний хаалганд тулж очих үед оршуулгын хүн тааралдав. Тэд Заратустраг гэрүлээр тусгаж түүнийг танèsàныхаа дараа инээлдэцгээв. Заратустра үхсэн нохой үүрч явна. Заратустра оршуулагч болжээ. Харин бидний гар иймэрхүү шаарнуудад дэндүү цэвэрхэн. Заратустра чи чөтгөрийн ажэлыг авах гэу çç? Сайхан хоол ââ÷: үããããããðãàà чөтгөр гэхдээ òуð Заратустрагаас арай дээгүүр хулгайч шүү дээ. Чөтгөр хулгайчийг ч Заратустраг ч хоёуланг иднэ шүү дээ. Òуã èнгэж хэлүí инээлдэцгэээ толгой толгойгоороо наалдацгаав.

Заратустга ямар ч үг хэлсэнгүй цааш замаараа явлаа. Тэр ᠔᠑,᠔ цаг гаруй ойн захаар, ус намгийн захаар явсаны эцэст өлсгөлөн чонгуудын улих дууг сонсов. Мөн тэр өөрөө ч өлсөжээ. Тэр харин цонхоор гэрэл гэрээтсэн нэгэн байшингийн хажууд ирж зогсов.

Өлсгөлөн намайг эзэмдлээ гэж яг л дээрэмчин шиг хэлэв. Ойн хажууд харанхуй шөнөөр миний өлсгөлөн намайг эзэмдлээ.

Миний өлсгөлөн ер бусын зантай шүү. Тэр хоол идсүний дараа ирдэг. Гэтэл өнөөдөр бүтэн өдөр ирсэнгүй. Хаана явсан юм бол.

Ингээд Заратустра тэр байшингийн хаалгийг тогшив. Нэг хөгшин эр гарч ирэв. Тэр гартаа гэрэл барчихсан ингэж асуув: Хэн над руу ирэв. Хэн миний муу нойронд ирэв?

Нэг амьд, нэг үхсэн ᠔᠑,᠔ ирэв гэж Заратустрта хэлэв. Надад идэж уух юм өгөөч. Би өдөржингөө мартжээ. Хэн өлсөж яваа хүнийг хооллоно түүний сүнс бэхжинэ гэж цэцэн үг аёё.

Өвгөн буцан явж Заратустрад талх, дарс авчирч өгөв. Энэ газар өлссөн хүмүүст хорлонтой гэж өвгөн хэлээд тийм учраас би энд амьдардаг гэж хэлэв. Хүн, амьтан бүгд л ганцхан над руу ирдэг. Чиний хамтран зүтгэгч идэж уухгүй юм уу? Тэр чамаас илүү ядарчээ гэж хэлэв. Миний хамтран зүтгэгч үхчихсэн. Би түүнийг яах ч аргагүй гэж Заратустра хариулав. Тэр надад ямар ч хамаагүй гэж өвгөн ярвайн хэлэв. Хэн миний байшинд ирнэ аюу дэр миний өгснийг авах хэрэгтэй. Идэцгээ, мөн амьрцгаа.

Заратустра цааш дахиад 2 цаг явж замаа даган оддын гэрлээр гэрэлтүүлэн явлаа. Тэр тэртэй тэргүй үргэлж л шөнө явж дассан. Тиймээс тэр бүхий л нойрснуудын царайг харах дуртай. Өглөө болж үүр цайх үеэр тэр нэгэн гүн ойд орж цааш явах ямар ч замгүй боллоо. Тиймээс тэр үхсэнийг чонгуудаас хамгаалахын тулд модны хонгилд хийв. Харин өөрөө зүлгэн дээр хэвтэв. Ингээд тун удалгүй тэр бие ядарсанаас харин сэтгэл хөдлөөгүй тул унтаж эхэллээ.

Ан.

Заратустра удаан унтаж, зөвхөн түүнийг өглөөний нар гэрэлтүүлээд зогсонгүй үдийн өмнөх нар ÷ аай гэрэлтүүлэв. Арай гэж түүний нүд нээгдэж, тэр ойн гүн рүү гайхан харж мөн өөрийгөө гайхан харав. Тэр яг л далайчин хүн их газар хараад яаж ухас хийдэг вэ түүн шиг ухасхёён санаашёрав. Яагаад гэвэл тэр шинэ үнэнийг танёсан. Ингэж тэр өөрийнхөө зүрхэнд ярилаа:

Надад нэгэн гэрэл орж ирлээ. Надад амёд хамтран зүтгэгч хэрэгтэй. Надад хаашаа л бол дуртай зүг рүү үүрч явдаг үхсэн хамтран зүтгэгч, хүүр хэрэггүй.

Харин надад өөрөө өөрийгөө дагадаг амёд хамтран зүтгэгч хэрэгтэй. Тиймээс тэр миний явах зүг рүү хамт явна.

Надад нэг гэрэл орж ирлээ. Ардуудаа тэр зориулж ярисангүй. Харин хамтран зүтгэгчгүй зориулж ярив. Заратустра сүрүгийн нэгэн болох ёсгүй.

Сүрүгээс би алё болох олныг салгах гэж ирсэн. Жинхэнэ дээрэмчид бол сүрүгийн хариулагчид. Сүрүгийн хариулагчид бол сайнууд мөн зөвүүд гэж би хэлнэ. Сүрүгийн хариулагчид зөв шүтлэгтэй шүтээнүүд гэж хэлнэ би.

Сайнуудыг болон зөвийн ёснуудыг харцгаа. Тэд хэнийг үзэн яддаг вэ? Тэд үнэтүүдийг эвдэгчдийг, гэмтүнүүдийг үзэн яддаг. Гэтэл тэд бүтээгчид шүү дээ.

Шүтлэгтэй шүтээнүүдийг харцгаа. Тэд хэнийг үзэн яддаг вэ? Тэд үнэтүүдийг гэмтээсэн гэмтүнүүдийг үзэн яддаг. Гэтэл тэд бүтээгчид.

Бүтээгчид хамтран зүтгэгчийг хайдаг. Тэд хүүрийг ч шүтээнүүдийг ч хайдаггүй. Хамтран бүтээгчийг бүтээгчид хайдаг. Тэд үнэтүүдийг самарч шинээр бичдэг.

Хамтран зүтгэгчид бүтээгчийг хайдаг. Мөн хамтран хураагчёдыг хайдаг. Яагаад гэвэл бүгд л түүнд л хураагдахад бэлэн. Гэтэл түүнд зуун хадуур аутдаг. Тиймээс тэр түүндээ бухимддаг. Хамтран зүтгэгчид бүтээгчёдийг хайдаг. Тэд хадуураар юу хийхээ мэднэ. Гэтэл тэднийг сөнөөгчид сайн мууг үл тоомсорлогчид гэж нэрлэдэг. Тэд хураагчид бас баярлагчид шүү дээ.

Заратустра хамтран бүтээгчийг, хамтран хураагчийг, хамтран баярлагчийг хайна. Тэр сүрэгтэй, сүрүгийн хариулагчтай мөн хүүртэй нийлэн юу ч бүтээж чадахгүй. Одоо чи миний анхны хамтран зүтгэгч тайван амар даа. Би чамайг модны хонгилд оршууля. Чамайг би чоноос хамгааля.

Чамаас би хагацая. Өаг ёдөуу. Өй,д нарны хооронд би шинэ хүнтэй тааралдлаа. Сүрүгийн хариулагч би болох ёсгүй. Бас оршуулагч ч болох ёсгүй. Би ардуудтай ярилцахыг ч хүсэхгүй а́уа пүүлчийн удаа би үхсэн дүү хэллээ.

Бүтээгчидтэй, хураагчидтай, баярлагчидтай би баярлахыг хүснэ. Тэдэнд би борооны солонгыг бадбөёж дээд хүн дүү гарах шатыг заахыг хүснү би. Ганцаараа амедрагчдидад мөн хоёулаа амедрагчедад би дуу дуулна. Хэзээ ч сонсоогүйгээ сонсох хүмүүст би өөрийхөө жаргалаар би сэтгэлийг хөдөлгөнө.

Би өөрийнхөө зорилго руугаа явлаа. Түягэлзсэн, татгалзсануудын дээгүүр би хараёна. Ингэж миний хараёлт бусдын уналт болно.

Адаа.

Нар үдэд хүрэхийн алдад Заратустра өөрийнхөө зүрхэнд ингэж хэлэв: Тэр асуусан маягтайгаар дээш өндөрт харав. Яагаад гэвэл тэр нэгэн шувууны дуудлагыг сонсжээ. Агаарт нэгэн бүргэд тойрон нисэж харин түүний амнаас могойны бие унаёж байа. Харин тэр могой түүний идэш биш найз ажээ.

Сайн ажихад могой бүргэдийн хүзүүг ороожээ.

Тэд миний амётад гэж Заратустра хэлж чин сэтгэлээсээ баярлав.

Нэг нарны доорх бахдам амётан. Нүг нарны доорх мэргэн амётан. Тэд бусдад үйлчилүхээр хөдөлцгөөсөн.

Заратустраг тэд амёд уу гэж асуусан. Үнэндээ би амёд уу?

Хүмүүсийн дунд амётадын дунд байбаас аймшигтай. Заратустра аймшигтай замаар явна. Харин намайг миний амётад дагуулна. Заратустра энэ бүгдийг хэлэх үедээ ойд тааралдсан санваартаны хэлсэн үгийг бодов. Тэр санаа алдан зүрхэндээ ингэж хэлэв: Би мэргэн болохыг хүснэ. Би угаасаа мэргэн болохыг хүснэ яг л могойтой адил.

Ямарч боломжгүйг би энд гуйна. Би бахархалаа гуйна. Тэр миний мэргэнийг үргэлж дагуулна.

Хэрвээ миний мэргэн намайг орхивол тэр надаас ер холдон нисэх дуртай шүү дээ. Тэгвэл тэр цагт миний бахархал миний тэнэгтэй хамт нисээрээ.

Ингэж Заратустрагийн уналт эхэллээ.

~dāyēæyē áéé

Ñ. ĩēīð-Ýðäýíý

“Монголын сэргэн мандалт”

/цуврал лэц/

...Үргэлжилэл

Лэц 5: “Ухаангүй” /*Unconsciousness*/ (Б.Нямгэрэл)

Уг лэццийн агуулга германы психо-тэрапич Сигмунд Фройдын “ухаангүй” -н тухай хийсэн судалгаан дээр тулгуурлах ба Монголд мэргэжилийн төвшинд психологийн сайэнс төдийлөн орж ирээгүй гэх талаас ни нотлохыг эрмэлзэв.

Психо-аналитикийн үндэслэгч С.Фرويد анх удаа хүний майндыг *ábró îrbíüã* ид, эго, супэр-эго гэсэн гурван дивизионд хуваасан бөгөөд дотороо ухаарах ба ухаарахгүй гэгдэх хоёр хэсэгтэй гэж үзжээ. Ид: биологичилсон жолоодлогоор мотивацлах ба бүхэлдээ ухаангүйд удирдуулдаг. Эго: ид, супэр-эгогийн хоорондын зуучлагч. Супэр-эго: моралын үнэтүүдийг эзэмшсэн би. Эго, супэр-эго хоёулаа ухаантай, гэхдээ ухаангүйд удирдуулах боломжтой. Фرويد энэхүү судалгаагаараа хүмүүсийн нормал биш төрхүүдийн шалтгааныг нээж чадсан.

С.Фройдын психо-анализын гол зүрх болох *ухаангүй* психологийн рэпрэсийн мэханизмаар майндад *ábró îrbíã* хураагдсан “агуулах”:

- Хамтаар үл зөвшөөрөгдөх идэй
- Хамтаар үл зөвшөөрөгдөх хүсэлүүд
- Сэвтэй санамжууд
- Шаналгаатай эмоцууд

Гэхдээ эдгээрийн агуулга дан нэгатив байх ни гарцаагүй биш.

Ухаангүй гэдэг чухам юу вэ? Өнгөрсөн бодолууд болон санамжууд майндаас устгагдахдаа ухаарахгүйгийн рэализмаас индивидуалын сэтгэл рүү чиглэгддэг. Хүмүүсийн сэрэхүйд¹²⁰ авчирахаас татгалзсан багтаамжтай майндын хэсэг. Хэдийгээр хүн үргэлж өөрийнхөө эзэн байхыг мөрөөддөг ч ухаангүй түүнийг эзэн байлгадаггүй.

Ухаантай ба ухаангүй. Ухаантай ни: ямагт өөрийгөө мэддэг гэтэл бурууг ухаардаг, сэтгэлийн хөдөлгөөнөөр андуурсанаа ухаардаг, бугуйн цагаа зогссоныг ухаардаг.

¹²⁰ *engl.*: awareness;

Ухаангүй ни: ухаараагүй хэрэгүүд /мэдрэл, рэфлэкс/, ухаарахгүйгээр үйлдсэн үйлдэлүүд /мэдрэмж, инстинкт/, дарсан мэдрэмжүүд /дарамт, шахалт/, хүүхэд насны доголдсон сэтгэлийн сэв /халхалагдсан/.

Ухаантай ба ухаангүй монгол хэлэнд. Ухаантай хүн: Чанд хүмүүжил, бодолтой, боловсролтой /өдөр тутамын ярианд/. Гэтэл хүн бүр ухаантай. Хийсэн үйлдэл л ухаантай ба ухаангүй үйлдэгдсэн. Тэнэгийн эсрэг ухаантай биш, бас ухаантай хэн нэгэнийг магтах магтаалын үг ч биш. Ухаангүй: ухаан алдах, ухаан орох үед /өдөр тутамын ярианд/, хүмүүс согтуугаар бусадыг уурлуулж гомдоосны маргааш “*Би ёстой ухаангүй байжээ*” гэж хэлэх цөөнгүй.

Өнөөдөр психо-анализын традиц дээр тулгуурлах ухаангүйгийн судалгаа эчимтэй хийгддэг: *Neurology, Mind science, Cognitive science, Psychology*.

Эффэктүүдээр танигдсан ухаангүйн хүч ямар нэг симптомоор илэрдэг: *хистэри, зүүд, хүүхэд насны санамж, нэуроз, дэпрэсс, фоби, онигоо, тачаал, агрессион, ядал*.

Фройд эдгээр сэтгэлийн сэвнүүдийг засах психо-аналитикийн тэхникийг гаргажээ: хипноз /хоцрогдсон арга/, чөлөөт ассоциац /өвчтөнөөр ямар хяналт эсвэл засваргүйгээр түүний майндад *ábró írbíä* ирэх юм бүрийг хэлүүлдэг/.

Зүүдний анализ /ухаангүй майндын логикийг харуулдаг, ухаангүй рүү нэвтрэх шилдэг зам/.

Монголд өнөөдөрийг болтол мэргэжилийн психологи орж ирээгүй. Үүнийг гэрчилэх хэд хэдэн фактыг дор жагсааваас:

- хэлний бэрхшээл
- их сургуулийн багш нар ухаан, ухамсар хоёр, бодол, сэтгэл хоёрын ялгааг мэдэхгүй будилдаг
- психологи, тэори яриад суух биш харин практиктай параллэл явагдах ёстой сайэнс. Өнөөдөр барууны оронд суралцсан мэргэжилийн психо-тэрапист алга
- Сэтгэц, мэдрэлийн эмнэлэг гэх тодотголтой “Шар хад” -ны эмнэлэг хүний юуг эмчлээд буй ни тодорхойгүй
- Энэ мэргэжилийн хоосон зайд лам, сүм, бүхэнийг уридаас хэлэгч зөи билэгтэн, бөө, мэргэжилийн бус хэт мэдэмхийрэгчид али хэдийн байраа эзлэн суужээ. Жишээлбэл Бат-Отгон, Нацагдорж, Дашцэрэн, Гэсэр сүмийн арын бөө.

Хэлний бэрхшээл өнөөдөрийн бидний монгол хэл *хэт боловсроогүй* хэл. Өнгөрсөн үед оюуны томчууд төрсөнгүй, 20 -р зууны дундуур уйгаржингаас кирилл рүү

монгол хэлийг буулгах даалгавартай хэдэн нөхөд боловсорсон хэлний грамматикийг бидэнд үлдээсэнгүй. Кирилл рүү буулгахдаа уйгаржингийн ялгаатай олон үгийг нэг бичлэгээр буулгаж үгийн үндэсийг алдагдуулсан. Өөрсдийн дутуу үйлдэлд зөвтөгөл олохын тулд монгол хэлний зохиомол дүрэмийг бидэнд тулгажээ. Ингэснээр бидний хэл ямар ч логик үгүй болсон.

Гэтэл монгол хэлийг цаанаасаа өгөгдсөн төгс хэл мэтээр ойлгодог хүмүүс бишгүй. Сайэнсын чухал ухагдахууныг монгол хэлэнд тулган орчуулж тухайн үгний мөн чанарыг гуйвуулдаг. Монгол ухагдахуунаа солиж хэрэглэдэг, тухайлбал: *ухаангүйг* - далд ухамсар, үл ухамсарлахуй, ухамсаргүй; *бодохыг* - сэтгэх, сэтгэхүй, сэтгэлгээ, сэтгэц гэх мэт, эсвэл логик сэтгэлгээ, агуу сэтгэгч гэх хэмээн ташаа орчуулан хэрэглэгддэг.

Далд ухамсарын төөрөгдөл “*unconsciousness*” -ыг далд ухамсар гэж буруу орчуулсанд илэрнэ. Ухаан алдах, ухаан орох, хэнээр ч заалгахгүй гэрээ олоод очих.

Хэлний буруу хэрэглэгээ өдөр тутамын амидралд: *Санаагаар унах* биш *сэтгэлээр унах*, *санаа зовох* биш *сэтгэл зовох*, *сайхан амрах* биш *сайн амрах*, *санагдах* биш *сэтгэгдэх* эсвэл *мэдрэгдэх*. Сэтгэлийн хөдлөлүүд: *баярлах*, *гомдох*, *тунирхах*, *уурлах*, *харамсах*, *өрөвдөх*, *хайрлах*, *хорсох*, *хардах*, *харамсах*, *ичих*. Сэтгэл ба мэдрэмж тусдаа бөгөөд зарим тохиолдолд давхцах магадлалтай. Сэтгэл ни хүний дотор явагдах сэтгэмжилэх процессыг илтгэдэг бол мэдрэмж мэдрэлийн таван эрхтэнээрээ мэдрэмжилэх тархины интэрпретац. Сэтгэл, мэдрэмж хоёр хэзээ давхцах боломжтой вэ гэхлээр, хүмүүс хэрхэн мэдэрсэнээ хэрхэн сэтгэсэнтэйгээ холих агшинд. Хүмүүс тухайлбал өдөр тутамын яриандаа хаа хамаагүй мэдрэмж гэсэн үгийг хэрэглэдэг, гэтэл үг болгон цаанаа учиртай, мөн үйлдэлийг дагуулдаг. Монгол хүн өнөөдөр сэтгэх, бодох хоёроо ялгадаггүй, өнөөг хүртэл домогоосоо бүрэн салаагүй амидарцгааж сэтгэлийн хөдөлгөөнөө танилгүй түүнийхээ боол болсоор.

Өглөөнөөс орой хүртэл ухаангүй ямагт бидэнтэй хамт. Бид бүх үйлдэлээ нарийвчлан тооцоолох боломжгүй тул олон ситуацд ухаангүйдээ даатгадаг.

Лэц 6: “Демократын гурван суури принцип ба анда” (Б.Гансүх)

Аливаа демократ нийгэмд хүн төрөлхтөн энх тунх оршин тогтнохын тулд дараах суури гурван принципүүдийг сахих шаардлагатай:

1. **Liberty /freedom/:**¹²¹ Хүний амгалан бол хууличилагдсан зөв¹²² ба чөлөөгөөр бий болохоос гадна конституцаар хамгаалагддаг;

¹²¹ Амгалан;

2. **Equality** /тэнцүү/: Бүх хүн хуулийн өмнө тэнцүү байх;
3. **Fraternity**: Ахан дүүс үгүй тохиолдолд дээрх хоёр биелэгдэхгүй; /эрхээс илүү моралийн үүрэг, тогтоолоос илүү харилцаа, контрактаас илүү хармони, индивидуалаас илүү коммунити/;

Хүний амгалан /freedom/ хууличилагдах бөгөөд чөлөөт /liberty/¹²³ бий болохын сацуу конституцаар хамгаалагдана. Либэртигийн цаад утга олон боломжоос нэгийг сонгох ба олон янзын сонголтууд. Анх боолчлолоос чөлөөлөгдөх утгатайгаар хэрэглэгдсээр аажмаар соён гэгээрэлийн явцад өөрчлөгдсөн. Тэр үеийн хоёр дахи том төлөөлөгч И. Кант хэлэхдээ: *Хэн ч намайг бусдад таалагдах жаргалаар жаргахыг албадахгүй. Тиймээс хүн өөртөө юу жаргалтай вэ түүнийгээ л хийдэг.* Кантынхаар чөлөөт гэдэг зөвхөн ухамсараар л биелэгдэнэ. Ухамсар үгүй хүн амитантай адилхан тул зөвхөн дур тачаалдаа л хөтлөгдөнө.

Дараагийн томоохон төлөөлөгч бол Милл бөгөөд тэрээр либэрализмыг үндэслэсэн гол санаандаа тухайн нийгэмд хэн хэнийгээ хохироохоос хамгаална гэдэг. Соён гэгээрэлийн гол зорилго:

1. Төр ба шашиныг салгах;
2. Иргэний суури эрхүүдээр төрийг хязгаарлах;
3. Эрх мэдэлийг хувааснаар төрийн бодлогыг хянах;

Тэнцүү байх принципт адилтгалын мэтодыг хэрэглэдэг, тухайлбал: Аливаа юмны үр дүнг адилтгана гэдэг агуулга адилхан уу, эсвэл ялгаатай юу гэсэн логик. Иргэд бүгд адилхан буюу тэнцүү *зөвтэй* гэсэн ойлголт. Эртний грэкийн философхоос гаралтай ба соён гэгээрэлд идэвхтэй дэвшигдсэн. Модэрн үед харин Томас Хоббэс энэ ухагдахууныг дэлгэрүүлээд зогсохгүй адилхан амидарч буй хүмүүсийн натурын төлөвийн тэориг гаргажээ. *Зөвийн* тэнцүүлэл тодорхой хүний чөлөөтэй харшилах зарим тохиолдолд үүрэг ба хариуцлагыг ухамсарлаж тэнцүүлэлийг чөлөөтийн өмнө тавидаг.

Анда -ын байгууллагын цаад цөм бол бүх хүмүүс адил, тэнцүү *зөвтэй* нэг нэгнээсээ хамааралтай орших. Этикийн эрдэмүүд ни найрамдахад бэлэн, толэранцтай, дайсандаа өршөөлтэй, мөн хэн хэндээ туслахад ямагт бэлэн.

Эдгээрт тулгуурлах дэмократ бол хоосон уриа биш, харин бодитоор хэрэгжих ёстой. Аливаа улс конституцынхаа хүрээнд иргэдийнхээ *зөвийг* хамгаалж абстракт бус, харин конкрет хэрэгжих ни чухал. Иргэдийнхээ эсрэг буу шагайж, гудамжинд амидруулж, утаагаар амисгалуулж, хулгай, дээрэм хийлгэхэд хүргэж буй цагт Монголд өнөөдөр дэмократ яригдах болоогүй.

¹²² *engl.*: right; *ger.*: Recht;

¹²³ *Чөлөөт*;

Үүний тулд, эхлээд монгол хүний *зөвийн* тунхагийг батлан зарлаж, хүн төрөлхтөнд хандан гаргах бүх монголчуудын тунхагийг батлаж улмаар зарлах шаардлагатай. Тэгсэний дараа Монгол улсын конституцыг тунхаглах боломжтой.

Лэц 7: “Анда ба андын байгууллага” (Э.Алтаниагай)

“Андын байгууллага” гэдэг демократ нийгмийн суурь зарчимуудын нэг ба түүхийнхээ хувид политикийн ухагдахуун болсон хугацаа хэдийгээр соён гэгээрлийн үетэй ойролцоо яригдах боловч андын зарчим амжилттай хөгжиж буй улс, нийгэм бүрийн нууц байжээ. Андын байгууллагыг үүсгэгч хүн төрөлхтөний мэдлэгийг эхлэл гэгдэх Атлантидагаас үнэн мэдлэгийг грэк хэл рүү буулгаж өөрсдийн амжилтын нууцаа болгожээ. Андын зарчим хэрхэн ажиллах зарчим бэ гэвэл тухайн нийгмийн, тухайн улсын бүхий л удирдагч, бүхий л ажилтан, албан тушаалтануудыг дээр хэлсэн үнэн мэдлэг мөн моралын принципүүд буюу эрдэмээр бэлтгэж нийгмийн бүхий л албан тушаалуудад томилон ажиллуулдаг. Андын байгууллагын зарчим мэдээж Демократын эцэг орон гэгдэх Америк орны нийгмийн суурь. Энэ юу гэсэн үг вэ гэвэл Америк үндэстэнийг удирдах, Америк үндэстэний төлөө ажиллах бүхий л хүмүүсийг бэлтгэж тэдгээр хүмүүс энэ үндэстэнийг одоо ч авч явдаг. Бидний мэдэх ерөнхийлөгч Ж.Буш, НҮБ-ын ерөнхий нарийн бичигийн дарга байсан К.Райс, Жэфферсон гэх мэт бүхий л хүмүүс андын байгууллагаар бэлтгэгдэн гарч Америк үндэстэний төлөө ажиллаж байжээ. Энэ байгууллагын эцсийн зорилго бүхий л Америк хүний төлөө гэсэн сэтгэл, тэнхээ, чадвар, үнэн мэдлэгээр бэлтгэсэн хүмүүсээр л тухайн улсыг удирдуулж, хамгаалуулж, ажиллуулж амжилтанд хүргэх. Ингэснээрээ бүхий л хүмүүсийн хоорондын нөхөрлөлийг бэхжүүлдэг.

Энэ мэдээж бүх хүн төрөлхтөний *сайны* төлөө. Үүний тулд ч гэсэн тэд визионтой, бас нийт хүн төрөлхтөн тэнгэрлэг байхыг конституцчилсан тунхагтай. Шинэ үеийн бүтээн байгуулалтын төлөө, хүн төрөлхтөний *сайны* төлөөх фундаментад хэсэг.

Андын байгууллагын өдийг хүртэл бүхий л зүйлийг хөгшиний ард зохион байгуулж хийсэн мөн хийсээр ч байгаа ба энэ бол энэ зарчимын буюу тэдний амжилт бол нууцлал байсан гэдгийг харуулдаг.

Монголын Ухаан Судлалын Хүрээлэн”

“Жонон тэхнологийн дээд сургуули”

Улаанбаатар хот, 2010 он.

